

Bijeenkomst van 29 October 1920 te 's-Gravenhage.

W^d. Voorzitter: Z.Exc. Luitenant-Generaal b. d. H. KEMPER,
 onder-Voorzitter.

De VOORZITTER: Mijne Heeren, ik open deze vergadering en moet tot mijn leedwezen beginnen met U namens den Voorzitter mede te deelen, dat hij wegens droevige huiselijke omstandigheden verhinderd is deze bijeenkomst te leiden.

Mag ik de heeren verzoeken allen de presentielijst te teekenen, in verband met de stemmingen, welke moeten plaats hebben?

Het convocatiebiljet vermeldt volgens het reglement als eerste punt het Verslag omtrent den toestand van onze Vereeniging. De heeren hebben allen op dit biljet de noodige mededeelingen gevonden.

Wat het aantal leden aangaat:

Op 1 October 1919 bedroeg:	
het aantal leden hier te lande	1441
" " " in Ned.-Indië	671
	Totaal
	2112
In den loop van 1919—1920 bijgekomen	125
	Te zamen
	2237
" " " " 1919—1920 afgegaan	197
Zoodat het aantal leden op 1 October 1920 bedraagt	2040
Waarvan hier te lande	1472
en in Ned.-Indië	568

Wat de Geldmiddelen betreft:

Op 1 October 1919 saldo in kas bij den Penningmeester . . f 4456.03^s

Voorts aanwezig:

4 Cert. 2½ 0/0 N. W. S.	à f 1000.—
2 Oblig. 3 0/0 " " "	à " 1000.—
2 Pandbr. 5 0/0 Holl. Canada Hyp. bank	à " 1000.—
en te goed: Saldo in kas b/d. Hoofdcor. in N.-I.	" 186.41 ^s

1920/21. I.

zoomede nog te innen contributie van	
57 leden in Nederland en	
669 " " Ned.-Indië.	
De ontvangsten in 1919—1920 bedroegen	f 12329.59 ⁵
Totaal	f 16785.63
De uitgaven over hetzelfde tijdvak hebben bedragen.	" 15733.28
Blijft in kas op 1 October 1920	f 1052.35

Bovendien aanwezig:

2 Pandbr. 5 %/o Holl. Canada Hyp. bank à " 1000.—
 en te goed: Saldo in kas b/d. Hoofdcor. in N.-I. . . . " 108.65

zoomede nog te innen contributie van
 59 leden in Nederland en
 622 " " Ned.-Indië.

Van de Uitgeversrekening over 1919—1920, groot f 14883.94⁵, is f 10.000.—
 afbetaald, zoodat een schuld overblijft van / 4883.94⁵. Getracht zal worden dit
 bedrag in den loop van dit werkjaar aan te zuiveren.

De toestand der geldmiddelen is dus niet zoo heel fraai, waar het reservekapitaal grootendeels is verbruikt. Maar dit is niet het gevolg van slecht beleid, doch van onderscheidene omstandigheden, als de duurte in het drukkersbedrijf, stijging van loonen enz. Waarbij nog komt, dat het Bestuur in het afgelopen werkjaar heeft gemeend, met het oog op het actueele van enkele daarin behandelde onderwerpen, aan het Orgaan der Vereeniging eenige meerdere uitbreiding te moeten geven, dan te voren het plan was. Aanvankelijk namelijk was gedacht minder voordrachten te houden, doch bijzondere omstandigheden maakten een ruimer programma wenschelijk. Ook het „Wetenschappelijk Jaarbericht” is belangrijk grooter geworden, dan aanvankelijk de bedoeling is geweest. Maar het Bestuur meende de schrijvers, die over een heele reeks jaren hun stof moesten verwerken, niet te moeten bekniibelen.

Gaarne voldoe ik aan een opdracht van den Voorzitter, om in deze bijeenkomst hartelijk dank te betuigen aan de medewerkers van het „Wetenschappelijk Jaarbericht” voor de moeite, welke zij zich hebben gegeven, en aan de Commissie van Redactie.

Het doet mij verder genoeg U te kunnen meedeelen, dat de Ministers van Oorlog en van Koloniën zoo goed zijn geweest op hun begrotingen als subsidie voor onze Vereeniging resp. *f* 1000.— en *f* 500.— uit te trekken. We zijn daarvoor zeer erkentelijk en hopen, dat het Hunner Excellenties zal gelukken die subsidies er in de Volksvertegenwoordiging door te halen.

Wegens verandering van woonplaatsen enz. zijn als correspondenten afgetreden de H.H.:

- te *Amersfoort*: E. P. H. HAAN,
- „ *Amsterdam*: L. F. APOL,
- „ *Breda*: A. M. VAN GENDEREN en E. FISMA (K. M. A.),
- „ *Deventer*: H. A. M. DAALMEIJER,
- „ *Den Helder*: R. O. VAN GENNEP,
- „ *Nijmegen*: J. G. LUTZ,
- „ *Zutphen*: F. G. DE VEER,

terwijl als zoodanig zijn opgetreden de H.H.:

- te *Amersfoort*: L. J. NORENBURG,
- „ *Amsterdam*: W. D. KNIJFF,
- „ *Breda*: E. AUGUSTEIJN en F. D. M. H. A. VAN AELST (K. M. A.),
- „ *Deventer*: A. DE VRIES,
- „ *Nijmegen*: J. J. M. DE BRUIJN.

Het volgende punt van behandeling is de Rekening en Verantwoording van het Bestuur over zijn geldelijk beheer, ingevolge artikel 27 van het Reglement. In de commissie tot het nazien van de Rekening en Verantwoording van den Secretaris-Penningmeester hebben zitting gehad de heeren H. VAN WELY, G. WEGERIF en K. J. EVENWEL. Zij hebben, blijkens hun brief dd. 28 Oct. jl., de Rekening en Verantwoording in orde bevonden.

Ik stel U daarom voor de Rekening en Verantwoording goed te keuren en den Penningmeester te dechargeeren voor zijn geldelijk beheer. Niemand die het woord verlangt? Dan is daartoe besloten en zeg ik den Penningmeester dank voor zijn beheer en de commissie voor de moeite, die zij zich gegeven heeft.

We komen nu aan het derde punt, de reglementswijziging. In de hun toegezonden circulaire van 13 dezer hebben de heeren gevonden wat aanleiding heeft gegeven tot dit

voorstel tot wijziging van artikel 14 van het Reglement. ¹⁾ Ik behoef er dus niet meer van te zeggen. Verhooging van de contributie is inderdaad niet te ontgaan. Wil iemand over dit punt spreken of inlichtingen hebben? Zoo niet, dan kan gestemd worden. Het Reglement geeft aan mondelinge stemming bij hoofdelijke oproeping. Er zijn verscheidene machtigingen ingekomen, maar er is geen enkele opdracht tot tegen-stemmen bij. Is een van de heeren voornemens tegen deze wijziging te stemmen? Zoo niet, dan zouden we de zaak kunnen bekorten en de eigenlijke stemming achterwege laten.

In een geval als het onderhavige zie ik daarin geen bezwaar. Verzet zich niemand daartegen? Dan is de zaak in orde en het voorstel met algemeene stemmen aangenomen.

Bedoeld voorstel luidde:

¹⁾ Gebruik makende van de bevoegdheid, verleend in Art. 39 van het Reglement, heeft het Bestuur de eer aan de leden voor te stellen, met ingang van 1 October 1920, de contributie van f 4.— 'sjaars te verhoogen en te brengen op f 6.— 'sjaars en in verband daarmee Art. 14 voortaan te doen luiden:

„De contributie voor de leden bedraagt f 6.— 'sjaars.”

Als toelichting op dit voorstel diene, dat, tengevolge van de hooge papierprijzen, de stijging der loonen voor zet- en drukwerk en alle daarmee verband houdende werkzaamheden in het drukkersbedrijf, alsmede door de verhoogde frankeer- en verzendingskosten, de vermeerderde uitgaven aan zaalhuur, vuur en licht voor de bijeenkomsten, het niet mogelijk is, het verschijnen van het Orgaan en Wetenschappelijk Jaarbericht te blijven voortzetten op de wijze, zooals tot dusverre is geschied.

Zelfs is het Bestuur verplicht geweest, ter bestrijding van de kosten van het laatst verschenen Wetenschappelijk Jaarbericht 1914—1919, de gedurende het 55-jarig bestaan der Vereeniging bespaarde gelden aan te spreken, waarvan het bedrag, bij den lagen stand dier geldswaardige papieren, niet eens voldoende is gebleken, om aan alle geldelijke verplichtingen te voldoen.

Vermeerdering van inkomsten is dus hoogst noodzakelijk, wil de Vereeniging blijven voldoen aan het omschreven in Art. 2 van het Reglement

Aangezien het nieuwe werkjaar reeds 1 October j.l. is ingetreden, wordt — bij goedkeuring van het voorstel van het Bestuur — de datum van 15 September, waarop volgens Art. 11 van het Reglement, uiterlijk voor het lidmaatschap schriftelijk moet zijn bedankt, voor ditmaal gesteld op 1 December 1920.

Thans, M. H., is aan de orde de verkiezing van 3 bestuursleden. Alvorens daartoe over te gaan het volgende:

Op het convocatie-biljet zullen de heeren het bericht hebben gelezen, dat onze hooggeachte voorzitter zich niet herkiesbaar stelt als lid van het bestuur. Die mededeeling zal de leden der Vereeniging zeer zeker hebben getroffen, evenzeer als — eenige weken te voren — ons, zijn mede-bestuursleden, die tijding heeft doen opschrikken.

Generaal DE WAAL heeft me verzocht in deze bijeenkomst als toelichting op bedoeld bericht ter kennis van de leden te brengen, dat hij na gezette overweging tot het besluit is gekomen, waar hij gedurende 15 jaren deel heeft uitmaakt van het bestuur, bijna steeds als voorzitter, thans plaats te moeten maken voor jongere krachten.

We weten allen met hoeveel toewijding Generaal DE WAAL gedurende een reeks van jaren zijn belangrijke functie heeft waargenomen; we kunnen ons dus voorstellen, dat het hem een opoffering is af te treden. En wanneer hij dan niettemin daartoe overgaat, dan kunnen we er overtuigd van zijn, dat hij zijn besluit genomen heeft alléén omdat hij van meening is daarmede het belang der Vereeniging te dienen. Die goede bedoeling waardeerende, rest ons slechts ons bij 's Generaals beslissing neer te leggen.

Generaal DE WAAL treedt af in zijn volle kracht en alléén ten gevolge van zijn geheel vrijwillig genomen besluit; hij kan daarbij met gerechtvaardigde trots terugzien op hetgeen de Vereeniging onder zijn leiding is geworden. In het bijzonder ons, zijn mede-bestuursleden, is het bekend welk een groote drijfkracht de Generaal was, om — gesteund door den ijverigen secretaris-penningmeester, dien ik in opdracht heb namens Zijn Excellentie hier openlijk diens dank te betuigen — de zaken van „Krijgswetenschap” geregeld te doen verlopen.

Ongetwijfeld zullen alle leden der Vereeniging met mij instemmen, wanneer ik onzen aftredenden voorzitter onze groote erkentelijkheid betuig voor alles wat hij voor de Vereeniging heeft gedaan. Het doet ons innig leed, hem dezen avond niet in zijn bijzijn te kunnen huldigen. De

vriendelijke en tegemoetkomende persoonlijkheid van Gen. DE WAAL zullen we in het voorzittersgestoelte missen. Maar blijven zal de herinnering aan de sympathieke en waardige figuur, die we 14 jaren lang aan het hoofd onzer Vereeniging gekend hebben. — (Applaus).

Thans verzoek ik de heeren CARSTENS en Jhr. ALTING VON GEUSAU den secretaris behulpzaam te willen zijn bij de stemopneming.

Tot de stemming wordt overgegaan.

De VOORZITTER: Mijne Heeren, de uitslag is dat zijn uitgebracht op den heer KEMPER 24 stemmen, den heer LAMBOOY 25, den heer v. HENGEL 25, den heer GEUSAU 2 en den heer SCHUURMAN 1 stem, terwijl er 4 stemmen van onwaarde zijn. Gekozen zijn dus de heeren H. KEMPER, J. M. J. H. LAMBOOY en A. VAN HENGEL. Wat mij aangaat, ik wil gaarne opnieuw zitting nemen. Zijn de heeren LAMBOOY en VAN HENGEL bereid hun verkiezing te aanvaarden? Mag ik hun dan verzoeken plaats te nemen aan de bestuurstafel?

Mijne Heeren, thans is aan de orde de verkiezing van een voorzitter uit het volledig bestuur. Dezelfde stemopnemers willen zeker wel zoo goed zijn nogmaals hun diensten te geven.

Tot de stemming wordt overgegaan.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! De uitslag is dat zijn uitgebracht op den heer KEMPER 21 stemmen, den heer TEN BOSCH 5, den heer LAMBOOY 1, blanco 2, van onwaarde 2. Hieruit volgt: dat mij de eer is te beurt gevallen tot voorzitter te zijn gekozen. Ik ben alleszins bereid die functie te aanvaarden, doch niet dan na een beroep op het bestuur om zijn steun en speciaal op den secretaris-penningmeester, die ingewijd is in de geheimen van de leiding der Vereeniging. Ik vertrouw voorts te mogen rekenen op de medewerking van de bezoekers der bijeenkomsten. Ik verplaats me dus naar links om plaats te nemen in den voorzitterszetel en breng dank aan de heeren stemopnemers.

Vervolgens moet ik u mededeelen, dat als lid van onze Vereeniging zijn aangenomen tusschen 23 April en 6 Mei 1920:

F. W. E. de Vries, 1e Luit. der Cavalerie, te 's-Gravenhage;
 A. P. Lieuwens, 1e Luit.-Adj. der Infanterie, te Haarlem;
 M. C. H. Blok, Vaandrig Hoofdcursus, J. Havinga, Vaandrig
 Hoofdcursus, L. M. J. F. van Klaveren, Vaandrig Hoofdcursus,
 J. P. A. Mekkes, Vaandrig Hoofdcursus, H. Onderstal, Vaandrig
 Hoofdcursus, A. Rosmüller, Vaandrig Hoofdcursus, A. van
 der Wal, Vaandrig Hoofdcursus, C. F. Zijlstra, Vaandrig
 Hoofdcursus, te Kampen;

Tusschen 6 Mei en 1 October 1920:

K. van Lennep, Commandant Burgerwacht, te Amsterdam.
 J. Wiarda, Vaandrig titulair, te Bolsward.

Tusschen 1 en 29 October 1920:

M. A. K. J. Vis, Kapitein Artillerie, te 's-Gravenhage.
 J. Dieleman, 2e Luit Infanterie, te Breda.
 J. Rietsema, 1e Luit. Artillerie b. d. K. M. A., J. A. J. M.
 Schotman, Kapitein-Adj. Infanterie, te Ginneken.

P. C. Versloot, res. 2e Luit. Infanterie, te Harderwijk.

P. P. C. van Rijen, 1e Luit.-Adjutant Infanterie, te
 Middelburg.

P. L. van Boven, 2e Luit. Genie, J. W. Fris, 2e Luit. Genie,
 M. W. C. Huijsse, 2e Luit. Genie, A. M. S. Perquin, 2e Luit.
 Genie, M. J. A. C. Verschure, 2e Luit. Genie, J. R. van Wijk,
 2e Luit. Genie, te Utrecht.

Nederlandsch Oost-Indië: W. Bodde, 1e Luitenant, A. J.
 F. Boester, 1e Luitenant, P. A. S. Deetman, Onder-Luitenant,
 T. H. L. Gerth van Wijk, Kapitein, C. van den Hoogenband,
 1e Luitenant, E. N. J. Hoorweg, 1e Luitenant, O. J. L.
 Hubeler, 1e Luitenant, C. M. Mahler, 2e Luitenant, F. E.
 Meijer, res. 1e Luitenant, Nijhuis, res. 2e Luitenant, L. J.
 Ragaij, res. 1e Luitenant, W. P. Roodenburg, 1e Luitenant,
 P. L. Ruijters, res. 2e Luitenant, C. Sisselaar, 1e Luit.
 Nederl. Leger, A. Tiemersma, 1e Luitenant, W. P. van
 Veen, 1e Luitenant, C. J. J. M. Waltmann, res. 2e. Luite-
 nant, alle der Infanterie, en M. F. Stenger, 1e Luitenant
 der Artillerie.

Ten slotte, Mijne Heeren, kan ik U mededeelen, dat in
 het afgeloopen werkjaar zijn ontvangen de volgende boek-

werken: „Jong Indië. Economisch en Militair Weerbaar. De economische, politieke en strategische ligging van Indisch Nederland”, door M. F. LICHTENDAHL, 1e Luit. der Infanterie N. I. L.; „Het huidige Marinevraagstuk”, door L. J. QUANT, Kapitein-Luitenant ter zee; „De verdediging van Ned. Indië met een vloot van klein materieel”, door B. J. LANGELAAN, oud-Luitenant ter zee 1e klasse, met een bijdrage van den Luitenant ter zee 1e klasse A. Vos Jr. over: De ontwikkeling van de onderzeeboot; „Moeten onze kruisers worden afgebouwd?”, stenografisch verslag van de vergadering, belegd door het hoofdbestuur van de Kon. Ned. Vereeniging „Onze Vloot”, op 2 December te 's-Gravenhage; „Jaarverslag van den topografischen dienst in Ned. Indië over 1918”, van C. C. MUSCH, chef van dien dienst. Den schenkers is de dank der Vereeniging betuigd.

Mijne Heeren! De huishoudelijke bezigheden zijn sneller afgehandeld dan voorzien werd. Daar mogelijk verschillende leden nog zullen komen, omdat is aangekondigd, dat de voordracht van Majoor WINTER eerst om 8 $\frac{1}{4}$ uur zal aanvangen, stel ik U voor tot zolang te pauzeeren. Het Bestuur kan dan ook in dien tijd nog even beraadslagen.

Aldus wordt besloten.

Bij de heropening van de vergadering te 8 $\frac{1}{4}$ uur zegt de VOORZITTER: Mijne Heeren! Het nieuwe Bestuur heeft zich de gewonnen tijdsruimte ten nutte gemaakt om te vergaderen en besloten Generaal DE WAAL aan te bieden het eerlidmaatschap der Vereeniging. Ik twijfel niet of deze mededeeling zal bij U allen in goede aarde vallen (applaus) en de benoeming zal met aller instemming zijn geschied. Het Bestuur heeft bij zijn overwegingen ter zake mede doen gelden, dat Generaal DE WAAL intertijd ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan voor het Orgaan een overzicht van het afgesloten tijdperk heeft gegeven. Van de aanbieding van het eerlidmaatschap wordt hem op dit oogenblik schriftelijk kennis gegeven (applaus).

Ik geef nu het woord aan den heer A. T. WINTER, voor zijn voordracht over:

De stand van het vraagstuk der Weerbaarheid van Ned. Indië, gezien uit een militair, zoowel als uit een economisch, financieel en intellectueel oogpunt.

INLEIDING.

MM. HH.

In afwijking van wat zoo dikwerf door vorige sprekers in deze vergaderingen bij den aanvang hunner rede werd uitgesproken, n.l. dat zij lang hadden gearzeld, alvorens een toestemmend antwoord te geven op een tot hen gericht verzoek tot behandeling van het onderwerp, wil ik dadelijk verklaren, dat, toen mij, eenigen tijd geleden door een der bestuursleden de vraag werd voorgelegd of ik genegen zou zijn het Indische Defensie-vraagstuk hier in te leiden, ik niet heb gearzeld daarop bevestigend te antwoorden. Door omstandigheden moest het zoolang duren alvorens mij gelegenheid kon worden gegeven, deze belofte in te lossen. Ik heb daàrom met genoegen aan die opdracht gevolg gegeven, in de eerste plaats, omdat het defensie-vraagstuk mij zeer na ter harte gaat, in de tweede plaats, omdat, zoolang deze quaestie niet geregeld is, zelfs eigenlijk geen spoor van behoorlijke regeling vertoont, niet genoeg stemmen gehoord kunnen worden, die — en vooral in een gezaghebbende vereeniging als de onze — wijzen op het onvolkomene van het *heden* en op het wenschelijke van de *toekomst*.

Daarom heb ik de *inleiding* van dit onderwerp op mij genomen. Mede in de hoop, dat daardoor de tongen los en de pennen opnieuw in beweging zullen komen en eindelijk en ten laatste misschien eens moge worden ingezien, dat een afdoende regeling van het defensie vraagstuk, reeds sedert jaren zoo noodig, thans in de hoogste mate urgent is te noemen.

MM. HH. In een der vorige vergaderingen mij een kort oogenblik in het debat mengende, heb ik reeds betoogd, dat het in den loop der lange lijdensgeschiedenis van de Indische defensie-politiek aan alles heeft ontbroken, behalve aan de noodige plannen, maar dat die plannen, hoe mooi in theorie misschien ook, òf niet uitvoerbaar waren in de praktijk òf — indien zij dat wel waren, niet uitgevoerd *zijn*, omdat later volgende Landvoogden of Ministers de plannen van hun voorgangers weder te niet deden of halverwege uitgevoerd, loslieten. Zelfs is het voorgekomen, dat een Minister van Koloniën een defensie-systeem, door hemzelf als Gouverneur-Generaal ontworpen, verwierp, omdat hij als Minister terugdeinsde voor de — vooral financieele — gevolgen van zijn plannen.

Een spotvogel heeft eens gezegd, dat als alle rapporten en verslagen van commissies, personen en lichamen, handelende over de principes van de verdediging van Indië werden opgestapeld, geen granaat ter wereld voldoende doorboringsvermogen zou hebben, om die paperassenberg te doorboren.

Inderdaad, sedert *de ruim honderd jaren*, dat de verdediging van Indië *bezig is geregeld te worden*, is er *heel* wat papier over dit onderwerp volgeschreven. En hoewel ik anders geen voorstander ben van geschiedkundige wetenswaardigheden bij het behandelen van een of ander vak, waardoor wegens gebrek aan tijd, vaak het *heden* en de *toekomst* in het gedrang komen, heb ik de *geschiedenis* van onze defensie misère steeds als een zeer nuttig en onmisbaar onderdeel van het groote onderwerp: *Indië's defensie* beschouwd.

Er is mij gevraagd te behandelen den stand van het weerbaarheids-vraagstuk en wel uit verschillend gezichtspunt beschouwd. Waar nu èn de *militaire* èn de *economische* zijde van dit vraagstuk elk op zichzelf reeds onderwerpen zijn, waarmede *meer dan één avond* zou zijn te vullen, kan ik, waar dit alles in *één voordracht* moet worden verwerkt, slechts de *hoofdzaken* uit de *hoofddeelen* aanroeren en zal

ik mij er van moeten onthouden anders dan incidenteel op details in te gaan.

A. HET DEFENSIE-VRAAGSTUK UIT MILITAIR OOGPUNT BESCHOUWD.

I. De toestand in 1914.

Toen in 1914 de oorlog uitbrak en een oogenblik werd gevreesd, dat ook in Indië in den maalstroom zou worden medegesleept, werden door het Legerbestuur, zoowel als door de Marine-autoriteit al die voorbereidingen en maatregelen getroffen en bevolen, welke zonder dat de mobilisatie werd *gelast*, toch aan die mobilisatie *een begin van uitvoering* gaven.

Wat toen in Indië van onze scheepsmacht aanwezig was zal U allen bekend zijn. Behalve een viertal reeds toen voor het gevecht vrij waardelooze pantserschepen, benevens een zestal jagers, 2 kleine mijnenleggers, een flottielje-vaartuig en eenige torpedobooten beschikte men over practisch geen enkel waardevol vaartuig. Onderzeebooten en vliegtuigen schitterden door afwezigheid. Mijnen waren — en zijn nog — nagenoeg niet voorhanden en die, *welke* er waren (zijn), zijn thans voor een deel niet meer ten volle op de hoogte van den tijd. Een versterkte vlootbasis ontbrak toen en ontbreekt ook nu. Soerabaia biedt der scheepsmacht eenige accomodatie, maar het Marine-etablissement zoowel als de stad Soerabaia waren en zijn tegen bedreigingen uit de lucht in het geheel niet, tegen aanvallen van de landzijde slechts zeer onvoldoende beschermd. Aan een afdeling van het leger, versterkt met enkele hulp-troepen, was de verdediging van stad en marine-etablissement opgedragen. Op Madoera, van welk eiland de geheele stad Soerabaia wordt beheerscht, bevond zich geen enkel werk, noch eenig kanon.

Welke waarde men dan ook *toen* aan de verdediging ter zee moest toekennen, behoeft wel geen betoog. Wat desondanks van onze Marine in die moeilijke maanden is geleverd en hoe zij daarbij meer dan haar plicht heeft

gedaan. moge blijken uit het interessante werk van Vice-Admiraal BAUDOUIN, U zeker allen bekend.

Ik vestig er, ten overvloede misschien, de aandacht op, dat, evenmin als deze onze scheepsmacht met eenige kans op succes kon *vechten*, zij ook niet in staat was om de toegangen tot de Java-zee behoorlijk te *verkennen*, zoodat toen onze landmacht op Java, bij een eventueele bedreiging door een expeditieleger voor de meest onaangename verrassingen zou zijn komen te staan.

Wat het *leger* betreft, daarvan waren de omstandigheden al even weinig rooskleurig.

Met een macht van ten hoogste 21 zwakke bataljons en 6 batterijen veldartillerie (de bergartillerie wachtte sedert 1901 op verwapening), zonder voldoende munitie en zonder een enkel der moderne technische hulpmiddelen, zonder behoorlijke verkeersmiddelen, moest Java, meer dan 4 maal zoo groot als Nederland, worden verdedigd!

Iedereen wist en voelde het, hoe de jarenlang begane misdaad van het verwaarloozen der defensiemiddelen, van leger en vloot, de aan deze onderdeelen opgelegde taak had gemaakt tot een in alle opzichten hopelooze en, bij elke ernstige poging des vijands tot vermeestering van Java voor leger en vloot alleen kon zijn weggelegd in allerhoogste instantie: een roemrijk ten onder gaan, zonder schijn van kans op succes.

Het zij ter eere van vloot en leger gezegd, dat *toen*, in die eerste Augustusdagen, niemand, die de wapens droeg, over die sombere toekomst dacht, of, zoo hij het al deed, er niet over repte. Men stond voor den ernst van het oogenblik en aanvaardde dezen. Wat er toen in de hoofden van hen, die de opperste leiding hadden, moet zijn omgegaan, kunnen wij slechts raden.

Nog zij hier terloops vermeld, dat de stemming onder de burgerpopulatie ernstig was, maar niet angstig. 't Was alsof de militaire actie voor een groot deel langs haar heen ging.

Er waren zeker teekenen van geestdrift onder de Europeanen, betuigingen van aanhankelijkheid onder de inheem-

sche bevolking. Er werden vrijwilligerskorpsen hier en daar opgericht, ordebonden gevormd. Ook Inlanders meldden zich aan tot het vormen van dergelijke korpsen, hetgeen door de Regeering niet werd aanvaard. En wat mij van meer beteekenis voorkwam, dat was, dat toen het legerbestuur, ten einde het ontbrekende aantal manschappen te krijgen, de sluizen der werving voor alle landaarden onbeperkt openzette, *de Inlanders zich in grooten getale vrijwillig kwamen aanmelden*, zoodat in minder dan geen tijd het leger kon worden gecompleteerd. Althans met inlandsche soldaten.

Had men toen van de heerschende omstandigheden partij kunnen trekken en de militieplicht kunnen opleggen aan Europeaan en Inlander, die plicht zou zonder eenige tegenpraak en als natuurlijk gevolg van de omstandigheden zijn aanvaard geworden en men zou thans niet staan voor de moeilijkheden, aan de invoering der inheemsche militie verbonden.

Want *toen* was Indië op politiek gebied nog maagdelijk rein vergeleken bij thans, nu de verderfelijke invloeden van speciaal in een kolonie ontoelaatbare elementen, volgens velen te lang en te veel vrij spel gelaten, alle gelegenheid hebben gehad in de vrijwel van smetten vrij gebleven gemoederen der Inlanders tot ontkieming te komen.

Helaas is die *nooit* terugkeerende gelegenheid onbenut voorbijgegaan. De Europeesche militie heeft nog \pm 4 jaar noodig gehad om geboren te worden, de inheemsche militie... maar daarover straks.

Een groot geluk viel te constateeren. En dat kwam van de zijde van onzen vermoedelijken vijand, die zoo welwillend was, ons *niet* aan te vallen. Wij bleven buiten den krijg.

Toen de eerste dagen vol spanning voorbij waren, werden door Regeering en Legerbestuur krachtige maatregelen genomen om tenminste met de beschikbare middelen te verkrijgen, wat bereikt kon worden. Een woord van *hulde aan de legerleiding* gedurende den oorlog is hier zeker alleszins op zijn plaats. Terecht begreep men *twee hoofdzaken*. Ten eerste,

dat, al was het gevaar tijdelijk minder, elk oogenblik een nieuwe bedreiging zou kunnen ontstaan; ten *tweede*, dat Indië gedurende den geheelen oorlog absoluut *op zichzelf* zou zijn aangewezen. Want maar al te spoedig werd het duidelijk, dat, al zou de communicatie met het moederland ook geheel of ten deele verzekerd blijven, op hulp uit Nederland slechts een zeer lage wissel zou zijn te trekken.

Onze officieren en onder-officieren, in het Nederlandsche leger ingedeeld, werden in patria aangehouden; suppletie-troepen bijna niet uitgezonden. Geschut, geweren e. d. zouden of niet of in zeer beperkte mate ons toevloeden, van aanvulling der munitie was al evenmin sprake. Dank zij krachtige vertoogen uit Indië en ijverige bemoeienis van het Departement van Koloniën mocht het ten slotte gelukken een paar honderd lichte mitrailleurs, systeem Madsen, te verkrijgen, maar daarmee is ook vermeld *het voornaamste wat* tusschen 1914 en 1918 aan oorlogstuig uit Nederland tot ons is gekomen.

Onmiddellijk in Augustus 1914 werd overgegaan tot het *in grondigen staat van tegenweer brengen van onze stellingen in de Preanger en aan de kust*.

Nieuwe gedeelten daarvan, noodig geworden door gewijzigde omstandigheden van terrein en wegnnet, werden ingericht, bestaande werken verbeterd en uitgebreid, een net van communicatie-middelen geheel of ten deele voor militair gebruik, ontworpen.

Toen, in die dagen van *vrees*, toen kon het legerbestuur schier ad libitum beschikken over fondsen, welke vroeger onherroepelijk zouden zijn geweigerd. Wat noodig werd geoordeeld, werd uitgevoerd en behoorlijk uitgevoerd. Het was, als wilde men de schade inhalen, goedmaken, wat vroeger verzuimd was.

Veel, zeer veel is zodoende tot stand gebracht. En hoewel later, na 1918, weliswaar is getracht, door ontijdig stopzetten van nog onder handen zijnde werkzaamheden en het niet uitvoeren van andere den tand des tijds vrij spel te laten, is toch nog vrij veel van het in de oorlogs-

jaren uitgevoerde als waardevol verdedigingsmiddel overgebleven.

Dat was de heilzame werking van *vrees* voor het bestaan en het behoud onzer Koloniën.

Enkele ingrijpende voorzieningen wil ik even memoreeren.

De *Infanterie*-bataljons werden op sterkte gebracht, later uitgerust met een *Madsengeweer*-afdeeling van 6 stukken, telefoonmaterieel, handgranaten en derg.

Aan het wapen werden toegevoegd de afdeelingen *Marechaussee* van West- en Oost-Java, met karabijn en klewang bewapende, uit uitgezochte officieren en manschappen bestaande lichte *Infanterie*, bestemd om den kleinen oorlog te voeren in de van a—z bij hen bekende terreinen, *tot steun van het Veldleger*. Zooals bekend, heeft men zeer wijselijk besloten, deze hoogst nuttige korpsen *niet* op te heffen met welken maatregel zij in dit jaar werden bedreigd.

De *Cavalerie* werd uitgebreid en gereorganiseerd, zoodanig, dat behalve depôt-eskadron en ordonnansen-afdeeling, gevormd werden 4 veld-eskadrons (een bij elke Brig.) en 2 eskadrons leger-cavalerie. Elk eskadron bestaande uit 3 pelotons en een afdeeling Madsen-geweren.

Ingevoerd werden *telefoonpatrouilles* en een *postduivendienst*.

Oggericht werd een *compagnie Wielrijders-strijders*, welke afdeeling ik veilig, gelet op hare schitterende prestaties, onder de keurkorpsen van ons leger mag noemen.

De *vliegdiens*t werd ter hand genomen. Hoofdzakelijk met uit Amerika aangekochte, later uit Europa gezonden toestellen slaagden onze luchtpioniers er in, te bewijzen, dat ook in Indië het vliegen zeer wel mogelijk was. Vlieg-terreinen, eerst te water, later te land werden ingericht. Thans beschikken leger en vloot over vlieg-afdeelingen, welke, zooals men heeft kunnen lezen, geleidelijk krachtig worden versterkt en thans reeds goede diensten presteeren.

Bij het veldleger werd de *draadlooze telegrafie* uitgebreid. Mitrailleurs vonden plaats op en naast motorrijwielen; het *Vrijwillige Automobiëlkorps* kwam tot bloei, een *motorberichtrijders-korps* werd opgericht.

Over de *Artillerie* zeide ik reeds een enkel woord. De *auto-tractie* deed op ruime schaal haar intrede in ons leger. Hierbij wordt gewezen op het, door toenemend gebruik van auto's, afnemen van den paardenstapel, zoodat zelfs bij mobilisatie wellicht niet voldoende paarden van groote taille te vorderen zullen zijn.

Enkele lichte kanonnen werden voor gebruik op *spoorwagens* ingericht.

Voor zoover de veelal eenzijdige lectuur zulks mogelijk maakte, paste men zich verder zoo goed mogelijk aan aan de gewijzigde oorlogsinzichten; men bleef niet blind voor de nieuwe oorlogshulpmiddelen, doch stond zeer vaak voor de onmogelijkheid, zich deze te verschaffen.

In herinnering worden gebracht de schitterend geslaagde pogingen door Indië ondernomen, om de *draadlooze verbinding* met Europa tot stand te brengen. Reeds in 1917 was het machtige radio-station nabij Bandoeng in staat berichten uit Amerika en Europa op te vangen. Ware Nederland vroeger ter zake actiever geweest, de draadlooze verbinding met Indië zou thans een voldongen feit zijn.

Bovenstaande opsomming, waaraan nog kan worden toegevoegd *reorganisatie van het treinwezen*, het *uitrusten van troependeelen speciaal voor den bergoorlog* en voorbereidingen voor een grondigen automobiendienst ten behoeve van het leger, is natuutlijk verre van volmaakt. Terwille van de beknoptheid, laat ik het hierbij. Het overige vindt men desgewenscht in het interessante hoofdstuk aan Indië gewijd in het jongste „Wetenschappelijk Jaarbericht” dezer Vereeniging.

Nog zij vermeld, dat in de eerste dagen van Augustus 1914 het leger feitelijk tot gedeeltelijke mobilisatie over is gegaan. Dat de werken aan de kusten geruimen tijd volledig zijn bezet geweest, is misschien niet algemeen bekend. Evenmin waarschijnlijk, dat deze bezetting door de moordende invloeden van het strandklimaat menig leven heeft gekost, veler gezondheid voor jaren heeft verwoest.

Voegt men daaraan nog toe, dat door gebrek aan officieren en kader (geen aanvulling uit Nederland) de overblijvenden

abnormaal zware diensten hadden te verrichten en door „buitengewone tijdsomstandigheden” zich in elk opzicht wat hun positie betreft (weigeren van verloven, stilstand der promotie enz.) gehandicapt voelden, dan zal het duidelijk zijn, *dat de oorlogsjaren ook voor het Indische leger geen voorspoedige jaren zijn geweest.*

II. De vraag is thans aan de orde hoe *momenteel de toestanden op defensie-gebied zijn.*

Mochten velen gehoopt en verwacht hebben, dat Nederland door den oorlog *iets* zou hebben geleerd en zou hebben begrepen, dat het eerste werk, dat moest worden gedaan *na* het sluiten van den vrede, zou moeten zijn het geheel reorganiseeren van de weermachten in Indië, anderen kenden hun Pappenheimers beter en verwachtten, dat, nauw de vrede gesloten en de *vrees* geweken, Nederland onmiddellijk in zoete rust zou overgaan en zich van elk voorwendsel zou bedienen om te kunnen betoogen, „dat er nu voorloopig geen oorlog meer zou komen”. En ziet, het motief om zulks te kunnen betoogen, leverde de Volkerenbond.

Nauw toch was in de vredesvoorwaarden gesproken over den Volkerenbond of Nederland omhelsde de schim van dat begrip op hartstochtelijke wijze, klampte zich daaraan vast, om . . . naar hartelust de tijdens den oorlog gedeponeerde zuinigheidswellust vrij spel te laten.

Wanneer men, in afwachting van de ontwikkeling der wereld-gebeurtenissen, er toe ware overgegaan om te decreteren, dat voorloopig geen verdere maatregelen voor de defensie moesten worden genomen behalve de voltooiing van wat reeds aangevangen was en gestreefd moest worden slechts naar instandhouding van het bestaande, menigeen zou zich er bij hebben neergelegd. Maar men ging veel verder. Telegrafisch — geen minuut mocht worden verzuimd — werd aan Indië gelast, om *in afwachting van wat de V. B. zou brengen*, niets meer ten behoeve van de defensie te doen, werkzaamheden te staken, geen gelden meer op de begrooting te brengen dan de strikt noodige.

De uitwerking van dat telegram is *buitengewoon groot* en helaas *geen gunstige* geweest.

De last werd opgevolgd, natuurlijk. Maar al te letterlijk opgevolgd!

Reeds onderhanden genomen werkzaamheden in het belang van de defensie werden stopgezet. Aan *half voltooide wegen* werd *niet verder gearbeid*. Het in permanenten stijl uitvoeren van deelen der werken in de Preanger, die in den aanvang van den crisistijd in tijdelijken- en semi-permanenten stijl waren gebouwd, werd gestaakt met het gevolg, dat in korten tijd, waar ook voor het onderhoud niets werd gedaan, een groot deel dier werken, *met zooveel moeite en kosten uitgevoerd*, aan den tand des tijds overgelaten, grondig tot verval kwam. *Binnen het jaar was de ruïne volkomen*.

Reeds op de begrooting gebrachte posten werden geschrapt. Er werd naar gestreefd, die begrooting zoo laag mogelijk te houden en met het eindbedrag dat van de vorige jaren niet te overschrijden.

Stilstand beteekent achteruitgang. Deze waarheid heeft zich in deze ten sterkste gedemonstreerd en wanneer morgen aan den dag wederom een toestand van bedreiging van Java zou intreden, zou men feitelijk van voren af aan moeten beginnen. Gelukkig is men nog niet zóóver gegaan om ook de reeds in permanenten trant gereedgekomen werken te slechten!

Tot overmaat van ramp volgde in 1919 nog van uit Holland de opdracht, om na te gaan, in hoeverre het leger *verminderd* zou kunnen worden, teruggebracht tot de sterkte van 1914.

Behalve de schade, welke bovenbesproken Regeerings-opdrachten in materieelen zin het leger hebben berokkend, zijn zij voor een niet gering deel debet geweest aan de groote mate van onrust en onzekerheid, welke sedert onder officieren en onder-officieren heeft geheerscht, en — naast onvoldoend geregelde positie — aan het thans niet meer te ontkennen verloop van de officiers-korpsen van *vloot* en *leger*, o. m. blijkende uit de tot de vloot gerichte proclamatie

van Vice-Admiraal UMBGROVE en uit de groote tekorten in de lagere rangen van het officierskorps der landmacht, slechts ten deele en onvolkomen gevuld door het detacheren van Ned. Verlofs-officieren.

Wat de momenteele toestanden van beide onderdeelen der defensie in Indië betreffen, kan ik, in verband met het bovenstaande, kort zijn.

Zeemacht. Practisch gesproken, is er geen vloot meer.

De vier, trouwens verouderde en van geen waarde voor het gevecht zijnde pantserschepen, vroeger vormende het Ned.-Indische Eskader, zijn er niet meer.

Eenige weinige, in Indië gestationeerde torpedojagers en torpedobooten hebben onvoldoende vermogen, zijn vrijwel niets waard.

Een 5-tal onderzeebooten zullen spoedig aanwezig zijn, doch kunnen alleen, ongesteund, nagenoeg niets bijdragen voor de maritieme defensie, evenmin voor het handhaven der neutraliteit.

Verder is beschikbaar één flottieljevaartuig, voor den strijd zonder waarde.

Hulpkruisers zijn er *niet*, voor de inrichting in oorlogstijd van koopvaardij-schepen is *geenerlei* voorbereiding getroffen.

De Marine-vliedienst is in voorbereiding, maar telt nog slechts een 20-tal vliegtuigen en is derhalve de mindere van schier elken te verwachten tegenstander.

Aan mijnenleggers wordt beschikt over twee booten. Plannen tot aanbouw van een drietal mijnenleggers in Indië zelf worden overwogen.

Het totaal aantal in Indië beschikbare mijnen is belachelijk gering.

Een steunpunt voor de vloot *ontbreekt*. Wel bezit Soerabaia eenige accomodatie voor schepen van oorlog en wordt, door de aanwezigheid van het Marine-Etablissement, deze plaats wel eens als vlootbasis *beschouwd*, maar op nautisch gebied levert zij aan onze vloot bij lange na niet, wat van een vlootsteunpunt als minimum moet worden geëischt, terwijl

haven en plaats ook thans nog, zoowel van de beide zee-zijden als van de landzijde, feitelijk *onbeschermd* zijn.

Ter zee zijn wij dus *absoluut* weerloos. Van een verdediging van of verkenning *in* ons eilandenrijk Insulinde kan dus geen sprake zijn en de verdediging van *Java* rust geheel en al op de schouders van het *leger*.

Dat leger staat dan voor de taak het in de lengte uitgerekte eiland Java te verdedigen tegen een vreemd invasie-leger.

Meer in engeren zin zal het hebben te beschermen den zetel van het bestuur — in vreedstijd te Batavia gevestigd, doch die in oorlogstijd natuurlijk naar het binnenland zal worden overgebracht, met name naar Bandoeng — en de vlootbasis, of wat daarvoor thans doorgaat, te Soerabaia.

Waar nu de Noordkust van Java niet één, maar talrijke landingsgelegenheden biedt en dus de vijand ad libitum voet aan wal kan zetten in West-, Midden- of Oost-Java; waar het net van spoorwegen op Java voor zulk een uitgebreid gebied relatief klein is, de spoorwegen bovendien aan den Noordkant op uiterst gevaarlijke wijze dicht de kust naderen, in Midden-Java ook wat den Zuidelijken railweg betreft te dicht bij de kust komen, het rijwegennet van West naar Oost eveneens nog onvoldoende is en de spoorlijnen bovendien geringe capaciteit bezitten door de aanwezigheid van vele K.M. berglijnen, een spoorbreedte van slechts 1.067 M. en de *afwezigheid* van dubbel spoor, daar zal iedereen begrijpen, dat het voor het leger in zijn tegenwoordige gedaante letterlijk een *onmogelijkheid* is, den oorlog over geheel Java krachtig te voeren, n'en déplaise het schier ongelimiteerd aantal automobielen, dat die landmacht ten dienste kan staan. Zelfs is de verbinding van West naar Oost en omgekeerd dermate *précair*, dat steeds bijzondere maatregelen noodig zijn geweest en voorshands zullen blijven, om die verbinding — noodig zoowel voor operatieve doeleinden als voor de instandhouding van het economische leven — ten allen tijde te verzekeren.

Voor die taak, M.M. H.H., beschikt het leger over de volgende hulpmiddelen (welke U feitelijk alle uit het

jongste Officiersboekje, uit de Kol. Begrootingen en uit het Wet. Jaarboekje onzer Vereeniging kunt halen. Ik verklap dus geen geheimen).

In totaal zijn bij het veldleger ingedeeld 21 bataljons; aan Artillerie: 74 stukken, zijnde, indien men de hulpkorpsen mederekent als 3 bataljons, ongeveer 3 stukken per bataljon, of \pm 2.8 vuurmonden per 1000 man. Van deze vuurmonden is bovendien het 12 c.M. materieel verouderd, het 7 c.M. proefmaterieel evenmin ver van modern. Verder: 4 mitrailleur-compie à 6 stuks, 6 zwakke eskadrons, 1 compagnie wielrijders en 4 compagnieën technische troepen, benevens hulpdiensten.

In totaal generaal telde het *geheele* Indische leger eind 1918 \pm 1400 officieren en 39755 man, *waarvan op Java beschikbaar 990 officieren en \pm 27.000 man.*

Wanneer nu nog dit leger naar de eischen des tijds geëquipeerd en georganiseerd ware, men er van zou kunnen zeggen, dat de verhoudingen tusschen de wapensoorten onderling waren zooals zij in den tegenwoordigen tijd zouden moeten zijn; wanneer krachtige verkenningsorganen beschikbaar zouden zijn, een uitgebreid net van strategische spoorwegen, rij- en karrewegen het leger ten dienste zouden staan; indien vuurmonden, mitrailleurs en handvuurwapenen over een *ruimen* voorraad munitie beschikten, dan wel mogelijkheid bestond, zelf munitie te maken; en wanneer achter dat leger een krachtige reserve van — liefst Europeesch — personeel van hooger en lageren rang zou hebben gestaan, men zou wellicht met deze uiterst geringe getalsterkte nog een weinig tevreden hebben kunnen zijn.

Niets echter van dit alles is aanwezig.

Het leger is hoogst onoordeelkundig ingedeeld. Een commandant *veldleger* is niet aangewezen, de Staf van den legercommandant is tevens staf van het veldleger. Verbanden *boven* die van de voor den strijd tegen een B. V. alleromgankelijkste gemengde Brigades, ontbreken, alsook de staven er voor, en deze laatste kunnen slechts met zeer veel moeite in oorlogstijd worden gevormd.

De bataljons zijn te zwak en niet volgens moderne begrippen ingedeeld. Het aantal *mitrailleurs* is *bijzonder klein*.

Hoe het met de *Artillerie* gesteld is zagen wij boven reeds. Krombaangeschut zoowel als geschut van grooter kaliber dan 12 c.M. ontbreekt.

Voor *geschut en handvuurwapenen* is de *beschikbare munitie belachelijk gering*. De *technische troepen* zijn ten eenenmale onvoldoende sterk.

De *Cavalerie* en de *wielrijders*, hoe grondig geoefend zij mogen zijn, zullen tegenover de te verwachten overmacht niets presteeren. De *luchtdienst* is nog in opkomst en voorloopig van geringe beteekenis. *Zoeklichten* en de in den modernen oorlog onmisbare verdere technische hulpmiddelen ontbreken voor een groot deel of geheel.

Wel is sedert eenigen tijd een leger-reserve ingesteld en kan dus in oorlogstijd beslag worden gelegd op hen, die vroeger in Indië of in Nederland gediend hebben, maar vooreerst heerscht er reeds een *groot* tekort aan aanvoerders in het leger, ten tweede zijn er zoovele buiten het eigenlijke leger vallende functies te vervullen, dat ook aan die reserve slechts een relatieve waarde valt toe te kennen. Bovendien, al *zou* men een krachtige reserve gereed hebben staan, van legeruitbreiding zal weinig sprake zijn, want die reserve-troepen moeten ook *bewapend* worden. Op aanvoer van oorlogstuig na de oorlogsverklaring behoeft niet te worden gerekend, aangezien van stonde af aan de gemeenschap van Java met de buitenwereld, misschien zelfs met de omringende eilanden, verbroken zal zijn.

Voor de mobilisatie van de economische hulpbronnen des lands ten slotte is weinig of niets voorbereid.

Aan zulk een weermacht draagt Nederland de verdediging van zijn schoonste eiland van het Insulinde-rijk op.

En *dan* wordt er nog gevraagd of het leger tot geringere sterkte kan worden teruggebracht!

M. M. H. H. Hoewel in het bovenstaande veel is vermeld, wat de meesten uwer bekend kan zijn, had ik deze ietwat uitvoerige uiteenzetting noodig om te komen tot de con-

clusie aangaande het eerste deel van mijn onderwerp: *De stand van het defensie-vraagstuk.*

Heeren, de defensie van Indië is nog even hard *een vraagstuk*, als zij altijd geweest is. Want ik vraag u: Hoe moet Indië worden verdedigd zonder vloot en met een leger, als boven geschetst?

Ik kom thans aan het volgende onderdeel, het overwegen van de vraag:

III. *Is verdediging van Indië noodzakelijk? Grondslagen, waarop de verdediging moet berusten.*

Het stellen van de vraag of Indië überhaupt wel moet worden verdedigd, dan wel of zou kunnen worden volstaan met een geringe scheepsmacht gesteund door afdeelingen van het leger, tot handhaving onzer neutraliteit, terwijl aan het tot bescheiden proporties teruggebrachte leger de taak zou worden opgedragen zorg te dragen voor de handhaving van ons gezag, van orde en rust is ons geheele gebied is tevens die vraag beantwoorden. Al dadelijk wil ik beginnen met te verklaren, dat naar mijne meening, *verdediging van een zoo groot mogelijk deel van Indië ook nu nog beslist noodzakelijk is.*

Een onzer dichters riep eens uit:

Ach, waren alle menschen wijs en wilden daarbij wel,
Doez' aarde ware een paradijs, nu is zij vaak een hel.

Ja, M. M. H. H., als *alle* menschen wijs waren en het goede wilden, *dan* hadden we geen oorlog meer te duchten, vloot noch leger van noode, misschien zelfs geen politieleger.

Maar zoolang dat nu eenmaal niet het geval is, zoolang het egoïsme en de hebzucht, heerschezucht en strijd om macht en hegemonie zoowel onder de menschen als onder tot Staten vereenigde menschengroepen nog altijd hoogtij vieren, zoolang zal er strijd zijn, zoolang zal wereldvrede en ideëele Volkerenbond een utopie zijn en zal elke staat — al is het misschien onder bepaalde omstandigheden in bescheiden verhouding — op tegenweer bedacht moet zijn.

Wat wij van den thans bestaanden z.g. Volkerenbond te

wachten hebben, spreekt nu reeds duidelijk genoeg. Onze eigen Regeering, die waarschijnlijk langer nog dan elke andere, zich aan de hoop op den Volkerenbond heeft vastgeklemd, heeft in de jongste Troonrede niet onduidelijk doen uitkomen, dat Nederland, gelet op het feit, dat de vooruitzichten door den Volkerenbond geopend nog niet in vervulling zijn gegaan, bedacht moet zijn op maatregelen tot *sterking* (bedoeld zal wel zijn: versterking) van de weerkracht van ons volk.

Hetzelfde geldt voor Indië dat zich mag verheugen in een politiek en strategisch ongeveer even *onveilige* ligging als Nederland.

Zelfs al zou de Volkerenbond mettertijd meer worden dan hij thans is: *een versterkte Entente*. en zouden *alle* volkeren ter wereld er in worden opgenomen, dan *nog* zou elke staat verplicht zijn er een weermacht op na te houden, omdat, wat heden verbonden is, over een jaar uiteen kan vallen; de vriend van vandaag is vaak de vijand van morgen en omgekeerd. Dat heeft de geschiedenis der laatste jaren ons wel geleerd. Alsook, dat het vertrouwen op een bondgenootschap de meest noodlottige gevolgen kan hebben.

Trouwens, zoover is de Volkerenbond nog lang niet en *ik* geloof niet, dat het *ooit* zoover zal komen. En zoolang we zoover nog niet zijn, is het zaak, ons weerkrachtig te maken. Want dat staat bovendien bij mij vast, dat, als het eens tot een groot verbond zal komen, dien staat, welke aan zijn eischen en voorwaarden de meeste kracht en klem kan bijzetten, door een achterwaartschen blik op de best georganiseerde, de sterkste weermacht bij het gemeenschappelijk overleg het grootste aantal stemmen zal worden toegekend.

Nu wordt weleens aldus geredeneerd en is in dezen geest geschreven: „Juist door Indië's ligging tusschen Engelsch-Indië en Australië zal Engeland nooit kunnen gedoogen, dat een krachtige mogendheid zich in Ned.-Indië vastzet, daarom moeten wij in Engeland onzen natuurlijke beschermer zien.” Ergo, altijd aannemende dat dit land zelf nooit begeerige handen naar deelen van ons bezit zou uit-

strekken, zou Engeland ons ons bezit wel waarborgen en behoeven wij ons over de defensie niet druk te maken.

Ik wil een oogenblik aannemen, dat wij Engeland *nooit* tot vijand zullen krijgen en *altijd* als bondgenoot zullen hebben. Maar, zoo vraag ik, is dan geen geval denkbaar, waarin Engeland niet *bij machte* is, of *voorloopig* niet in staat, die bescherming afdoende te verleenen? Kan men zich geen geval voorstellen, waarin, door welke groepeerings van staten ook, door verwickelingen in Europa als anderszins, Groot-Brittannië niet kan of niet durft over te gaan tot het zenden van het grootste deel zijner vloot naar Oost-Azië? Tengevolge waarvan *wij* aldaar, hetzij direct uithoofde van bondgenootschap in den oorlog betrokken, hetzij tegen onzen wil daarin medegesleept, voor langeren of korteren tijd alleen staan?

Het wil mij voorkomen — mijne meening graag voor een betere gevende — dat Engeland zelf die mogelijkheid onder de oogen ziet, en daarom zoo ijvert voor een ongekend hooge opvoering van de sterkte der Australische vloot (voorstellen JELLICOE).

Doch zelfs al zou Engeland *wel* genegen en bij machte zijn, ons te verdedigen — alweer aangenomen dat dit land nooit onze vijand zal worden — *zou men dan heusch denken, dat die beschermer van ons geen medewerking zou vragen en ons die bescherming geheel belangeloos zou verleenen?* 't Is zelfs de groote vraag of die garantie *ons per saldo niet zeer veel zou kosten*; altruïsme van staten onderling bestaat nu eenmaal niet; om nog te zwijgen van ons nationaal gevoel van eigenwaarde, dat toch zeker gekwetst zou moeten worden, wanneer wij eigen have en goed *door vreemden moeten laten beschermen!*

Dat de politieke constellatie sedert de laatste jaren ingrijpend veranderd is, valt niet te ontkennen. Evenmin, dat onze defensie-politiek met die veranderde omstandigheden *ter dege rekening moet houden.*

Het is thans *niet* meer aan te nemen, dat wij in een komenden strijd *alleen* zullen staan tegenover een overmachtigen vijand. De aanval op ons bezit van den een zal

ons den *steun* brengen van den ander. *Derhalve kan worden afgezien van den vroeger geldenden eisch, dat wij geheel alleen tegen elken vijandelijken staat opgewassen zouden moeten zijn.*

Maar *wel* is het mogelijk, dat wij *tijdelijk* alleen zullen staan, ongesteund of niet voldoende gesteund, gedwongen worden, de eerste klappen van den vijand op te vangen.

Dat dus de vijand gebruik maakt van momenteele onmacht onzer bondgenooten, om de voor ons of voor hem meest waardevolle deelen van onzen archipel in bezit te nemen, of, omdat hem dat bezit voor den komenden strijd alleen reeds overwegende voordeelen biedt (men denke aan een bezetting van Straat Soenda, van een of meer havenplaatsen op Java, van Makassar, Riouw, Ambon), dan wel, omdat hij voorloopig ongehinderd, zich van Indië meester kan maken, met de gedachte het geheele eilandenrijk of deelen daarvan bij den vrede te behouden.

Ons eilandenrijk mag zich, gelijk bekend, verheugen in het bezit van een uit een oogpunt van wereldpolitiek bijzonder gewichtige ligging. Aan den eenen kant kan men deze omstandigheid als een veiligheidsfactor aanmerken, omdat uit het bestaan daarvan kan worden geconcludeerd, dat wij in een komenden strijd niet *alleen* zullen staan, aan den anderen kant loopen wij kans te worden gemaakt tot twistappel van enkele der ons omringende grootmachten en bestaat een groote waarschijnlijkheid, voor mij zekerheid, dat men ons zoo mogelijk in den strijd zal betrekken.

Bezitten wij geen of nagenoeg geen weermacht, dan zal zulks zeker gebeuren en zullen we het moeten beleven, dat men naar willekeur *bij* ons, *zonder* ons en *over* ons beschikt.

De vraag mag dan rijzen of het niet beter zou zijn, dan maar actief aan den strijd deel te nemen, wat ons *dan* echter door het ontbreken der middelen zou worden belet.

Bovendien is ook de strategische ligging van bijzondere beteekenis. Aangezien onze archipel zich bij uitstek leent tot het afsluiten van de toegangen van en naar de Chineesche Zee en de Groote Oceaan, kan elk der beide partijen

door tijdige bezetting van onze gebiedsdeelen een belangrijk voordeel hebben behaald.

Zoo zou ik mij het volgende geval kunnen denken:

Een oorlog ontstaat tusschen Japan en Engeland. Al te onmogelijk lijkt mij zulks in de toekomst heelemaal niet. Wanneer Engeland het gewicht van zijn geheele vloot in de schaal kan werpen, geloof ik niet, dat Japan daartegen, nu evenmin als in de toekomst, veel zal hebben in te brengen. Maar 't is zeer goed mogelijk, dat *om de een of andere reden* Engeland slechts een *betrekkelijk zwak* eskader uit Europa ter versterking zijner vloot in Azië durft zenden.

Toen Duitschland nog maritiem krachtig was, zou daarvan zeker sprake zijn geweest. Er zijn echter in Europa nog andere rijken met krachtige vloten. Het staat bij mij als een paal boven water, dat in de toekomst, evengoed als voor den oorlog, en ondanks den Volkerenbond, zich combinaties van mogendheden zullen vormen wier belangen tijdelijk parallel loopen. Reeds nu zijn er teekenen te over, die daarop wijzen, evengoed als tegenstrijdigheid van belangen tusschen de Staten tot verwickelingen van den meest ernstigen aard aanleiding kunnen geven. Het wil mij voorkomen, dat er zelfs tusschen de bondgenooten na het sluiten van den vrede reeds wrijving genoeg is geweest.

Onmogelijk zou het dus niet zijn, indien Engeland, dat geheel en al afhankelijk is van de kracht van zijn vloot, er niet toe zou durven overgaan, de hoofdkracht daarvan voor weken en maanden naar Oost-Azië te zenden, voor en alear de politieke horizon in Europa voldoende is opgeklaard.

Gedurende dien tijd staan wij *alleen*, in casu wellicht alleen gesteund door de geringe scheepsmacht van Engeland in Oost-Azië en die van Australië.

Amerika nam ik hierbij als onzijdig aan en er is iets wat mij toeroept, dat de meeste kans bestaat, *dat* de Vereenigde Staten hun neutraliteit in dit geval zouden bewaren. Amerika heeft zeer zeker *ook* groote belangen in de Pacific, maar deze zijn naar het voorkomt, bij lange na

niet zoo groot als die van Groot-Brittannië. 't Heeft zelfs wel een punt van overweging uitgemaakt of het blijvend bezit van de Philippijnen voor Amerika zooveel waarde heeft, dat Oom Sam daarvoor op het oorlogspad zou gaan.

Nog andere combinaties zijn mogelijk, waarin wij in het conflict betrokken zouden kunnen worden. Ik zal ze niet bespreken of ze memoreeren.

Ten slotte blijft de mogelijkheid, dat een der machtige naburen begeerige handen naar ons bezit trachtende uit te steken, om het een of andere voorwendsel ons den oorlog verklaart en zich ter verovering van Ned. Indië opmaakt. Amerika zal zulks niet doen, denk ik. Blijven over in de naaste toekomst Japan of Engeland. Indien wij dan *niet* door een of meer der andere mogendheden gesteund zouden worden, zijn wij verloren. Want Nederland zal nooit of nimmer bij machte zijn — evenmin Indië wanneer dat eenmaal zelfstandig mocht komen te staan — zich een vloot en een leger in Indië te scheppen van zoodanige sterkte, dat die strijd alleen kan worden gestreden en gewonnen. Die illusie kunnen we ons besparen.

Echter acht ik *dat* geval schier ondenkbaar en neem, ik aan, dat een inbezitname van onzen archipel, zelfs maar van belangrijke deelen daarvan door het eene Rijk, vroeger of later ten gevolge zal hebben ingrijpen van een of meer andere.

Op de beginselen, in het bovenstaande ontwikkeld, meen ik, dat ons defensie-systeem kan worden opgebouwd.

Alvorens mijn betoog te vervolgen, Mijne Heeren, wensch ik met den meesten nadruk te verklaren, dat hier slechts zijn en verder zullen worden weergegeven beschouwingen als gevolg van zuiver persoonlijke overwegingen en deze in geen enkel opzicht in verband moeten worden gebracht met het feit, dat ik toevalligerwijze deel uitmaak van de Inter-Departementale Vlootcommissie, waartoe ik werd aangewezen, *nadat* ik het houden dezer voordracht reeds op mij had genomen, terwijl mijne denkbeelden trouwens voor een groot deel ook reeds op andere wijze vóór dien waren bekend gesteld.

Een eilandenrijk is alleen afdoende te verdedigen door een krachtige vloot. Deze uitspraak heeft nog steeds niets van hare waarde verloren. Zelfs, indien het niet mogelijk is een vloot te scheppen, zoo krachtig; dat zij de heerschappij ter zee kan bevechten en behouden, dan nog behoort aan de vloot de hoofdtaak te worden toebedeeld en dient de landmacht om der vloot het vervullen harer taak mogelijk te maken en om in laatste instantie den weerstand te kunnen voortzetten en rekken.

De sterkte van de vloot bepaalt hoe groot het deel van Indië zal zijn, dat in den kring der defensie kan worden betrokken. Een zoo uitgebreid gebied als Ned. Indië met een *leger* afdoende te verdedigen, is practisch uitgesloten, al kan hier en daar min of meer krachtige plaatselijke weerstand worden geboden.

Ik acht het volstrekt niet immoreel, indien onze defensie zich zou bepalen tot de voornaamste gebiedsdeelen, tot het belangrijkste eiland, Mits.... in de van veldtroepen ontbloote gebiedsdeelen slechts een zoodanige macht — noem haar leger, gewapende politie of burgerwacht — overblijft, dat onze landgenooten en de ons goed gezinden te allen tijde tegen kwaadwilligen kunnen worden beschermd.

De sterkte der vloot en hare samenstelling bepalen echter ook de krachtsinspanning, welke de vijand zich zal moeten getroosten om ons in bedwang te houden, alsmede de waarde, welke een samengaan van ons met een anderen Staat voor dezen heeft; hetzij, dat die waarde belichaamd is in een divisie slagschepen, hetzij haar ontstaan vindt in de veiligheid, welke een sterke vloot van klein materieel, gebaseerd op goed verdedigde steunpunten der bevriende vloot, in onze wateren verwijlende, kan bieden. De vloot biedt dus den eventueelen bondgenoot waardevoller steun dan een leger alleen, dat eerst beteekenis krijgt, zoodra het rechtstreeks wordt aangevallen.

In algemeenen zin gesproken is derhalve de preventieve werking der vloot *groot*er dan die van het leger.

Tevens spreekt het vanzelf, dat hoe *zwakker* de steunt door de vloot verleend, is, des te *sterker* de alndmacht

moet zijn. Wordt de vloot tot zeer bescheiden proporties teruggebracht, *dan* worden de rollen omgekeerd en zal de vloot *der landmacht* behulpzaam moeten zijn bij het verdedigen van bepaalde deelen. Een verdediging *alleen* door een vloot, of alleen door een leger, is *onbestaanbaar*, althans voor ons.

Ik zal thans de oude strijdvraag, die van groot- of klein-materieel, hier niet weer te berde brengen. Door de beslissing onzer Regeering is deze voorloopig uitgestreden en het zou daarom geen zin hebben, opnieuw het debat daarover te openen.

Er is besloten, dat Indië zal worden verdedigd met behulp van een vloot van klein materieel en daar hebben we ons aan te houden. Wat mijn persoonlijke meening over deze quaestie is, kan derhalve thans buiten het geding blijven.

Maar zelfs onder aannahme van een klein-materieel vloot zijn graduaties denkbaar.

En nu spreekt het wel vanzelf dat, wanneer ik het voor het zeggen had, die vloot zeker zoo sterk zou worden gemaakt, dat *geheel Indië* van West naar Oost, van Zuid naar Noord in den kring der beveiliging zou kunnen worden betrokken en dat ook de defensie te land zich niet langer dan noodig is, zou bepalen tot die van Java, doch ook Sumatra in de toekomst tot zich zou trekken. Sumatra, het land der toekomst, welker hulpbronnen wij op den duur zeker niet zouden kunnen missen.

Ik zou dan willen aansturen op het *verzekereren der verbinding* tusschen beide hoofd-eilanden, daar, waar zij elkander naderen, op het verdedigen van Straat Soenda.

Of in die straat de vlootbasis is of zal worden gevestigd, kan buiten beschouwing blijven. Zoo ja, dan is die verbinding reeds verkregen. Zoo neen, dan is afsluiting en verdediging dezer zeeëngte *toch* mogelijk.

Naarmate de ontwikkeling van Sumatra voortschrijdt en dit eiland Java in belangrijkheid zal evenaarden, stijgt de noodzakelijkheid, ook *dat* land te verdedigen. *Nu* is dat nog niet mogelijk. Maar is die mogelijkheid er later *wel*,

dan zal de behoefte tot bevestiging van de communicatie Java — Sumatra steeds meer gaan spreken.

Door afsluiting van Straat Soenda stijgt bovendien *de kans* — er is geen sprake van *zekerheid* — dat de isolatie van Indië aanzienlijk minder zal zijn, dan zij thans in geval van oorlog zal wezen.

Met een voldoende sterke klein-materieel-vloot gaan te zamen een hoofdbasis- en meerdere hulpbases. Over de hoofdbasis straks meer. De hulpbases zouden kunnen worden ingericht te Sabang, ergens in den Riouw-Archipel, te Tjilatjap en op Ambon.

Het leger op Java — later ook op Sumatra — zou tot taak hebben, behalve de bescherming der steunpunten, de verdediging te land, het verslaan dus van een gelanden vijand en onder bijzondere omstandigheden het zoo lang mogelijk rekken der verdediging.

De vraag doet zich thans voor :

IV. *Hoe dient de verdediging te geschieden bij aanneming van een vloot van klein materieel, als door de Regeering gewenscht?*

De Vloot.

a. *Beginselen.*

In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer der Staten-Generaal op het ontwerp van wet tot verhooging en wijziging van de wet tot voorloopige vaststelling van het VI^{de} Hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1920 (Departement van Marine)¹⁾ heeft de Regeering hare inzichten ten aanzien van de voor de Marine te volgen politiek kenbaar gemaakt in de bevoordingen van Bijlage I.

De vraag, of ik het met deze beginselen eens ben buiten bespreking latende, hebben wij dus — aannemende, dat de Regeering binnen een paar jaar niet *weder* tot andere inzichten komt of vervangen wordt door een andere, die er

¹⁾ Eerste Kamer der Staten-Generaal. Zitting 1919—1920 No. 140a. (Tweede Kamer 394).

een geheel tegenovergestelde zienswijze op nahoudt — op die beginselen voort te bouwen.

b. Beschouwingen.

Het eerste, wat moet treffen bij het doorlezen dezer beginselen is, dat deze geheel op zichzelf staan en niet door eenige andere beginselverklaring der Regeering inzake de verdediging van Ned.-Indië te land wordt vergezeld. Zoo kan het voorkomen, dat *over de landmacht met geen enkel woord wordt gerept*. Weliswaar betreft het hier de toekomstige *Marine*, maar er wordt toch ook gesproken over de *verdediging onzer Koloniën* en noch in onderwerpelijk staatsstuk noch *in eenig ander* wordt aangegeven, volgens welk plan de Koloniën moeten worden verdedigd. Want dat die verdediging niet alleen met een vloot van klein materieel, zelfs niet in de eerste plaats, kan worden gevoerd, zal wel geen betoog behoeven.

Taak en samenstelling der landmacht hadden derhalve bij de samenstelling der vloot en de haar toebedeelde rol besproken, althans vermeld moeten zijn, zulks te eerder, omdat die vloot, wil zij kunnen functionneeren, de hulp van het leger niet kan ontberen en tevens, omdat uit de door de Regeering voor de vloot gedachte taak valt te lezen, dat *de hoofdrol bij de verdediging door de landmacht zal moeten worden gespeeld*.

Immers, de vloot moet

- a. den vijand verkennen,*
 - b. zijn doordringen zoo lang mogelijk vertragen (terecht wordt niet van beletten gesproken),*
 - c. zijn transportvloot naar vermogen verliezen toebrengen,*
 - d. zijn verbindingen bedreigen. (Ik heb gecursiveerd. W.)*
- Verkennen, transportvloot, verbindingen.*

Onze vloot zal om te beginnen moeten zorgen, dat zij maritiem weinig sterke vijandelijke krachten uit den Archipel kan houden.

Uit den geheelen archipel? *Dan* zal ook die vloot — men denke aan de enorme uitgestrektheid van den archipel —

een *zeer groot* aantal eenheden moeten bevatten, grooter dan met de plannen van voorzichtige finantieele politiek strookt.

Ik geloof dan ook niet, dat de Regeering zich *dat* heeft gedacht. Want de vloot zou zich dan over den archipel moeten verdeelen en daardoor in strijd komen met de sub c. genoemde opdracht: „zijn transportvloot verliezen toe-brengen”, voor welke taak een vloot van klein materieel toch *bijengehouden* moet worden, wil zij tegen de goed beschermde transportvloot eenige kans op succes hebben.

Het bedreigen der verbindingen komt pas tot zijn recht, zoodra er *verbindingen zijn*, d. w. z., zoodra het landingsleger is overgevoerd. Die bedreiging zal dus moeten worden uit-gevoerd met wat er, na de aanvallen op de beschermde transportvloot, nog van de onze over is.

Zeer terecht wordt nergens gesproken van het voeren van een duikbootoorlog tegen 's vijands handelsschepen. Daarvan zou ook in Indië allerm minst sprake kunnen zijn en zulk een wijze van oorlogvoeren zou Indië niet kunnen redden.

De Regeering moet zich dus het volgende beeld voor oogen hebben gesteld.

De vijand *zal* een aanval doen op deelen van ons gebied en dien aanval kunnen doen voorafgaan door het, middels zenden van enkele krachtige schepen, al dan niet gesteund door landingstroepen, trachten in bezit te nemen van voor hem waardevolle punten, als kolenstations, hulpbases voor onze vloot, plaatsen waar de lichten door ons zijn weggenomen, belangrijke havenplaatsen e. a. Deze laatste actie moet onze marine hem zooveel mogelijk kunnen beletten.

Zoo snel mogelijk — want snelheid zal steeds bij den vijand een voorname factor blijven — zal hij zijn transportvloot, gedekt naar behoefte tegen onze zeemacht, waarvan de sterkte en samenstelling hem bekend is, overvoeren.

Onze scheepsmacht zal moeten *verkennen*, welke zeewegen deze vloot kiest, haar snelheid, samenstelling, bescherming, enz., ten einde daaruit ten eerste te kunnen afleiden *waar, wanneer* en *op welke manier* de hoofdmacht van onze vloot die transportvloot zal kunnen aangrijpen, ten tweede te

kunnen nagaan, waarheen die vloot zich begeeft, om het leger tijd en dus vrijheid van handelen te geven.

Dat de vijand eerst een hulpbasis zal inrichten, komt mij onder de gegeven omstandigheden *niet* waarschijnlijk voor. De tijd daartoe zal hij niet durven nemen.

Wordt hem echter voor zulk een optreden den tijd *wel* gelaten, m. a. w. is voor ons *geen* hulp en tijdige hulp te verwachten, dan staan de zaken voor ons buitengewoon ongunstig, en . . . zullen wij groote kans hebben vroeg of laat Indië te verliezen. Gelijk gezegd echter, ik geloof niet, dat dit geval zich zal kunnen voordoen en zal daarmee bij verdere beschouwingen ook geen rekening houden.

Is 's vijands aanmarschweg bekend, dan zal onze vloot zich zoo sterk mogelijk op dien weg moeten concentreeren en, door een reeks van aanvallen *op de transportvloot* als hoofddoel, moeten trachten te bereiken, dat de vijand *zooveel mogelijk verzwakt is* voor hij op Java's kusten aankomt. Van omstandigheden zal het afhangen, of die aanvallen ook worden voortgezet tijdens en na de landing.

Onze vloot zal bij die actie zeker een aanzienlijk deel harer sterkte inboeten. Wat nog over is, zal daarna een goed heenkomen moeten zoeken, in basis, hulpsteunpunt of elders en van daaruit de vijandelijke verbindingen moeten bestoken, c. q. behulpzaam zijn bij plaatselijke verdediging

Het leger neemt dan verder de hoofdtak der defensie over.

De Regeering neemt dus klaarblijkelijk aan, dat kort na het openen der vijandelikheden een poging kan worden gedaan om deelen van Indië te bezetten, met name Java, dat de vloot die actie z v. m. moet bemoeilijken en dat *het leger* tenslotte de verdediging hoofdzakelijk verder voert.

Maar MM. HH., dan zijn dus de rollen omgekeerd. Geheel Indië is niet te verdedigen, de verdediging tegen een *ernstige* bedreiging zal zich bepalen tot Java. Java moet worden verdedigd *door het leger, met behulp* van de vloot. Het omgekeerde dus van wat vroeger als beginsel gold.

Dat valt uit het Regeeringsplan, volgens mij klaar en duidelijk te lezen.

Daarom wekt het te meer verbazing, dat met geen enkel

woord door de Regeering over de Landmacht is gesproken. Meer nog, dat riet *in allereerste instantie* maatregelen worden getroffen of voorgesteld om de taak der landmacht vast te stellen en *haar de middelen eindelijk eens te verschaffen, om die taak te kunnen volbrengen.*

Zelfs geen enkel commissietje werd ingesteld!

Insteede van alles in het werk te stellen om voor het leger te doen wat noodig was en is, *meer noodig, naarmate de vloot nog zwak is of tot niets in staat zooals momenteel, gebeurt er niets.* Alleen wordt de vraag gesteld of legervermindering wellicht mogelijk zal zijn!

Het scheppen van een nieuwe vloot, zal daarom vergezeld moeten gaan van -- neen, moeten worden voorafgegaan door — *algeheele reorganisatie van de landmacht*, waarop thans de *geheele* verdediging rust en zal *blijven* rusten, totdat een vloot van voldoende sterkte in de Indische wateren gevechtsklaar ligt.

c. Samenstelling, beteekenis en nadere taak der vloot.

Boven werd reeds uiteengezet, dat als uitgangspunt voor de taak der toekomstvloot is genomen de kans op een aanval op Java, ondernomen met het doel, dit eiland of een deel daarvan te bezetten, zij het wellichts slechts tijdelijk.

Kan de vloot *deze* taak vervullen dan is zij vanzelf ook sterk genoeg om aan de andere haar door de Regeering gestelde eischen te voldoen.

De vloot moet derhalve bestaan uit de volgende onderdeelen.

Jagers en *onderzeebooten*, voor verkenningsdiensten, gesteund door *lichte kruisers*.

Onderzeebooten, voor het verrichten van aanvallen op de transportvloot; *jagers* en *lichte kruisers*, ten einde deze onderzeebooten, boven water hun vijand tegemoet varende, te kunnen steunen en de onderzeebooten tot haar recht te doen komen.

Onderzee-mijnenleggers, tot het leggen van mijnen en mijnenvelden op 's vijands naderingswegen. Bovenwater-mijnenleggers, voor het leggen der aan vaste plaats gebonden mijnversperringen en mijnenvelden.

Een *zeer* krachtige water-vliegdienst, in de eerste plaats om de verkenning door de organen te water in de lucht aan te vullen, dus om 's vijands nadering of aanwezigheid op grooteren afstand te kunnen signaleeren, in de tweede plaats om, in samenwerking met vliegtuigen van de landmacht, bases en hulpsteunpunten te beveiligen en te verdedigen.

Een of meer aircraft-carriers zou ik zeer gewenscht achten. Ik vrees echter, dat deze wel . . . te duur zullen zijn!

Ten slotte een aantal snelloopende *hulpkruisers*, te verkrijgen door in Indië steeds beschikbare handelsvaartuigen daarvoor *reeds in vreedstijd* zoover mogelijk voor te bereiden, terwijl een paar flottielje-vaartuigen, die uithoofde van andere bestemming toch aanwezig zullen zijn, goede diensten kunnen bewijzen.

Zulk een vloot zal natuurlijk nimmer kans hebben het meesterschap ter zee te bevechten, zelfs niet in een deel van den Archipel; zij zal den overvoer van een vijandelijk leger niet kunnen beletten, hoogstens dezen vertragen en bemoei lijkken. Zij is en blijft een *surrogaat*, zij het dan ook een waardevol surrogaat.

Veel *preventieve* kracht gaat van een vloot van uitsluitend klein materieel n. m. m. niet uit.

Dat zulk een vloot den vijand zou kunnen dwingen zijn eigen organisatie naar die van de onze te wijzigen, geloof ik niet. De bescherming van den overvoer van een leger kan geschieden door jagers, oudere kruisers en slagschepen en hulpkruisers. Slechts indien onze vloot ook enkele *snelloopende moderne kruisers* telt, zal de vijand gedwongen zijn, dáár eenige zijner *moderne* schepen tegenover te stellen, welke schepen aan zijn, wellicht elders noodige of anders te reserveeren *moderne* slagvloot moeten worden onttrokken. Dat dus in principe reeds is besloten aan onze vloot *kruisers* toe te voegen, kan niet genoeg worden toegejuicht.

Ik zal hierop niet verder ingaan; daar deze aangelegenheid door marine-deskundigen afdoende is belicht.

Beschouwen wij nu de kaart van Oost-Azië, dan zien

wij, dat een aanval kan dreigen uit Noordelijke, N.-O. en O. richting. Ook uit het Zuiden, hoewel ik deze richting de minst waarschijnlijke acht.

Derhalve uit de richting Malakka, uit straat Karimata, straat Makassar of N. en Z. van de kleine Soenda-eilanden.

De vijand-vloot zal daarbij steeds door accessen, door zeestraten moeten komen.

De door de Regeering bedoelde *verkenning* zal dus moeten geschieden bij voorkeur, terwijl de vijandelijke scheepsmacht door een dezer zeeëngten stoomt en de sterkte onzer verkenningsorganen, hunne samenstelling, daarop berekend moeten zijn.

Hoe die verkennende afdeelingen zullen worden samengesteld, hoe zij hare taak moeten vervullen, zal door de Marine-bevelhebbers worden uitgemaakt.

Zoodra de vijand-vloot in de Java-Zee is doorgedrongen en wanneer zij uit het N. W. of uit het Oosten of Z. O. komt reeds eerder, zal de kern onzer scheepsmacht zich rücksichtslos tegen de vijandelijke transportvloot moeten keeren ten einde deze, voor zij het landingspunt bereikt, zooveel mogelijk verliczen toe te brengen. De Marine zal dan niet mogen aarzelen, desnoods haar laatste onderzeeboot op te offeren, om een vijandelijk transportschip te vernietigen. Wat na deze aanvallen nog van onze vloot over is, is als welkome bate te beschouwen. De resterende schepen zullen dan tegen 's vijands verbinding moeten ageeren.

Op die wijze optredende, maakt de vloot het het leger gemakkelijker, zijn taak met kans op succes te vervullen.

Het is mij niet onbekend, dat anderen een gewijzigd optreden eener klein-materieelvloot voorstaan.

Zoo zijn er, die de vloot willen decentraliseeren. Zij willen *wel* ook in hoofdzaak de *Java-Zee* verdedigen, maar laten toch het overige deel van den Archipel niet los. Hun voorstellen komen in het kort op het volgende neer:

Het aanvalswapen in de onderzeeboot. Zoo mogelijk een eenheidsboot d.w.z. niet alleen van één type opdat onderdeelen en reservestukken in elke reparatie-inrichting van den Archipel passen en voorradig kunnen zijn, maar ook

zoo mogelijk de kruiser, de torpedoboot, de mijnenlegger, in *één type onderzeeboot vereenigd*, waarbij een eenheids-machine, in werking zoowel boven als onder water het model zou volmaken.

Verkenning behalve door enkele torpedojagers en het vliegwezen ook door hulpkruisers, zijnde de bewapende en meestsnelvarende booten onzer handelsmarine in den Archipel.

Oprichting: meer speciaal aan de steunpunten Batavia straat Soenda en toegang Zuid-Chineesche Zee) en Makassar (straat Makassar en toegang Floreszee) is toevertrouwd de verdediging der Java-Zee, waarbij Soerabaja in centrum en reserve naar beide zijden steunt.

Sabang worde vastgehouden als voorpost en bedreiging in den rug, wakende mede over de straat van Malakka.

Ambon zij centrum van verdediging voor het geheele Oosten van den Archipel (Alfoeren — Banda — Ceram — en Moluksche zee).

Decentralisatie. Bij eerste oorlogsdreiging worde het hoofd-wapen n.l. de onderzeeboot in zeer vele deelen over den geheelen Archipel verspreid. In moeilijk toegankelijke baaien en kreeken zullen de reserven aan brandstof, munitie en eenvoudigste deelen aanwezig zijn. Menige boot opereert op zichzelf. Deze schuilplaatsen zullen bij voorkeur in schier onbewoonde kustdeelen aan de buitenranden onzer bezittingen slechts voor den onderzeeboot-commandant te vinden zijn. Eenige voorraad levensmiddelen mag daar niet ontbreken. De operaties moeten gedurende geruimen tijd los van de bovengenoemde marinesteunpunten verricht kunnen worden, opdat de vijand nimmer zeker zij van de veiligheid der vele zeeën en straten en dus slechts zeer voorzichtig en ter dege bewaakt zijn transportschepen kan doen binnenloopen. En deze zijn juist het aanvalsdoel der vele verspreide onderzeeërs.

Aantal: naar gelang de Staten-Generaal willen toestaan en het Rijk in Europa te zamen met Indië kunnen bekostigen. Het systeem is aan geen aantal gehouden doch zal allerkrachtigst blijken indien een *veertigtal* dezer booten deze bedreigende taak zouden kunnen vervullen.

Buitendien zouden de drie steunpunten ter verdediging

van de Java-Zee nog een aantal onderzeeërs ter beschikking en in reserve moeten hebben. In Sabang worde geen materieel opgebotteld. In Ambon zij het steunpunt der hulpkruisers-divisie gevestigd, mede ter ondersteuning van de landmacht door overbrenging van eigen troepen (Ambonneezen, Boegineezen en Alfoeren enz.) voor de guerilla buiten Java.

Met deze opvattingen kan ik mij niet vereenigen.

In de eerste plaats is het voorgestelde Onderzeeboot-type mij wat al te veel Manusje-van-alles en is de techniek voorloopig nog niet in staat, zulk een boot te leveren.

Het voorstel tot decentralisatie deel ik allerminst. Het lijdt tot versnippering van krachten in dit zoo enorm uitgestrekte gebied. En dan slechts 40 onderzeeboten! De waarde van het onderzeeboot-wapen gaat daardoor m. i. grootendeels verloren.

De *verkenning* in dit systeem acht ik onvoldoende. Hulpkruisers kunnen aan de oorlogsbodems *hulp* verleenen in sommige gevallen, maar ook niet meer. Steun van krachtiger bewapende en beschermde schepen kan niet worden ontbeerd, willen de verkenningsorganen niet gedwongen worden, reeds voor een paar tordedojagers of een ouden kruiser de wijk te moeten nemen.

Het schuilevinkje spelen in kreeken en baaien is als hulpmiddel in latere fasen van den oorlog misschien niet te verwerpen. Daarop een systeem te gronden voor de beginperioden acht ik niet oordeelkundig.

Wat bedoeld wordt met Sabang als dekking in den rug, is mij niet duidelijk.

Naar mijne meening wordt over het hoofd gezien, dat de vijandelijke transportvloot — de hoofdbedreiging — bijeen zal worden gehouden en er dus of in het eene of in het andere deel van den Archipel aan onze onderzeeboten geen doelen zullen worden geboden.

Aan een ongesteunde hulpkruiser-divisie ken ik alleen waarde toe, zoolang er *geen vijand van eenige beteekenis* tegenover komt.

Waarom *Soerabaja* hoofdbasis moet zijn, ontgaat mij.

d. Steunpunten voor de vloot.

Elke vloot, die maar *eenige* waarde vertegenwoordigt, behoeft *minstens één* goed bevestigde basis, waar zij, buiten bereik van eenige vijandelijke actie kan liggen om te dokken, voorraden aan te vullen of in afwachting te blijven.

Dit axioma is door ons nogal eens verwaarloosd, want wij hebben *nooit* zulk een basis bezeten, aangezien Soerabaja steeds *onvoldoende* beschermd (of heelemaal niet naar men wil) is geweest.

Ons allereerste werk zal dus moeten zijn te zorgen, dat zodra de eerste waardevolle schepen in Indië aankomen, hun huis gereed is om ze te ontvangen.

Voor een vloot van klein materieel vooral kan het daarenboven noodig zijn te beschikken over een of meer *hulpsteunpunten*.

De eerste vraag, welke rijzen moet, is deze: „*Waar moet het hoofdstaunpunt onzer vloot komen?*”

Waar de verdediging zich concentreert om Java, zal dit staunpunt moeten liggen *op of nabij Java*.

In aanmerking komen *West- en Oost-Java*, althans theoretisch.

Gedurende de afgelopen jaren is over deze aangelegenheid meermalen de pen gevoerd. Zoowel West-Java als Soerabaja hadden verdedigers. West-Java was steeds de kampioene der Landmacht, de Krokodillenstad in den aanvang die der Marine, totdat later ook van Marine-zijde aan West-Java de voorkeur werd gegeven.

Op West-Java toch is gevestigd de zetel der Regeering van Ned. Indië. Deze in vrede-tijd naar Oost-Java over te brengen zou geen zin hebben en onnatuurlijk hooge kosten medebrengen, Overbrenging over zulk een afstand als improvisatie in oorlogstijd is natuurlijk evenzeer af te raden. Niet genoeg kan het dan ook worden toegejuicht, dat langzaam en geleidelijk de verschillende Departementen naar Bandoeng worden verplaatst.

Reeds in 1876 beval een der talloze Regeerings-Commissies aan, overbrenging in vrede-tijd van den Regeerings-zetel naar Bandoeng. Gouverneur Generaal VAN REES wilde

of durfde hier echter niet aan. Van deze overweging is sedert theoretisch geen sprake meer geweest. Feitelijk is men thans bezig de overbrenging langs lijnen van geleidelijkheid uit te voeren. D. v. O. is reeds te Bandoeng. Aan Gouv. Bedr. wordt gewerkt, tot overbrenging van Justitie is besloten. Enzoo voort.

Ik acht dit *juist*. Samenkoppeling tusschen hoofdstad en regeeringszetel is *geen* absoluut vereischte en — gegeven de blootgestelde ligging van Batavia — kan deze plaats in oorlogstijd *niet* als Regeeringszetel dienen.

Combinatie van vlootbasis en Regeeringszetel is al evenmin te billijken. De Regeering moet zetelen buiten het eerste oorlogsgewoel, mag niet blootstaan aan het gevaar te worden ingesloten, omdat van een Regeering in een ingesloten of belegerde veste geen kracht kan uitgaan.

Derhalve is Bandoeng de meest aangewezen plaats *en deze kan nu niet meer worden verlaten*.

Wij bieden dus den vijand, behalve de vloot, *drie* objecten: *Regeeringszetel, leger en vlootbasis*. Aangezien de Regeeringszetel niet verplaatst kan worden en door het leger zal worden verdedigd, moet voor ons geval, onder *overigens ongeveer gelijke omstandigheden*, de plaats der vlootbasis gekozen worden in overeenstemming met die van den Regeeringszetel. Dus: *op of bij West-Java*.

Zou men dit beginsel willen loslaten en de vlootbasis op Oost-Java kiezen, dan zou men het leger stellen voor de zeer zware taak, gelet op den vorm van het eiland Java en de relatief geringe capaciteit der verkeerswegen, zich in twee hoofddeelen te splitsen. Het leger zou dan veel sterker moeten zijn, of... een net van strategische lijnen zou moeten worden gebouwd, waartoe wel nooit zal worden overgegaan, denk ik.

Een basis dus op West-Java. Waar kan deze worden ingericht? •

Slechts twee plaatsen komen in aanmerking.

Straat Soenda en Tandjong Priok.

Aan beide plaatsen zijn groote voordeelen verbonden. Ze zullen U bekend zijn uit de brochures van den Generaal

DE GREVE en Overste HOLLE, voor wat Straat Soenda betreft; uit het rapport der Staatscommissie 1912 voor wat aangaat Tandjong Priok.

Afgescheiden echter van de theoretische voor- en nadeelen hebben we ook rekening te houden met de *eischen van de legendoordige omstandigheden*.

In Straat Soenda is *niets* en zou alles, tot zelfs het bassin voor de schepen toe, nog moeten worden gebouwd en ingericht. Priok bezit reeds zeer veel in die richting. Inrichting eener basis in Straat Soenda zou zeer zeker enorme kosten medebrengen, veel hooger dan die, verbonden aan de versterking van T. Priok.

Waar nu eenerzijds de toestanden op Sumatra voorloopig nog niet van dien aard zijn en de sterkte van ons leger ook niet toelaat om Sumatra in den kring der defensie te land te betrekken — de afsluiting van Straat Soenda kan trouwens toch plaats hebben, later, wanneer zulks noodig mocht blijken, ook wanneer dáár de vlootbasis *niet* is gevestigd — anderzijds aan de te besteden sommen wel grenzen zullen zijn gesteld, zal de keuze wel moeten vallen op Tandjong Priok.

Op de vraag, op welke wijze de verdediging dezer basis aan de zeezijde zal kunnen geschieden, zal ik, ter wille der beknoptheid, hier niet ingaan. Te land zal de verdediging aan het leger worden overgelaten. Het inrichten van een *landfront* acht ik niet noodig. Wel zal Batavia een vaste bezetting noodig hebben.

Met één steunpunt komt men er echter niet af.

Waar de vloot zich voor haar verkennende taak dikwijls ver van Tandjong Priok zal moeten ophouden, zullen *hulpsteunpunten* moeten worden ingericht, gelegen meer nabij de terreinen van actie.

Plaatselijke verkenning zal noodig zijn om de juiste plaats dezer steunpunten vast te stellen. Voor het N.-W. deel zal vermoedelijk een geschikte plaats worden gevonden in de nabijheid van de Riouw eilanden; voor het deel der vloot, dat moet opereeren ter hoogte van Oost-Java, komt *Soerabaja* in aanmerking; welke plaats ook dáárom als zoodanig

behouden zal moeten blijven, omdat de binnen eenige jaren te verwachten nieuwe onderdeelen der vloot een onderkomen *gereed* moeten vinden. De nieuwe basis in W. Java kan dan nog niet gereed zijn, Soerabaja biedt deze schepen thans reeds de noodige accomodatie. Voor de verdediging dezer plaats zal mede het noodige zijn te verrichten.

Er is wel gedacht aan meerdere duikboot-steunpunten, n.l. te Sabang, Ambon en Tjilatjap.

Wat de beide eerstgenoemden betreft, deze liggen *te ver* weg om te passen in het beperkte plan, dat ons overblijft na de door de Regeering gemaakte restrictie in zake onze beschikbare middelen. Zij komen n. m. m. eerst als hulp-steunpunten in aanmerking, wanneer onze vloot later een zoodanige uitbreiding zal hebben verkregen, dat de zeevaart ook verder dan de Java-Zee en de toegangen daartoe kan worden uitgestrekt.

Tjilatjap, aan welke plaats voor de verdediging te land vrij groote waarde moet worden toegekend, zou ik meer afdoende dan thans verdedigd willen zien. Toevoeging van een of twee onderzeeboten en de noodige watervliegtuigen acht ik alleszins gewenscht.

e. *Wijze van aanbouw.*

Aan marine hebben we momenteel *niets*, we beginnen van meet af aan.

Er zal dus, zoodra een plan van aanbouw, te verdeelen *over zoo weinig mogelijk jaren* en liefst bevestigd door een *Vlootwet* en *het stichten van een Ned. Ind. Defensie-fonds*, zal zijn vastgesteld, met den meesten spoed met den bouw moeten worden aangevangen en wel in logische volgorde.

De bouw van schepen moet tegelijk worden aangevangen *met de inrichting van de basis (Tandjong Priok)* en de versterking van Soerabaja, dus *onverwijd*; vooral met Tandjong Priok mag om zoo te zeggen *geen oogenblik worden gewacht*.

Waar een groot aantal *mijnen* noodig zal zijn en Indië deze nagenoeg niet bezit, zal aanmaak of aankoop van *mijnen* mede met den meesten spoed moeten geschieden.

Het is mij niet mogelijk aan te geven in welk *tempo* zal moeten worden gebouwd, maar dat *spoed* No, 1, 2 en 3 zal behooren te zijn, staat wel vast, dunkt mij.

1. Staats-Marine of Koloniale Marine. Personeelsvoorziening.

Reeds vroeger heb ik als mijne zienswijze verkondigd, dat zoolang Nederland en Indië nog één geheel uitmaken, zoolang beide nog één staatkunde uitvoeren, kortom zoolang tusschen Indië en Nederland nog niet een verhouding is ontstaan als thans bestaat tusschen Australië en Engeland; zoolang bovendien Indië nog niet in staat is om *al* het personeel, benodigd voor leger en vloot, tot in de hoogste rangen, zelf te leveren en dus personeel uit Nederland onmisbaar is, zoolang de *hoofddijnen* der defensie door en vanuit Nederland in uiterste instantie, worden vastgesteld, zoolang behoude men de Staatsmarine.

Hoelang dat zal zijn, laat zich niet becijferen. Ondanks de groote ontwikkeling, welke Indië, ook op intellectueel gebied, tegemoet gaat, veronderstel ik, dat daarmee nog ettelijke tientallen van jaren zullen heengaan.

Wat het personeel betreft, Indië zal een ruim aandeel moeten krijgen bij het leveren der bemanning. In hoeverre de Inlander geschikt zal zijn op onderzeebooten en jagers te dienen en hoeverre hij de eigenschappen zal toonen te bezitten, noodig voor den moeilijken en zooveel toewijding en doodsverachting vergenden dienst op deze booten, laat ik ter beoordeeling aan beter daartoe bevoegden over. In ieder geval is onverwijld invoering eener Zeemilitie in Indië noodig en komt het mij gewenscht voor te overwegen de oprichting van een *opleidingsschool voor zeeofficieren in Indië*. Door afdoende verbetering der positie en het scheppen van uitstekende vooruitzichten zal moeten worden getracht, Europeanen-vrijwilligers en miliciens te bewegen zich voor den dienst in Indië te verbinden. *Want Europeanen kunnen n. m. m. evenmin op de vloot als in het leger worden gemist!*

Het personeelvraagstuk — voor wat de vrijwilligers betreft — wordt n. m. m. geheel beheerscht door de voorwaarden, welke aan dat personeel worden geboden.

B. TAAK EN SAMENSTELLING DER LANDMACHT.

De taak aan de Ned. Ind. Landmacht opgelegd is altijd tweeledig geweest.

a. Het handhaven van orde en rust in den geheelen Archipel.

b. De verdediging tegen vreemd geweld.

Was vroeger het deel sub *a* genoemd, het eerste en voornaamste, later werd èn door de toenemende kans op het in conflict komen met een buitenlandsche macht èn dank zij het feit, dat in de eerste jaren dezer eeuw door krachtige en kranige actie onzer troepen het Nederl. gezag schier overal daadwerkelijk kon worden gevestigd, waardoor expedities meer en meer tot de geschiedenis gingen behooren, de tweede taak naar voren gebracht en kwam zij op het eerste plan.

Beide bestemmingen stellen aan organisatie, bewapening en oefening verschillende uiteenlopende eischen. Ons leger heeft dat tot zijn nadeel steeds gemerkt.

Waar nu uiteraard een militie-leger niet kan — en volgens mij ook niet *mag* — worden gebezigd voor de taak sub *a*; er zich gevallen kunnen voordoen, waarin veldpolitie of gewapende politie te kort schieten en ingrijpen van het leger noodig wordt, acht ik als eerste *eisch* behoud van een *vrijwilligersleger* noodig.

Dit onderdeel worde dan meer speciaal *ook* geoefend, althans wat de infanterie betreft, in de oorlogvoering tegen een I. V. en is bestemd de bezettingstroepen te leveren voor die gebiedsdeelen, waar geen militie legert of deze militie onvoldoende sterk is.

Het spreekt vanzelf, dat het op Java beschikbare deel bij mobilisatie in het legerverband treedt.

Voor het overige zal het leger moeten worden samengesteld in hoofdzaak uit militie-troepen.

De taak sub b.

Boven is reeds uiteengezet, hoe ik mij de taak der landmacht denk.

Zij staat voor de taak: *bescherming van vlootbasis en hulpsteunpunten*, benevens van *die* plaatsen, welke uit een defensie-oogpunt bezet en vastgehouden moeten worden. Verder, middels het *Veldleger*, *het den c. q. gelanden vijand beletten zich meester te maken van deelen van Java, van de vlootbasis of van den Regeerings-zetel.*

Het *veldleger* wordt gebaseerd op de hoogvlakte van Bandoeng. Daarheen zullen de Regeerings-organen geleidelijk moeten worden overgebracht. De *laatste* strijd wordt gevoerd om deze hoogvlakte, waartoe de toegangen daarheen afgesloten blijven in den geest als tot dusverre.

De meeste kans bestaat, dat 's vijands aanval gericht zal zijn op *West-Java*. Het is dus logisch, dat de concentratie van het veldleger in *West Java* plaats heeft. In geval van keuze van de vlootbasis in *West-Java*, waar zich ook de Regeeringszetel bevindt, kan de bescherming dezer basis aan de landzijde — en dus tevens van de hoofdstad van Ned.-Indië — door het *veldleger* geschieden en daarom achtte ik derhalve een bepaald *landfront* voor Batavia niet noodig.

Aannemende nu, dat het de bedoeling des vijands is, zich op *West-Java* te nestelen, dan wel *Java* in bezit te nemen, gebruik makende van de momenteel voor hem daartoe gunstige omstandigheden, kan hij zijn leger doen landen of met de bedoeling, zich in den kortst mogelijken tijd van onze vlootbasis meester te maken of om zich tot het hart van *Java*, de *Bangdoensche* hoogvlakte te keeren. Gelijktijdige actie tegen beide objecten blijft mogelijk, doch wordt zeer onwaarschijnlijk indien ons leger een behoorlijke sterkte heeft. Het spreekt vanzelf, dat en *Batavia* een afzonderlijk detachement ter rechtstreeksche beveiliging moet hebben en dat de toegangen tot de hoogvlakte van Bandoeng grondig moeten afgesloten blijven. Het bestaande systeem van beveiliging dezer hoogvlakte moet daarom in alle gevallen *behouden blijven*, al ware het alleen om, wanneer de omstandigheden voor ons langer dan verwacht was, ongunstig blijven, den weerstand te land zoo lang mogelijk te kunnen rekken. Tijdwinst *kan* veel, *zal* misschien alles beteekenen.

Het zou veel te ver voeren hier aan te geven, hoe de

concentratie van het leger, hoe de wijze van opereeren van de landmacht in de verschillende gevallen, welke zich kunnen voordoen, door mij wordt gedacht.

Landt de vijand in de nabijheid van Batavia, ten Westen dezer plaats of in Straat Soenda, dan zal het veldleger hem onverwijld moeten aangrijpen. Bij landing bijv. in Cheribon of elders, met het kennelijk doel, zich tegen Bandoeng te keeren, zal het leger een wijze van opereeren kunnen volgen gelijk aan die, welke het thans onder soortgelijke omstandigheden zou hebben gevolgd.

Een landing, uitgevoerd tusschen Cheribon en Batavia, waarbij de vijand zich dus kan keeren òf tegen Batavia òf tegen Bandoeng stelt onze legerleiding voor de *grootste* moeilijkheid. De inzichten van de legerleiding zullen dan hebben te bepalen, hoe moet worden opgetreden.

Slechts wil ik er hier op wijzen, dat, aangezien de aanwezigheid der vlootbasis in West-Java (Tandjong Priok) de kans op een direct tegen Batavia gericht offensief heeft vergroot, men niet zal ontkomen aan de gevolgen daarvan en het aanleggen en verbeteren van wegen en bruggen, misschien zelfs van enkele spoorwegen, een gebiedende eisch zal zijn. In verband daarmee zij aangestipt, dat ernstige bestudeering van de moderne wijze van mobiel maken van geschut daarbij niet kan uitblijven.

In hoeverre ook bij ons een oordeelkundig gebruik van *geschut op spoorwagens* zal zijn te maken, is daarbij een der hoofdzaken. De aandacht wordt er op gevestigd, dat onze spoorwegen *niet* geconstrueerd zijn op vervoer en dragen van zware lasten en een spoorwijdte van 1.067 daaraan eveneens beperking oplegt, zooals nog kort geleden door den heer OTT DE VRIES op het Wegencongres terecht is opgemerkt.

Mocht de vijand zich toch op Oost-Java werpen, dan zal het zeker zijn bedoeling niet zijn van *daaruit* zich naar West-Java te wenden, maar wel, om zich in Oost-Java blijvend te nestelen. Ons veldleger zal dan niet mogen schromen, zich, onder achterlating van voldoende sterke

afdeelingen tot beveiliging van Batavia en Bandoeng, zoo krachtig mogelijk tegen dien vijand te keeren. Verplaatsing in den kortst mogelijken tijd van dat leger van West- naar Oost-Java zal mogelijk moeten worden gemaakt.

Ten einde deze taak te kunnen vervullen, zal het leger op *Java* (dus afgescheiden van die deelen van het Vrijw. leger, die op de Buitenbezittingen moeten worden gelegerd en waarop bij *mobilisatie niet* zal zijn te rekenen) in minimum moeten zijn samengesteld als volgt:

A. Het Veldleger, bestaande uit 3 gemengde divisiën, onder afzonderlijken commandant van het veldleger, met hulpwapens en diensten onder rechtstreeksch bevel van den Veldleger-Commandant.

B. Bezetting van *Batavia Tandjong Priok*.

C. " " *Soerabaja*.

D. " " de werken op de Bandoengsche hoogvlakte.

E. " " *Tjilatjap*.

Het spreekt natuurlijk vanzelf, dat onder bepaalde omstandigheden de troepen sub *C* en *E* genoemd, bij het veldleger zullen kunnen worden aangetrokken.

In totaal zullen daarvoor noodig zijn, behalve de depôt-troepen, stelling en kustartillerie, bezettingstroepen der buitenbezittingen en niet direct tot het actieve leger behorende diensten:

Infanterie 39 bataljons, *Cavalerie* 8 eskadrons, *Mitrailleurs* 5 compagnieën, *Genietroepen* 4 bataljons, + Sp. en tel. bat. *Artillerie* 3 regimenten + 3 afdeelingen, *Marechaussee* 2 afdeelingen elk à 3 divisiën (Zie verder bijlage II.). Totale legersterkte ± 65.000 man, ongerekend een deel van den landstorm.

Een *goed uitgeruster* leger van die sterkte acht ik in staat elk leger, dat de vijand in één echelon kan overvoeren, met kans op succes tegemoet te treden.

Echter zij *uitdrukkelijk* vermeld, dat de opgegeven sterkte als een *uiterst minimum* moet worden beschouwd en het

leger in *alle* opzichten materieel op geheel moderne wijze dient te zijn ingericht.

Zoolang de militie nog niet voldoende personeel levert, mag natuurlijk het vrijw. leger met *geen man* worden verminderd. Wel zal het geheel moeten worden gereorganiseerd.

Behalve het staande (vrijw. leger) van ± 17.000 man, zal dus de militie in totaal (Eur. en Inlanders te zamen) moeten opleveren ± 48.000 man.

De Eur. militie zal, in de toekomst *met inbegrip van hen, die in Holland dienstplichtig waren en dus thans ook in Indië dienstplichtig zijn*, 10.000 man kunnen opleveren.

Na aftrek van de Madoereesche barisans en het Legioen, zou dus een Inl. Mil. moeten opbrengen ongeveer 38.000 man of een jaarlichting van ± 3800 man.

Voorwaar geen zware druk op een bevolking van ± 35 miljoen zielen.

Al de boven aangegeven getallen zijn uiteraard benaderingsgetallen. Immers, de juiste gegevens omtrent de sterkte der totaal beschikbare Europeanen zijn nog niet bekend.

Wordt *geen* militie ingevoerd, dan dient het staande leger te worden behouden op een sterkte op Java van ± 30.000 man (iets meer dan thans aanwezig is). De Eur. militie kan leveren ± 10.000 man, zoodat ruim 20.000 man zouden ontbreken, welke voorloopig slechts voor een *klein* deel uit de geoeffenden in den Landstorm kunnen worden gevonden. Zoodra de militie dertien jaarklassen zal hebben opgeleverd, zal het aantal geoeffende landstormers natuurlijk elk jaar stijgen, met als eindtoestand 18 à 20.000 man militie en landstorm.

De vraag is thans aan de orde:

c. Hoe moet het benodigde personeel worden verkregen?

1. *Voor het vrijwilligersleger.*

Het antwoord hierop is: door vrijwillige indiensttreding van Europeanen, Ambonneezen, Menadoneezen, Timoreezen en Inlanders van Java.

Wat de Europeanen betreft, het is U allen bekend, da
1920/21. I.

de Ind. Regeering, inziende de moeilijkheid om Europeesche soldaten in voldoende hoeveelheid aan te werven, besloten heeft, voor te stellen alleen Europeanen te behouden voor kadervorming en voor het verrichten van enkele functies, welke men niet aan Eur. miliciens kan of wil opdragen en niet door Inlanders *kan* laten vervullen. Daaronder te rekenen die van kanonnier bij de Berg-artillerie, enkele functies bij de Stelling-artillerie, Techn. personeel bij de Genie, enz. Dat ook bij de Cavalerie de Europeesche huzaar zal verdwijnen, acht ik voor dit wapen een buitengewoon ernstig verlies.

Het doet me genoegen, dat althans is ingezien, dat men bij die betrekkingen het Europeesche element niet *kan* missen en het daarom noodgedwongen heeft moeten behouden.

Ik blijf het voor het leger een ernstigen slag achten, wanneer ook bij de andere wapens het Eur. element zal komen te ontbreken. Men moge van oordeel zijn, dat *Jan Fuselier* — om een oogenblik dezen mij steeds onaangenaam aangedaan hebbenden soortnaam te bezigen — in het garnizoen lastig en onhandelbaar is en dat hij in de Ind. burgermaatschappij niet op zijn plaats is, men moge het zonde vinden van het kostbare Hollandsche geld om Jan een zoodanig bestaan te geven of hem zoodanige vooruitzichten te openen, dat hij zich in Indië wel thuis kan gevoelen, *een feil* blijft het, dat het leger en, in ruimeren zin, de geheele Nederlandsche natie, zeer veel aan Jan Fuselier te danken heeft.

Want, MM. HH., Jan heeft door de bank *te velde*, als het er op aankwam, steeds zijn plicht gedaan. Jan is steeds geweest: een uitstekend vechtsoldaat en uit dien hoofde komt hem aller waardeering toe. Ongaarne zie ik hem verdwijnen en het is mijn vaste overtuiging, dat de gevechtswaarde van het leger door die verdwijning zal achteruit gaan!

Merkwaardig is het, dat de Europeesche militie haar ontstaan te danken heeft o. m. aan het streven, om het Eur. element in het leger te versterken!

Of men *alle* middelen heeft beproefd om de werving wel te doen slagen, meen ik te moeten betwijfelen.

Intusschen kan ik mededeelen, dat de werving van Eur. personeel *niet* zal worden stopgezet en men voort zal gaan Europeanen aan te nemen zoolang en zooveel men ze kan krijgen.

Wat door mij ten zeerste wordt toegejuicht.

Zoo blijven we dus aangewezen op Amboneezen, Menadoneezen en Timoreezen, naast Inlanders van Java.

Vroeger sprak men van de drie eerstgenoemde rassen en het Europeesche als de meer- en van de Inlanders als de minder gevechtswaardige elementen en werd algemeen aangenomen, dat de verhouding tusschen beide soorten die van 1:2 niet mocht overschrijden. M. a. w. niet te veel Inlanders. Thans mag men dit niet meer zeggen, hoogstens denken. De Inlander wordt tegenwoordig door velen volkomen gelijkwaardig met de andere rassen geacht en tot alles letterlijk in staat. Nu men hem noodig heeft, is er schier geen verschil meer tusschen hem en den Ambonees en kent men den Inlander qualiteiten toe, welke men hem vroeger ontzegde.

Denkt men er anders over, dan loopt men kans, voor ouderwetsch te worden versleten of verweten te worden, dat men de Inlanders niet kent.

Toch komt het mij gewenscht voor te streven naar een zooveel mogelijk dezelfde verhouding tusschen inwoners van Java en de drie bovengenoemde landaarden in het Vrijwilligersleger. Vooropgesteld, dat men geschikte soldaten in voldoende hoeveelheid daaruit *kan* betrekken.

De werving van Inlanders (d. w. z. bewoners van Java) heeft ons nog nimmer in den steek gelaten. Het zal dus ook nu wel geen moeite kosten het vrijw. leger op sterkte te houden en meer dan dat. Te minder, waar de positie van de Inl. soldaat aanzienlijk is verbeterd.

Dat officieren en kader in dat leger aan de *hoogste* eischen moeten voldoen, zal wel geen nader betoog behoeven.

2. Voor het Militie-leger.

De bestaande Europeesche militie heeft momenteel een

contingent van \pm 800 man en zal dus, na 13 jaar kunnen opleveren \pm 8000 man. De Regeering rekende zelfs op \pm 10.000 man.

Dit aantal moet vermeerderd worden met de dienstplichtigen, die hun eerste-oefentijd reeds *hebben doorloopen in Nederland* en wier aantal niet gering is.

Het aantal landstormplichtigen zou dan bedragen \pm 8 à 10.000 man.

Medio 1919 bedroeg het aantal landstormplichtigen 12.754, waarvan 3604 geoefenden.

Op 1 Juli verwacht men 18.400 man, waarvan 6100 geoefenden, en op 1 Juli 1921 22.400, w.o. 10.600 geoefenden.

Hieruit zullen worden gevormd 2 regimenten, 1 half regt., 4 bataljons en 6 compagnieën.

Thans heeft die landstorm nog weinig waarde. Zoodra echter de gediend hebbende mannen in den landstorm overgaan, krijgt deze wèl eenige beteekenis.

Aangezien zich nu de gunstige omstandigheid voordoet, dat ons geheele leger op Java wel niet in actie zal komen voor \pm 2 weken en langer, na de oorlogsverklaring en de Regeering het, ingeval van dreigend conflict, geheel in de hand heeft (art. 36 Mil. besluit) militie en landstorm bij *oorlogsgevaar* reeds op te roepen, hebben de landstormplichtigen nog eenigen tijd om zich meer in het militaire gareel aan te passen.

Een deel hunner kan derhalve zeer goed in het legerverband worden opgenomen en wel door deel uit te maken van de bezettingstroepen op de Bandoengsche Hoogvlakte.

De Eur. militie bestaat nu bijna drie jaren.

En ik aarzel niet hier te verklaren, dat voor zoover zulks met eenige militie het geval kan zijn — zij een succes is geweest.

De geest onder de miliciens — voor het overgrootste deel ontwikkelde jonge mannen van goeden huize — is uitstekend, zooals moge blijken o. m. door het feit, dat de met groot verlot vertrekende miliciens te Bandoeng den burgers en hun officieren een feestavond aanboden, die klonk als een klok.

Er wordt op uitnemende wijze voor hen gezorgd en uit meer dan één mond heb ik persoonlijk vernomen, dat de tijd onder de wapenen doorgebracht, niet alleen zeer was medegevallen, maar dat men zelfs over het algemeen aangename herinneringen kon medevoeren.

In verband daarmee valt het niet te verwonderen, dat de aanvulling van het *militiekader* een vlot verloop heeft.

Thans de *Inlandsche militie*.

Deze vertoont nog een lijdensgeschiedenis.

Ware het niet, dat de noodzakelijkheid van legerversterking afdoende was gebleken, doch dat deze werd verhinderd door de bekende, door niets te evenaarden zucht naar bezuinigingen en bekrimpen der uitgaven voor de weerbaarheid, ik betwijfel het, of men zelfs nu nog over invoering eener Inl. militie zou denken.

Men heeft echter aanvankelijk „legerversterking en liefst zoo goedkoop mogelijk” gewild — waaraan trouwens de Eur. militie ook ten deele haar moeilijke geboorte te danken heeft — en is toen overgegaan tot het besluit, aan de Inlanders dienstplicht op te leggen. En dan nog legerversterking opgevat in de beteekenis van versterking van het Eur. element.

Zooals ik boven reeds opmerkte, kwam het militievoorstel minstens 3 jaar te laat. Want in die 3 jaren heeft Indië een verwordingsproces ondergaan, zoo sterk, als weinigen zich hadden voorgesteld. Zoo sterk, dat het zonder meer decreteeeren van een militiebesluit thans niet meer mogelijk is en het zeer de vraag lijkt of er voorloopig van zulk een plicht sprake zal zijn.

Zeer terecht betoogde de N.-I. Regeering in haar Memorie van Antwoord op de op het Voor-ontwerp I. M. gemaakte opmerkingen in den Volksraad: dat militaire dienstplicht een onafscheidelijk onderdeel is van elk zelfstandig staatsorganisme. Waartoe Ned.-Indië zich geleidelijk ontwikkelt — natuurlijk vooropgesteld, dat de internationale omstandigheden een weermacht nog noodzakelijk maken — dat met het invoeren van den nieuwen grondslag van leger-

vorming *niet gewacht kan worden, totdat de bevolking volledige staatkundige rechten bezit*, omdat de komende Indische staatsgemeenschap alsdan te laat in staat zou zijn haar rechten tegen aanranding van buiten te handhaven. (En de afgetreden Leger-Commandant heeft het nog eens nadrukkelijk herhaald in zijn afscheidsrede bij de overgave van het legercommando op 23 Aug. j.l.). Zulks naar aanleiding van den eisch van „enkele leden”, die aan het opleggen van militieplicht het toekennen van volledige of gedeeltelijke staatkundige rechten wilden laten *voorafgaan* of daarmee doen samenvallen.

Ten aanzien van een bij het afdelingsverslag gevoegde nota van den heer VAN HINLOPEN LABBERTON, die in stede van een militie, een soort van Zwitsersch stelsel had gewild, wijst de Regeering ten eerste op het feit, dat de militielegers ten allen tijde in den oorlog hun deugdelijkheid hebben bewezen en omtrent legers als het Zwitsersche nog onvoldoende ervaring te dien aanzien bestaat. Verder wordt gewezen op de bijzondere omstandigheden, waarin Zwitserland verkeert. Bodemgesteld, Volkskarakter en Volksontwikkeling, gevoegd bij hoog nationaal bewustzijn, werken daar zulk een legersysteem nog in de hand. Van een en ander is in Indië geen sprake.

De schrijver P. in het I. M. T. Juni 1920, merkt bovendien nog op, dat hem bij een bezoek aan het Zwitsersche leger was gebleken, dat, niettegenstaande de groote toewijding en krachtsinspanning door iedereen aan den dag gelegd, er nog veel aan de geoefendheid en samenhang ontbrak en wel uitsluitend tengevolge van den *overdreven korten eerste-oefeningstijd*. Sedert is niet veel verbeterd en bovendien is het bekend, dat ook vele vooraanstaande Zwitsersche officieren alles behalve overtuigd zijn van de voortreffelijkheid van het oefenstelsel in hun leger. „Navolgen van het Zwitsersche stelsel hier te lande, waar de inheemsche bevolking, *zoowel in militairen aanleg als in ontwikkeling* nog heel ver bij die van Zwitserland ten achter staat, zou naar mijn meening onvergeeflijke lichtzinnigheid zijn”.

Met de bovenstaande meeningen ga ik *geheel* accoord.

Legerversterking is *gebiedend* noodzakelijk. Waar het op de been houden van een vrijwilligersleger van de dubbele sterkte van thans — en dan nog behoorlijk uitgerust ook — den zuinigen Hollander zou doen beven en rillen, zal een militieleger wel de *eenige* weg zijn.

Het bestemmen van een deel der Hollandsche militie voor een driejaarlijkschen dienst op Java, zooals wel is voorgesteld, zou ik zeker *zeer* toejuichen, als het mogelijk ware. Dit middel zou ons echter nimmer 40.000 man kunnen opleveren en, al waren het er maar 10.000, Holland zal dat nooit toestaan, waar het geheele drijven immers voorziet om zelfs de lichteningen voor het *Nederlandsche* leger in te krimpen.

Men zal dus aan een Inl. militie moeten denken. *Indië* zal er aan moeten gelooven in den eenen of anderen vorm

Rest thans nog de vraag te bepalen, welken vorm die militie moet hebben.

Vanzelfsprekend is het, dat, evenals hier, ook in *Indië* menschen worden gevonden, die een soort volksleger voorstaan, die verlangen bevordering van atletiek en wapenhandel bij allen, iedere groep in eigen kring georganiseerd onder leiding van eigen gekozen voormannen, alleen voor het technische onderricht gebruik makende van opgeleide krachten. Men behoeft *Indië* en de toestanden op Java maar een weinig te kennen, om een dergelijk voorstel naar waarde te taxeeren!

Van verschillende zijden hebben zich in den Volksraad stemmen tegen de militie verheven. Ik zal ze niet allen herhalen of bespreken. Alles saamvattende, valt te concluderen, dat van Inl. zijde heel weinig steun werd verkregen. Enkele Inl. afgevaardigden konden zich met het militie-systeem vereenigen, indien *Indië* eerst „een volmaakte volksvertegenwoordiging” zou hebben; een ander afgevaardigde waarschuwde zelfs, dat dit militieleger zich eenmaal tegen het *Nederlandsche* gezag zou keeren, een meening, die door anderen — terecht — werd bestreden. Slechts de vertegenwoordigers van Boedi Oetomo verklaarden met de

Regeeringsvoorstellen in hoofdzaken in te stemmen, vooral daar, waar de Regeering zegt, dat de opbouw van den modernen Indischen staat, waarvan de grondslagen reeds zijn gelegd, door inmenging van buiten niet mag worden verstoord en dat, zoolang de oorlog de wereld nog niet uit is, de weerbaarheid van Indië in elk geval dus noodzakelijk moet worden gæacht.

Bijzonder gewichtig is de uitspraak van een dezer Inl. afgevaardigden: „*dat het toekomstleger op de meest moderne wijze zal moeten worden uitgerust, zoodat het in geen enkel opzicht bij eenig ander leger van dezelfde sterkte zou behoeven achter te staan*”.

Teekenend zijn deze woorden en beschamend voor Nederland, dat jarenlang zijn koloniaal leger, waarin ook *onze landskinderen* dienen, al is het *maar* in Indië, aan *schier alles* wat naar het moderne zweemt, gebrek liet lijden!

Menig Nederlandsch afgevaardigde kan uit de woorden van dezen Inlandschen volksvertegenwoordiger een les putten!

Als merkwaardigheid wil ik nog vermelden, dat verschillende Inl. leden in een *sterke vloot* (zij hebben het oog op een slagvloot) een machtsmiddel van den Staat zien om het overwicht op den Inlander te kunnen behouden.

Hoe dezulken over een krachtige vloot van *klein* materieel zullen denken, is voorloopig nog een raadsel.

Het resultaat van de beraadslagingen is U bekend. Het Militie-voorontwerp werd aan den bekenden kapstok opgehangen. Er zou een Commissie benoemd worden om te onderzoeken, onder welke voorwaarden en in welken vorm opleggen van militieplicht aan de Inlandsche bevolking zou kunnen geschieden. *En de Regeering nam daarmede genoegen!*

Wel merkwaardig moet ik het noemen, dat Indië, waar zoo luid wordt geroepen om zelfstandigheid en onafhankelijkheid, thans een rem blijkt voor het nemen van een maatregel, welke voor elk spoor van zelfstandigheid een *conditio sine qua non* is!

Die Commissie bovenbedoeld is thans nog niet eens benoemd. Eerst wachtte hare benoeming op de aanwijzing der Interdepartementale Vlootcommissie (waarom, heb ik nooit goed begrepen .

Thans behoort deze Vloot-Commissie al bijna weer tot het grijs verleden, maar *nog* is bedoelde Volksraad-Commissie niet aan het werk!, zelfs nog niet benoemd. Het militieontwerp sluimert in zijn cartonnen tijdelijk graf, de vader ervan zal zijn telg voorloopig niet ter wereld zien, want Generaal VAN RIETSCHOTEN is bereids in Nederland teruggekeerd.

Wat nu, zal men vragen?

Er zijn twee wegen, n. m. m. Of wel, men legge onverwijd den militieplicht op aan de meer ontwikkelden, of: men behoude het staande leger geheel en de Eur. militie en landstorm en brenge het staande leger op behoorlijke sterkte door het aanwerven van vrijwilligers uit de inheemsche landaarden en uit Europa tot tijd en wijle de Inlandsche maatschappij zoover in ontwikkeling zal zijn vooruitgegaan, dat zij inziet, dat een krachtiger weermacht noodig is.

Ter dekking van de meerdere kosten van het vrijwilligersleger heffe men een *weerbelasting*.

Aannemende, dat binnen afzienbaren tijd tot militie zal worden besloten, rest de vraag, of die militie moet worden opgelegd aan allen, middels loting, of alleen aan de meer ontwikkelden, aan hen, die een lagere school hebben doorloopen.

Mijn denkbeelden hierover heb ik omstandig medegedeeld in het „I. M. T.” afl. Maart 1919. Zij, die dit artikel hebben gelezen, zullen weten, dat ik mij heb verklaard voor invoering der militie *alleen* aan de meer ontwikkelden.

De Indische Regeering stond op een ander standpunt, zooals men weet.

Het heeft mij genoegen gedaan later te ontwaren, dat de *meeste leden* van den Volksraad in deze mijn opvattingen deelden. Kennisname van de later aangevoerde argumenten der Regeering hebben mij niet kunnen overtuigen en ook nu acht ik het voorloopig de eenig mogelijke weg, dat de

militie wordt opgelegd aan deze categorie van personen alleen ¹⁾).

Vrees, dat door het schrikbeeld der militie (!) het schoolbezoek zou afnemen, koester ik niet. Ware zij gewettigd, en zouden vaders hun zonen — die toch niet *zelf* te beslissen hebben — daarom uit de school houden, dan zouden zij blijk geven wel op een bijzonder lagen trap van ontwikkeling te staan en geen spoor van zelfstandigheid of eenig recht waardig te zijn.

Slechts van hen, die — dank zij de *Nederlandsche* zorgen en bemoeienis — iets hebben kunnen leeren en daardoor in staat zijn het tot iets meer in de maatschappij te brengen, kan worden verwacht, dat zij *iets* zullen voelen voor de zaak der landsverdediging als een zaak van nationaal, dus ook van *eigen belang*. Een militieleger van grootendeels analphabeten, dat wij door het systeem van loting-uit allen zouden krijgen, is minder bruikbaar, de kader-aanvulling bovendien minder goed verzekerd, omdat natuurlijk een groot deel der intellectueelen zullen „vrijloten”, controle wordt, door geheel ontbreken van een burgerlijken stand, nagenoeg ondoenlijk. Zelfs al zou de diensttijd, door de Regeering op 1 jaar gesteld, langer worden genomen ten behoeve van te geven schoolsch onderwijs, in dien korten tijd kan men den man slechts onvoldoende kennis bijbrengen.

Het bezwaar, wel eens geopperd, van te grooten druk op het intellectuele deel der Inlandsche bevolking is m.i. een schijn-bezwaar, waar ook de Europeanen dien druk moeten ondervinden.

¹⁾ Het bovenstaande was reeds geschreven, toen ik kennis nam van de voorstellen der Commissie tot herziening van de Staatsinrichting van N. I. Op pag. 127 van haar Verslag las ik o. m., dat de Conim. verschillenden invloed toekent bij de verkiezingen in verband met de mate van ontwikkeling der kiezers, bijv. aan hen, die de *Nederlandsche* taal machtig zijn. Aan analphabeten zou alleen kiesrecht worden gegeven, op beperkte schaal, in de gemeenten (regentschappen).

Verder wordt aangedrongen op zooveel mogelijk verminderen van hinderlijke verschillen in positie naar gelang van de rassen.

Welnu, *dan* staat dunkt mij, ook niets het opleggen der militieplicht aan de meer ontwikkelden in den weg en kan van onbillijkheid niet worden gesproken.

Dat men niet genoeg manschappen zou kunnen krijgen, meen ik te moeten betwijfelen.

Ultimo December van het jaar 1918 werden de scholen door ruim 777.000 Inlanders bezocht.

Eind 1919 bedroeg op *Java* het aantal schoolgaande Inlandsche kinderen \pm 400.000.

Het wil mij voorkomen, dat \pm 3800 man per jaar daaruit wel zullen zijn te verkrijgen.

Mocht onverhoopt dit aantal niet — d. w. z. *nog* niet — kunnen worden verkregen, dan zal het ontbrekende getal door vrijwilligers, te plaatsen in minder belangrijke functiën, zijn aan te vullen.

Het is een gelukkig verschijnsel, voorwaar, dat het schoolbezoek snel toeneemt. Elk jaar zal daartoe het beschikbaar komende aantal jonge mannen grooter zijn en zoo zal men er dan vanzelf toe komen — onder invoering van registratie dezer personen — onder hen de loting toe te passen met als eindtoestand, dat de militieplicht voor nagenoeg *allen* zal gelden en ook *allen* dan in het bezit van de gewenschte voorrechten zullen komen.

Intusschen nam ik met voldoening kennis van het feit, (I. M. T. Sept. 1920), dat de Regeering evenmin ongenegen scheen, deze categorie van Inlanders *alleen* te laten dienen, doch dat enkele Directeuren zich daartegen verzet hadden.

Voor de opleiding der militie en de encadreering van de geleidelijk te vormen eenheden is kader noodig. Dat kader is er niet, althans niet voldoende.

Opleiding van kader in Indië bij een te vormen *Instructie-bataljon* wordt in de eerste plaats urgent geacht. De instelling van het instituut der aspirant-onderofficieren is een schrede op den goeden weg. Waar in Nederland het beroepskader zal worden ingekrompen, bestaat gegronde hoop, dat een deel daarvan de Indische carrière zal verkiezen.

Hierbij hangt *alles* af van de geboden vooruitzichten. Wanneer deze even goed (of even slecht) of slechts *weinig beter* zijn dan die, welke in overeenkomstige betrekkingen, ook buiten het leger, in Nederland worden geboden, zal

geen Nederlander er over denken naar de Koloniën te gaan. Dat is nu eenmaal een wet van Meden en Perzen.

Dit geldt voor officieren zoowel als voor minderen, voor burgers zoowel als voor militairen. Het zoolang uitstellen van positie-verbetering totdat er met klem om moet worden gevraagd, totdat er een *verloop* begint te ontstaan — zooals het tot dusverre steeds is geschied — moet worden nage-laten. Wil men dat uit misplaatste zuinigheidsoverwegingen *niet*, dan . . . zal men *geen* leger op de been kunnen brengen, of . . . men zal tweede rangs- en dus ongewenschte elementen moeten aannemen.

Over de opleiding van officieren straks meer.

Een enkel woord over den *diensttijd*.

Er heeft steeds een streven bestaan, helaas, om in Indië hetzelfde te doen als in Nederland. Zou men hier den diensttijd (1ste oefening) beneden het toelaatbare verkorten, uit solidariteit zal misschien Indië volgen.

Gelet op het gemiddelde intellectueele peil onzer Indische Eur. miliciens *kan* met een oefentijd van 8 $\frac{1}{2}$ maand worden volstaan. Daar beneden zou ik voorloopig *niet* willen gaan, want ik blijf het een *gebiedende eisch* vinden, dat onze soldaat als enkeling *in geen enkel opzicht de mindere zij van zijn tegenstander*. Is dat *wel* het geval, dan wordt de strijd ongelijk ten nadeele van *onze* mannen. Wat het buitenland niet kan, wat naties met groote en goede legers niet kunnen, dat kunnen wij, die voor wat de voorgeschiktheid voor het militaire betreft in geen enkel opzicht boven hen staan, zeker niet. Zelfs niet in Indië. Onze diensttijden moeten rekening houden met de kwaliteiten van *ons* volk en derhalve zullen zij, onder omstandigheden, zelfs *langer* moeten zijn dan in het buitenland, om gelijkwaardige soldaten te krijgen. ¹⁾

Voor ontwikkelde Inlanders acht ik *één jaar* van goed besteede, rigoureuze oefening voor de onberedenen, misschien voldoende. Beter ware het dezen tijd te stellen op 18 maanden.

Gaat men er toe over, de militie over *alle* inlanders om

¹⁾ Dienen in Holland.

te slaan, dan zal voor de *onontwikkelde dessa-man*, die niet alleen nog zooveel te leeren heeft in *algemeenen* zin, maar nog zooveel moet *afleeren*, een diensttijd van 2 jaar ternauwer-nood voldoende zijn. Geen beroep op politiek of ethiek zijn in staat, mij van deze zienswijze af te brengen.

Een en ander dan nog met vele — en langdurige — herhalingsoefeningen.

Te eerder kom ik op deze langere oefentijden, omdat het verblijf onder de wapenen aan verreweg de meeste inlanders — mits de verpleging en behandeling goed en oordeelkundig is — niet anders dan *ten goede kan komen*, dus een zegen kan worden voor de Inlandsche maatschappij.

Ten overvloede vestig ik er de aandacht op — en zulks naar aanleiding van een dezer dagen in de „Militaire Spec-tator” gemaakte opmerking — dat milicie niet met vrij-willigers moet worden vergeleken.

De milicien gaat na het volbrengen van zijn diensttijd de kampong in, de vrijwilliger blijft doordienen, onderhoudt en vult aan het geleerde, terwijl de milicien dit na eenige weken grondig zal kunnen hebben vergeten.

Uit dit alles zult U hebben kunnen ontwaren, dat ik nog ouderwetsch ben, in den doorschnitt-inlander nog niet zulk een geboren soldaat zie als menig ander en dat ik nog steeds van oordeel ben, dat een Inlander een langeren tijd behoeft om *behoorlijk soldaat* te worden, dan een Europeaan of Ambonees.

Ten slotte wil ik nog even opmerken, dat het sedert kort in Indië ingevoerde instituut van het reservekader, in *geen* behoefte voorziet, en, n. m. m., door het bestaan van *algem.* dienstplicht en *kaderplicht* voor Eur., alleen dienstbaar kan zijn aan het ontduiken van de vervulling der gewone militie-plicht. Hoe eer men dat reservekader weer afschaft, des te beter.

d. Meest urgente maatregelen ten behoeve van het leger.

Het grootere toekomstleger kan uiteraard eerst geleidelijk op sterkte worden gebracht. Aangezien echter de snoode

vijand meestal het tijdstip van aanvang der eventueele vijandelikheden niet regelt naar onze wenschen en belangen, dus dit tijdstip zou kunnen kiezen voor- en aleer wij met onze organisatie geheel gereed zijn en wij hem ook vóór dat moment op eenigszins waardige wijze zullen hebben te ontvangen, is *het in de eerste plaats zaak het thans bestaande leger op volle kracht te houden en in den korst mogelijken tijd te voorzien van datgene, wat het dringend behoeft.*

En dat is zooveel.

Daar is in de eerste plaats onze *vliegdiens*t.

Niet genoeg, MM. HH., kan ik er op tamboereeren, dat in de allereerste plaats onze luchtvaartdienst in orde moet zijn. Meer dan dat, dat hij in elk opzicht dien des vijands *de baas* moet wezen.

Dat kan en dat kan zeer goed. Bovendien *moet* het.

Het *moet* ons mogelijk zijn *in de lucht* de heerschappij te verkrijgen, zoowel boven het water als boven het land, het *kan*, opdat wij daarbij in de gunstige omstandigheid verkeerden, *in eigen land* te zijn, de vijand daarentegen alles moet aanvoeren.

Op zee dienen onze luchtverkenneren die des vijands de baas te zijn, anders komt de verkenning niet tot haar recht. Nadert de vijandelijke vloot onze kusten, dan zullen de landvliegtuigen die der Marine kunnen en moeten steunen, opdat geen enkele beweging der vloot voor hen verborgen blijft. Voor, tijdens en direct *na* de landing beschikt de vijand slechts over water-vliegtuigen en eventueel middels aircraftcarriers opgelaten aeroplanes. Zijn wij ook *dan* de baas in de lucht, dan zal het mogelijk zijn, hem, vijand, tijdens de landing en daarna, wanneer zijn troepen en voorraden bijna onbeschermd open om het landingspunt zijn opgehoopt, zijn schepen moeten stilliggen voor anker, zeer zware verliezen toe te brengen en hem menig hachelijk moment te bezorgen, ook gedurende de eerste dagen na de landing door onze rustelooze luchtaanvallen. Men bedenke, dat *dan* de vijand nog geen opstijg- en landings-terreinen tot zijn beschikking heeft!

Bovendien zal een overwicht in de lucht ons in staat

stellen 's vijands opmarsch te signaleeren, zijn bedoelingen te weten te komen en *onze* troepenbewegingen te ver-
sluieren. Dat hebben wij noodig om succesvol te opereeren.

En nu is *een overmacht in de lucht*, in tegenstelling met die ter zee, *zeker geen onbereikbare eisch*.

Nu de verovering van het luchtruim in Indië een vol-
dongen feit is, nu de vliegdiensd daar populair is geworden,
tusschen meerdere plaatsen een postdiensd is geopend, nu
kan en moet er gezorgd worden, dat onze militaire aviatiek
een krachtige vlucht neemt.

Een innige samenwerking tusschen militaire en civiele
of particuliere aviatiek dient te ontstaan. Burger vliegeniers
als reserve-leger- en marinevliegers. Toestellen, buiten
het leger in gebruik, voldoende aan door het leger te stellen
eischen, dus geschikt om bij mobilisatie voor oorlogsdiensten
te worden gebezigd, kortom een burgervliegdiensd, geschikt
om als aanvulling van de kern der militaire aviatiek te
dienen, de militaire diensd ten deele ten diensd van het
publiek belang. Alleen dan kan de leger- en kan de Marine-
vliegdiensd in oorlogstijd een uiterst krachtig 5e wapen
worden.

Hieraan bestaat behoefte. Een behoefte, blijkbaar ook
door de Indische Regeering erkend, blijkens hare voorstellen
tot opbouw van den vliegdiensd, pas geleden bekend geworden.

In de tweede plaats noem ik het *automobielwezen*.

Het spoorwegnet op Java is voor strategische doeleinden,
trouwens ook voor tactische, beslist onvoldoende. Tot spoor-
wegaanleg voor deze doeleinden zal ons Gouvernement
zeker niet overgaan, tenzij de aan te leggen lijn *tevens*
rendeert, wat uiteraard niet steeds het geval kan zijn.

De rijwegen worden echter door het toenemend gebruik
van auto's en vrachtauto's steeds beter en talrijker.

Java beschikt over een geweldig groot aantal personen-
auto's en het aantal vrachtwagens neemt wekelijks toe.
Het is dus mogelijk om behalve voor de gewone diensden
in het leger, ook voor het snel vervoeren van troepen op
vrij groote schaal van auto's gebruik te maken.

Ieder echter, die onze terreinen en onze wegen kent,

— vooral die in het bergland — zal met mij eens zijn, dat autovervoer op uitgebreide schaal, in lange colonnes en met vervoer vice-versa alleen *dan* kans van slagen heeft, als *alles* grondig is voorbereid en de uitvoerders *de noodige geoefendheid bezitten*.

Derhalve, om kort te zijn: deugdelijke organisatie van het automobielwezen; aanwezigheid van een krachtige kern van geoefend technisch en toezichthoudend personeel; herhaaldelijk beoefenen van *auto-vervoer op groote schaal*. Stellen van eischen, waaraan, met het oog op de behoeften van het leger, *alle* auto's en vracht-auto's moeten voldoen.

De *artillerie* moet met den meesten spoed versterkt en gemoderniseerd worden.

Berggeschut ontbreekt, krombaangeschut ontbreekt, tanks ontbreken, lucht-afweergeschut ontbreekt. Voor het bestaande geschut is *de* munitie-voorraad *geheel onvoldoende*.

Loopgraaf-motieren en bommenwerpers ontbreken bijna geheel.

Over spoorweggeschut werd elders reeds gesproken.

Zoeklichten. Voor veldgebruik practisch gesproken afwezig. De enkele, in de werken opgesteld, zijn onvoldoende van vermogen en te weinig in getal.

Mitrailleurs. Het aantal aanwezige machinegeweren haalt niet bij het getal, dat een moderne uitrusting vereischt.

Handvuurwapenen. Geweren, karabijnen en pistolen in aantal aanzienlijk te vermeerderen. Munitie-voorraden *minstens* te verdubbelen. Op de begroting voor 1921 is gelukkig 10 millioen uitgetrokken voor aanvulling en opvoering der munitievoorraden voor handvuurwapenen!

Wielrijders. Het aantal wielrijders-compagnieën onverwijld te vermeerderen.

Invoeren van regiments- en divisie-verbanden.

Het zal u niet ontgaan zijn, dat ik over de verdediging der buitenbezittingen vrijwel heb gezwegen. Zulks geschiedde echter korthedshalve.

Ten aanzien van dit punt zij opgemerkt, dat deze zoo goed mogelijk zal moeten worden gevoerd met behulp van de garnizoenstroepen en van de — naar ik hoop — in

1921 op te richten Europeesche militie- en landstormtroepen.

Berekend is — ik verwijs hiervoor o. m. naar een artikel in de „Ind. Gids” van October 1920 — dat deze militie na 13 jaar een sterkte kan hebben van \pm 4500 man, waarvan 2800 op Sumatra. Thans reeds rekt men in totaal te kunnen beschikken over 3200 man militie en ongeveer evenveel landstorm, van welke een kleine 40 % min of meer geoefend.

Met deze troepen is, indien in vreedstijd voorbereid, voor plaatselijke verdediging nog wel een en ander te bereiken.

Ten slotte zij opgemerkt — en ik hoop ten overvloede — dat het een onvergeeflijke fout zou zijn, om het thans bestaande vrijwilligersleger ook *maar met één man te vermindere*n, voor en aler het *militieleger een zoodanige sterkte heeft, dat het met het staande leger gecombineerd, de gewenschte samenstelling van de geheele legermacht kan waarborgen.*

Ik ontveins mij geen enkel oogenblik, dat dit alles geld zal kosten. Maar ik ben niet van zins, becijferingen daarvoor te maken, waar minimum eischen zijn gesteld en het gevraagde volgens mijne meening onder alle omstandigheden *noodig is.*

Vooreerst toch is het *ondoenlijk* schier, om aan te geven welke meerdere kosten het door mij gewenschte weermachtstelsel zal medebrengen, waar prijzen van materialen, van bewapening en munitie, van vliegtuigen, kortom van *alles* om zoo te zeggen elke maand veranderen. Zou ik tot raming van kosten overgaan, ik zou er *een slag in moeten slaan*, waardoor niemand gebaat, evenmin ingelicht zou worden.

Waar binnen eenigen tijd de Regeering wel haar vlootplannen zal publiceeren, zal men daarbij zeker een globale kostenraming aantreffen voor de *zeemacht.*

Wat het *leger* betreft, de hoogere kosten voor uitrusting en bewapening zullen voor een zeer groot deel worden goedgemaakt door het verschil in kosten tusschen een staand leger van de tegenwoordige sterkte en van dat als door mij gewenscht.

Ik zal evenmin nagaan, waar de gelden vandaan moeten komen. 't Is mij onverschillig in hoeverre deze uit het Hollandsche- of uit het Indische laadje worden genomen. Duidelijk is het, dat zoolang Indië tegenover Holland nog niet de positie inneemt waarin Australië tegenover Engeland staat, Holland een deel der gevolgen zal moeten dragen, *grooter*, naarmate Indië verder van zulk een meer zelfstandig bestaan verwijderd is.

In het bovenstaande heb ik aangegeven, wat ik noodig achtte om Indië onder de vigeerende omstandigheden zoo goed mogelijk te verdedigen. *Mijn eischen zijn minimum eischen*. Wil men daarop, uithoofde van finantieele bezwaren of politieke overwegingen afdingen, dan is er *naar mijn meening geen* mogelijkheid om Indië of zelfs maar Java te verdedigen en zullen wij wel doen *ons in de clementie der groote mogendheden aan te bevelen*.

B. De economische zijde van het vraagstuk.

I. Algemeene beschouwingen.

Het is naar mijne meening volmaakt overbodig om hier te gaan uiteenzetten, hoezeer de militaire- en de economische zijden van het weerbaarheids-vraagstuk elkander naderen.

De militaire weerbaarheid hangt niet alleen samen met de economische en politieke ontwikkeling van het land, maar is van deze factoren voor een groot deel afhankelijk. Want de oorlog grijpt buitengewoon diep in het economische leven en kan zonder krachtigen steun daarvan in den huidige tijd niet meer worden gevoerd.

Men zal *wel* onderscheid moeten maken tusschen *Economische Weerbaarheid* en *Economische Onafhankelijkheid*.

Economisch weerbaar noem ik dat land, waarvan de *verhouding tusschen de gevoelde behoeften en de middelen, om deze te bevredigen (productie) te allen tijde gunstig is: een land, dat op de algemeene wereldmarkt een geduchte concurrent blijft te zijn; een land, dat door de andere staten op economisch gebied wordt getold, gewaardeerd en in sommige gevallen wordt gevreesd.*

Economisch onafhankelijk noem ik een land, dat het

buitenland niet noodig heeft om *geheel* in eigen behoeften te kunnen voorzien.

Beide begrippen worden nogal eens verward, hoewel ze in beteekenis nogal uiteenloopen.

Ten aanzien van de *Economische Weerbaarheid* zijn op het Indië Weerbaar Congres, in Mei j.l. te Bandoeng gehouden, waardevolle beschouwingen geleverd.

Terecht werd daar o. m. het volgende opgemerkt:

„Ook Nederland heeft bij de weerbaarmaking van Indië „grootte belangen, ofschoon men in sommige kringen de „zelfstandige economische weerbaarheid van Indië ongaarne „schijnt te zien. Dit is van hun standpunt misschien be- „grijpelijk, maar men vergete niet dat er ook een Indisch „standpunt bestaat en dat voor deze gewesten uitbreiding „van de rechtstreeksche Indische handelsbetrekkingen met „de omliggende mogendheden ten zeerste noodig en ge- „wenscht is.

„Amerika zoekt ons ook met zijn schepen en heeft be- „langstelling voor Indië, getuige de delegatie van ambte- „naren door het Philipijnsche gouvernement afgevaardigd „naar het ingenieurscongres.

„Ten aanzien van onze belangen in de richting van de „landen rondom de wereldzeeën, welke onzen archipel „omspoelen, herrinner ik aan de woorden door den heer „DAMME gesproken bij de opening van het ingenieurscongres. „De rol, die Europa voor den oorlog op overwegende wijze „met betrekking tot Indië vervulde, werd overgenomen „door Zuid-Afrika, Amerika en Australië. In dit ontwikke- „lingsproces is Amerika voorbestemd een belangrijke rol „te spelen; Nederlandsche en Indische banken zullen goed „doen daar kantoren te openen. Ook Latijnsch Amerika „trekt onze aandacht; zoo kwam in 1917 een schip van „7000 ton met salpeter rechtstreeks uit Chili te Semarang aan.

„Dezer dagen las ik het bericht, dat een geregelde stoom- „vaartdienst tusschen *New-York* en *Batavia* staat geopend „te worden! Commentaar is overbodig!

„Australië heeft eveneens belangstelling voor Indië ge- „kregen; immers het zoekt evenals Japan en de Vereenigde

„Staten naar een nieuw afzetgebied en alles wat in Indië „aan voedingsmiddelen noodig is, wordt in Australië in „overvloed gevonden”. (Ook met Australië bestaat een geregeld passagiers- en vrachtgoederenverkeer. Het toeristenverkeer in Indië neemt dagelijks in beteekenis toe).

De belangen van Indo-China en Japan in Indië nemen schier dagelijks toe. En uit dit alles blijkt, *op welke waarde het buitenland Indië nu reeds taxeert*. Laten we hopen, dat Indië op evenredige wijze in aanzien zal zijn gestegen bij het eigen moederland!

De groote vlucht door Indië, juist tijdens en door den oorlog genomen, kan en mag niemand zijn ontgaan.

Is zij in Nederland wel voldoende doorgedrongen? Is men er daar wel genoegzaam van bewust, dat Nederland zelf zeer groot belang heeft bij den economischen opbloei van Nederlandsch-Indië?

De eerste vraag, welke we ons zullen hebben te stellen, is of de ontwikkeling van Indië met die toenemende belangstelling van buiten gelijken tred kan houden, de tweede of de eigenschappen van het volk van dien aard zijn, dat dit in de toekomst tot grootere welvaart kan komen.

Ter zake werd op bedoeld congres te Bandoeng gewezen op den rijkdom van den Indischen bodem aan allerlei materialen zooals tin, goud, ijzer, nikkel, lood, koper, zwavel, graniet, marmorsteen, enz. Celebes biedt zeer gunstige economische objecten. Naast petroleum zijn de steenkolen als brandstof van zeer groote beteekenis. Door Staat en particulier is aangetoond de aanwezigheid van 8 millioen P.K. waterkracht. Onder de grondstoffen neemt *hout*, in alle kwaliteiten aanwezig, een eerste plaats in.

De voornaamste landbouwproducten zijn *rijst* en *suiker*, welke in 1920 resp. opleverden 110 en 25 millioen pikols of ruim 6.660.000 ton (van 1000 K.G.) en 1.500.000 ton.

De suiker à *f* 40.— per pikol gerekend — er is veel meer gemaakt — zou deze hoeveelheid opleveren 1.5 *milliard*!

Wat de *industrie* betreft, de inheemsche industrie is van

weinig belang, de Europeesche industrie is bezig zich te ontwikkelen. Veel kan in die richting van het houden van Jaarbeurzen, als dit jaar voor het eerst te Bandoeng gehouden, worden verwacht.

De Nederlandsche ondernemingsgeest, Nederlandsch kapitaal, vindt in Indië een vruchtbaar arbeidsveld. Indië zelf heeft geen kapitaal genoeg, zoodat buitenlandsch kapitaal voorshands onmisbaar blijft.

Wat de tweede vraag betreft, deze kan in algemeenen zin bevestigend worden beantwoord, mits de economische omstandigheden den Inlander, die een zeer goed werkman *kan* zijn in vele opzichten, hem een economisch sterk bestaan zullen waarborgen, volkomen evenredig aan dat, hetwelk de Europeesche arbeider zich thans reeds veroverd heeft.

Of de oplossing daarvan moet worden gezocht in het deelgenootschap van den arbeider in de winsten der onderneming, in het toekennen van stem in het beheer, dan wel in andere richting, zal ik buiten quaestie laten, al lijkt mij deel toekennen van de winsten zeer aan te bevelen. Alleen hierop wil ik wijzen, dat het strikt noodig is, dat de Regeeringszorg zich blijft uitstrekken tot verhooging van de materieele welvaart, bevorderen van de intellectueele ontwikkeling, streven naar betere sanitaire omstandigheden (bestrijden en voorkomen van epidemiën e. a.), betere fysieke ontwikkeling van de jeugd. Speciaal voor de beide laatste factoren *zal de inlander krachtig moeten meewerken*. Op gebied van hygiëne doet hij dat helaas, nog lang niet algemeen, zelfs valt nu en dan het tegendeel te constateeren.

Het zij mij vergund er de aandacht op te vestigen, dat het onderwerp *de economische onafhankelijkheid* zóó uitgebreid is, dat het een vollen avond en meer zou vorderen om — een volledige uiteenzetting te geven. Ik zal mij dus nu moeten beperken tot enkele hoofdzaken en ook deze slechts op weinig diepgaande wijze kunnen behandelen en wel tot die quaesties, welke meer in het bijzonder voor de oorlogvoering van belang zijn.

Wil een krijg met succes worden bekroond, zullen de legerscharen des lands in staat zijn, hun taak naar behooren te vervullen, dan is, bij de tegenwoordige wijze van oorlogvoeren, daarvoor de volledige en *georganiseerde* medewerking van het *geheele* volk noodig.

't Is niet meer alleen een quaestie van geld, neen, het geheele economische leven moet zich aan den oorlogstoestand aanpassen.

Vooreerst is zulks noodig, om de strijdende legers van *alles* te kunnen voorzien, wat zij behoeven aan voeding, verpleging en verzorging, aan technische hulpmiddelen van schier elke soort, *maar ook om die legers in den rug te dekken*. 't Was voor de Duitsche legerscharen hopeloos vechten, zoodra zij door het eigen volk in den rug werden belaagd.

Immers, geen leger kan met de vereischte koelbloedigheid en zelfverloochening zijn oorlogstaak vervullen, wanneer de economische toestanden in het land aanzienlijk te wenschen overlaten.

Zulks geldt voor het individu, dat zich slechts geheel kan *geven* wanneer het weet, dat voor de achtergebleven betrekkingen naar behooren wordt gezorgd, maar het geldt ook voor de massa. Het achtergebleven *volk* moet zoo mogelijk voor kommer en gebrek worden vrijgewaard, mag niet afhankelijk zijn gesteld van meer of minder behaalde successen — willen de operatiën niet op verkeerde wijze worden beïnvloed en aan den oorlog een einde worden gemaakt door binnenlandsche omstandigheden, waar de militaire stand van zaken een einde nog niet zouden vereischen.

Geldt het bovenstaande in het algemeen gesproken, zoo-veel te meer is het toepasselijk op een land als Indië — een eiland als Java — dat met wiskundige zekerheid van het eerste moment van den oorlog af, zich als absoluut geïsoleerd kan beschouwen, op zichzelf aangewezen.

Een voorproefje, van wat die isolatie kan beteekenen, hebben we in de oorlogsjaren ondervonden.

Het zou zeker de volmaaktheid zelve zijn, uit *militair oogpunt* beschouwd, indien Indië in elk opzicht geheel voor

zichzelf zou kunnen zorgen, volmaakt onafhankelijk zou kunnen zijn van het binnenland. Geen land ter wereld, Amerika wellicht uitgezonderd, is daartoe echter bij machte Indië zeker niet en dus nog minder Java.

Er bestaat nu echter een zekere verhouding tusschen de eischen, welke de oorlogvoering stelt en het richtige voortbestaan van het economisch leven en de algemeene welvaart. De eersten zouden vergen, dat in allereerste instantie gezorgd werd voor het voortbrengen van al datgene, wat voor de oorlogvoering wordt vereischt (hieronder begrepen *voeding* en *onderhoud* der geheele bevolking), de gesloten producten huishouding dus als 't ware, echter in de meest uitgebreide beteekenis en ook gericht op de oorlogsbehoefte, het tweede vergt echter, dat ook datgene wordt geproduceerd, dat, voor de eigen behoefte of niet of slechts in geringere mate noodig, op de wereldmarkt van veel waarde is (ik denk b.v. aan suiker, thee, kina, rubber, olie); teneinde daardoor de welvaart van het land te kunnen vergrooten. Een verkeersstaathuishouding derhalve, welke een veel grootere *economische weerbaarheid* teweeg brengt, voor deze laatste zelfs onmisbaar is te achten.

Het zou onoordeelkundig zijn, om, b.v. anders dan in den uitersten nood, het geheele beschikbare bodemoppervlak te benutten voor aanplant van voedingsgewassen en daardoor de teelt van producten, die groote handelswaarde hebben, geheel of ten deele te supprimeeren. Tusschen een en ander zal een zekere logische verhouding moeten worden gebracht, volgende uit de behoeften, uit het productievermogen en de kansen van uit- en invoer.

Dat logische verband te doen *scheppen*, is in hoofdzaak Staatszorg.

Om een voorbeeld te noemen, zou de welvaart van Indië buitengewoon worden benadeeld, indien al de thans door suiker beplante gronden voor den rijstbouw werden benut, omdat de suiker zulk een hoogere waarde vertegenwoordigt dan de rijst. Slechts indien de bevolking anders zou verhongereren, zou het te rechtvaardigen zijn, *mits elk ander middel heeft gefaald om voedingsmiddelen te teelen* en invoer

uitgesloten is, de suikercultuur op te heffen en voedingsmiddelen op de vrijkomende gronden te verbouwen.

De *suiker* is tegenwoordig zooveel waard geworden op de wereldmarkt, dat Indië met haar prachtige, bijna nergens geëvenaarde suikercultuur, alleen aan haar een belangrijk deel harer economische weerbaarheid, van haar aanzien als economische Staat, te danken heeft.

Naast de suiker noem ik de *thee*, de *rubber*, de *olie*, de *kina*, de *tabak*, de *koffie*, de *petroleum* en de *indigo* zeker de voorname uitvoerproducten van Indië.

De *Javathee* werd voor een deel naar Engeland, voor een groot deel naar Rusland gevoerd en daar verkocht. Thans is Rusland nagenoeg als afnemer verdwenen en moet de overvloed van Java-thee zich een anderen uitweg banen.

In den oorlogstijd steeg de vraag naar Java-thee in Amerika en die vraag kan, nu Amerika drooggelegd is en dus het theeverbruik zal stijgen, aanzienlijk grooter worden, mits... men de Java-thee ginds beter *als zoodanig* leert kennen en *apprecieeren*. Het aanknoopen van nauwere relaties, maken van goede reclame en, vooral, het zenden van *uitnemende* producten, zullen de Java-thee in N. en Z. Amerika moeten inleiden. (Interessante beschouwingen trof ik hierover aan in de Preanger Bode van 27 Augustus, waarin een bekend Amerikaan aan het woord is).

Dat de vooruitzichten van de thee momenteel *minder* gunstig zijn, dan eenigen tijd geleden, mag ik bekend veronderstellen.

Over de *olie* kan ik gevoegelijk zwijgen. Ieder uwer weet, welk een enorme vlucht de oliefabrikatie in Indië heeft genomen en tot welke hoeveelheden die olie naar het buitenland, waar thans nog steeds gebrek aan vetten heerscht, wordt verscheept.

Alleen wil ik — om niet alle artikelen te bespreken — onder uwe aandacht brengen, dat dank zij de energie eener vroegere regeering, de *kinaplant* naar Java werd overgebracht en thans dit eiland *voor het overgrootste deel* bijdraagt aan de wereldvoorziening van dit *onmisbare* geneesmiddel. En verder, dat onze *Deli-tabak* een wereldvermaardheid geniet en allerwege wordt verbruikt en aangekocht.

Dat ook de *rubberproductie* aanzienlijk is en dit artikel op de wereldmarkt een groote rol speelt, is U bekend, alsook, dat in den laatsten tijd de productie zoo groot is geworden, dat wordt overwogen, haar eenige beperking op te leggen, ten einde de prijzen op peil te houden. Onder anderen door minder te tappen.

M.M. H.H. Het bezit van zulke cultures en aardproducten in veel grootere hoeveelheden, dan het land (Indië en Nederland) ze behoeven, brengt Ned. Indië en *daardoor* Nederland tot een steeds grootere economische weerbaarheid en heeft ons Vaderland de plaats doen innemen, welke het — zonder de verbintenis met Indië — zeer zeker niet zou *kunnen* innemen.

Opheffing of beperking dezer bronnen van economische welvaart zou dus onder bijna alle omstandigheden een *zeer groote fout zijn*.

Zoolang vredestande bestaan, zal het als regel mogelijk blijken, door uitwisseling van producten met andere landen, het eigen land van het noodige te voorzien en het aldaar *te veel* van andere artikelen uit te voeren. Anders wordt het in oorlogstijd.

Dan valt op in- noch op uitvoer meer te rekenen.

Dan ook zal zelfs de communicatie tusschen de deelen van ons eilanden-gebied niet meer verzekerd zijn en zal dus schier *elk* deel op zichzelf zijn aangewezen.

Waar nu de verschillende deelen van ons rijk in Indië geheel uiteenloopen en wat betreft de behoeften en wat aangaat de hulpmiddelen, en zelfs op *eenzelfde eiland* door stagnatie op de communicatie-middelen de onderdeelen min of meer op zichzelf zouden kunnen zijn aangewezen, *is het treffen van voorzieningen reeds in vreedestijd gebiedend noodig*.

Het zou mij thans te ver voeren, geheel Indië in den kring der beschouwingen te trekken. Ik zal daarom mij in hoofdzaak bepalen tot Java, omdat om en nabij dit eiland de strijd zal worden gevoerd en Java, het dichtstbevolkte eiland, van de isolatie het meest te lijden zal hebben.

II. *Het voedingsvraagstuk.*

a. *Plantaardig voedsel.* Hoofdvoedsel der bevolking is *rijst*. Daarnaast worden echter meer en meer andere voedingsmiddelen geconsumeerd, als: mais, cassave, katjang, kedelee e. a. in verschillende vormen.

Het is een, nog veel voorkomend, verkeerd begrip, dat — al werd ook rijst uit Java *uitgevoerd* — dit land voldoende hoeveelheden produceert om de eigen bevolking te voeden. *Er is een tekort* en sedert 1890 wordt daarom uit Engelsch Indië, Siam en Saigon rijst *ingevoerd*. Thans is — laten we hopen tijdelijk — de uitvoer uit die landen zeer beperkt en is de uitvoer van Java-rijst verboden.

Aan *rijst* produceerde Java over 1920 \pm 3.5 millioen ton. Schat men de bevolking op 34 millioen zielen, dan zou zulks theoretisch neerkomen op \pm 3 ons per man en per dag. Een *volwassen* inlander behoeft ongeveer de dubbele hoeveelheid, indien hij uitsluitend rijst met eenige toespijs gebruikt. Statistieken hebben uitgewezen, dat het gemiddelde *rijst*verbruik op Java \pm 100 K.G. bedraagt, zijnde 2.7 ons per dag. Echter werd, toen deze getallen werden geconstateerd, per jaar \pm 400.000 ton rijst op Java ingevoerd, zijnde \pm $\frac{1}{6}$ van den toen beschikbaren voorraad.

Meer en meer is — gelukkig — overgegaan tot het nuttigen van andere voedingsmiddelen en — om kort te zijn — mag worden geconcludeerd, dat, misschien behalve in enkele maanden den oogst voorafgaande, op Java als geheel genomen, *geen gebrek aan voedingsmiddelen* behoeft te bestaan.

Wel neemt de bevolking van Java nog steeds en wel vrij snel — toe (met \pm 2 % per jaar; volgens anderen 1 à 2 %) maar het wil mij voorkomen, na bestudeering der verschillende over deze materie gepubliceerde meeningen, dat men ook nog lang niet aan het eind is gekomen der toe te passen middelen om de productie op te voeren.

Wat de andere eilanden betreft, Sumatra heeft over het algemeen een rijsttekort, ook Celebes kan *niet geheel* in eigen voeding voorzien, Bali, Lombok en Westkust Sumatra voeren rijst uit. Aangezien in de buitenbezittingen ook andere cul-

tures worden gedreven en de mijnbouw er een voorname plaats inneemt, moet daar relatief *meer* worden ingevoerd dan op Java.

De voedselquaestie heeft, sedert 1918 in het bijzonder, de volle aandacht der regeering.

Belangrijk zijn op dat gebied de Publicatiën No. 6 en 7 van de Vereeniging tot bestudeering van Koloniaal Maatschappelijke vraagstukken, n.l. de praeadviezen van de heeren LULOFS-VAN VUUREN en SMITS en het verslag van het op 22 Februari 1919 gehouden voedselcongres.

Uit deze belangrijke bronnen kan ik, met het oog op den omvang van dit werk, slechts enkele hoofdzaken aanstippen.

Drie vragen waren ter beantwoording gesteld.

1°. Hoe komt het, dat volgens de Statistieken de invoer van voedingsmiddelen voortdurend toeneemt?

2°. Is het wenschelijk, dat Ned.-Indië er naar streve in eigen behoeften aan voedingsmiddelen te voorzien?

3°. Welke maatregelen zijn daarvoor noodig en welke gevolgen zullen zij medebrengen?

De heer LULOFS beantwoordt vraag 1, door te wijzen op den sterken aanwas der bevolking. Verder op het bestaan van suikercultuur op gehuurde, voor rijstbouw geschikte gronden, en op dat van de tabaksteelt, o.a. in Bezoeki.

De suikercultuur vermindert de rijstopbrengst met die van 230.000 bouws, leverende \pm 110.000 ton *rijst*.

Ten aanzien van vraag 2 merkt hij op, dat streven naar onafhankelijkheid noodig is, omdat men bedacht moet zijn op onderlinge verbonden tusschen Rijken met het doel onderlinge bevoorrechtiging te verkrijgen bij de uitwisseling van producten. In normale gevallen zou het dwaasheid zijn, alle beschikbare gronden voor voedselcultuur in beslag te nemen.

In 1918 zou, de opbrengst per bouw suikerriet op 120 pikols suiker stellende, en deze taxeerende op f 7.— per pikol, na aftrek van f 350.— per bouw, die aan de bevolking ten goede komt, f 490.— waarde zijn verkregen (thans kan

men dit getal met 9 vermenigvuldigen!), terwijl aan rijst (toen) slechts een waarde vertegenwoordigd zou zijn van 110—120 gulden, welk getal thans met 3 of 4 moet worden vermenigvuldigd.

Daarom heeft kunstmatige beperking der suiker-industrie tot haar huidig areaal — welke meer gevolg is geweest van *andere* overwegingen dan van een vooruitzien der thans bestaande moeilijkheden — *der gemeenschap meerdere millioenen gekost.*

Zoolang de suiker zulke winsten oplevert schijnt het niet gewenscht tot beperking of belemmering dezer industrie over te gaan. (Ook de heer MÜHLENFELD erkende dat inkrimping suikerareaal slechts mag gebeuren, als hongersnood zou dreigen).

Men bewandele den natuurlijken weg die van verbetering van de rijstcultuur en kolonisatie, niet den onnatuurlijken, als beperking van handelsvrijheid en inkrimping van arealen enz.

De heer LULORS beveelt daarbij aan als dure plicht der overheid: *een indolente, zorgeloze en fatalistische bevolking tot krachtiger productie te dwingen.*

De heer SMITS verwacht, dat de bevolkingstoename steeds grooter zal blijven dan de toename der rijstproductie en gelooft niet dat in de toekomst Java ooit zichzelf geheel zal kunnen voeden, vooral, wanneer de fabrieksnijverheid zich zal gaan uitbreiden. Invoer van rijst zal dus steeds noodig zijn.

Uitbreiding van rijstproductie (op de bestaande wijze, wel te verstaan! W.) op de buitenbezittingen acht hij alleen mogelijk, indien vele duizenden werkkrachten uit Java worden overgebracht. Hij zoekt derhalve de oplossing in het drijven van den *rijstbouw volgens Europeesche beginselen*, d. i. door mechanische grondbewerking en bemesting. Een Europeesch boerenbedrijf dus met Europeesch kapitaal. Op Java in verbetering der bestaande cultuur, betere irrigatie, bemesting e. d. Kunstmest-industrie ware te bevorderen.

Invloed van de Regeering op het bedrijf acht ook deze adviseur noodig.

Door verschillende debaters op bedoeld congres werden nog andere middelen ter verbetering aangeprezen; ik kan ze niet alle memoreeren.

De Regeering heeft thans de zaak ter hand genomen en beijvert zich, door een staf van landbouw-deskundigen, de bevolking van voorlichting te doen dienen.

Dat men het met die voorlichting echter niet algemeen eens is, valt af te leiden uit een belangrijk artikel, getiteld: *de Java-rijst*, in het „Bat. Handelsblad” van 21 Augustus, waarin de schrijver wijst op het foutieve en voor den handel, *dus voor de economische welvaart, fnuikende*, om de schitterende Indramajoe-rijst, de beste ter wereld, niet meer te verbouwen en daarvoor in de plaats te stellen inferieure soorten.

Daarmede werd begonnen na de overname van de landen Kandang Hauer en Indramajoe West door de Regeering.

Intusschen heeft de directeur van Landbouw, de heer SIBENGA MULDER, in 1919 in den Volksraad verklaard, dat vooreerst aan ondernemers de verplichting is opgelegd hun medewerking te verleen en bij de voeding der eigen arbeiders en in voorbereiding was een bepaling voor den teeltdwang (thans ingevoerd), voorschrijvende, dat hij, die beschikt over geheel of gedeeltelijk onbeplante gronden, verplicht kan worden, daarop voedingsgewassen te planten.

Door de regeering zullen maatregelen worden getroffen tot vermeerdering en bespoediging der irrigatie-werken. De padigadoe aanplant zal door de residenten worden geregeld, sedert gebleken is, dat *te veel* gadoe wordt aangeplant en te weinig polowidjo.

Rijsthoeven zullen worden opgericht, *het groot rijstbedrijf* zal worden ingesteld met *mechanische grondbewerking*.

In dit verband zij medegedeeld, dat in 1919 de heer M. B. SMITS, Landbouwkundige, in opdracht der Ned. Ind. Regeering in Amerika een studie heeft gemaakt van de middels mechanischen arbeid gedreven rijstcultuur en als resultaat daarvan door het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Ned. Indië een brochure, geschreven door den heer SMITS, is uitgegeven.

In de residentie Palembang werden terreinen ter grootte van 150.000 H.A. beschikbaar gesteld, de noodige machines zijn aangekocht, de *proef* is begonnen. Binnen enkele maanden worden de eerste resultaten verwacht ¹⁾.

Slagen deze, dan mag in de toekomst alleen daardoor reeds een opbrengst van \pm 300.000 ton rijst worden verwacht. De groote moeilijkheid zal ook hier wel zijn het verkrijgen van de noodige geschikte arbeidskrachten. Plannen bestaan in soortgelijken zin ter Sumatra's Oostkust (Siantar, Assahan en Siak).

Daar er verder elders in Indië rijst-overschotten vallen te constateeren, zal al het mogelijke moeten worden gedaan, om deze ten algemeenen nutte te maken, wat tot dusverre niet het geval was door moeilijkheden van vervoer.

Zoo levert het landschap *Korintji* een zeer aanzienlijk jaarlijksch overschot aan rijst op. Dit bleef echter vrijwel ongebruikt, omdat *afvoerwegen ontbraken*.

Eerst in het laatste jaar is men ernstig bezig van regeeringswege een verkeersweg te scheppen, welke afvoer dier voorraden mogelijk maakt.

Daarmede is echter Java in oorlogstijd niet geholpen.

Ook op Java *zelf* zal de productie moeten toenemen.

Indien ook *daar* mechanische bewerking kan worden toegepast, zooveel te beter. Overigens kan veel worden verkregen door verbetering der irrigatie — ook al kost dat middel veel geld — betere bewerking en bemesting en in cultuur nemen van nog beschikbare gronden, door het als het ware exploreeren der thans nog bijna onbewoonde terreinen. Ik denk daarbij aan de terreinen in Z.O. Preanger, Z.W. Banjoemas, moeras-terreinen in de residentie Batavia, de Rawah-Pening e.a. Ik schaar mij geheel aan de zijde van hen, die van oordeel zijn, dat de bestaande rijstproductie op Java *kan* worden opgevoerd.

Doch zelfs al *zou* zooveel rijst kunnen worden gewonnen,

¹⁾ Terzake worden belangstellenden verder verwezen naar artikelen van den heer J. F. NIEMEIJER in de Telegraaf van 22 Maart, 11 Sept., 19 Sept. 1919 en van Dr. BROERSMA in de N. R. Courant van 8, 9 en 28 Februari 1919 en 25 Juni 1919.

dat Java daarmee zichzelf zou kunnen voeden, dan zijn wij daarmee nog niet waar wij wezen moeten.

Immers, de productie in de verschillende deelen van dit eiland is zeer uiteenlopend. (Een aardig beeld daarvan geeft Publicatie No. 1 van de Afd. Handel 1919, bewerkt door Jhr. C. DE SAVORNIN LOHMAN).

Zoo is West Java over het algemeen een productie-, zijn Midden- en Oost-Java consumptie-gebieden. Echter, ook voor het geheele jaar gaat zulks niet op. Van Mei-Februari heeft Java een *teveel*, gedurende de drie andere maanden een *tekort*. Midden-Java steeds een tekort en Oost-Java alleen een *teveel* in Mei en Juni, overigens een tekort.

Ook in de residenties onderling is groot verschil.

De rijstproductie is het grootst in de afdelingen Tangerang, Krawang, Indramajoe, Tjandjoer, Brebes, Demak en Banjoewangi, het kleinst in de afdelingen Batavia en op Madoera.

Uit dien hoofde alleen al zal te allen tijde vervoer van voedingsmiddelen tusschen de diverse deelen van Java moeten plaats hebben, wil de bevolking te eten hebben.

Ik vestig er hierbij nog de aandacht op, dat enkele streken, die overvloed van rijst produceeren, door het *ontbreken van goede verkeerswegen*, van weinig nut zijn voor de gemeenschap. Hieronder b.v. de z.g.n. *Djampang*s in de Preanger. In die richting valt nog wel iets te verbeteren.

In die streken, waarin de suikercultuur en andere cultures de overhand hebben, zal de hoeveelheid in te voeren voedingsmiddelen uiteraard het grootst zijn. Een waarheid, welke geldt voor *alle* gebiedsdeelen, waar de Industrie of de Mijnbouw de bevolking bezig houdt en dus de landbouw wordt verdrongen.

Het feit, dat de verschillende deelen van Java zoo uiteenloopen voor wat betreft de productiviteit van den bodem, maakt nog in ander opzicht staatsvoorziening noodig. Reeds in vreedestijd zullen de gewesten elkander *onderling* met voedingsmiddelen moeten steunen. Zooveel te meer in oorlogstijd.

Het zou kunnen voorkomen, dat, wanneer de verbinding tusschen de deelen van het eiland verbroken wordt bijv. kort voor den oogst, de voedselarme streken aan honger zouden worden prijs gegeven. Terwijl daarentegen in andere gewesten een overvloed kan bestaan.

Voegt men daar nog bij, dat juist de meest rijke rijstlanden zijn gelegen op of nabij deelen van de Noordkust, welke uiteraard het eerst voor een vijandelijke landing in aanmerking komen en het dus voor ons zaak is om — gezweven van de eigen behoeften, vooral die van het leger — te zorgen, dat die vaak rijke voorraden niet door den vijand worden in beslag genomen, dan zal het duidelijk zijn, dat het treffen van voorbereidingen (en wel onverwijld in vreedestijd) voor het regelmatig verdeelen der voedingsmiddelen over geheel Java, gebiedend noodzakelijk is. Onze spoorwegen, bovendien wellicht voor andere doeleinden in beslag genomen, hebben beperkte capaciteit, het vervoer met gewone karren neemt zeer veel tijd in beslag, de rivieren zijn voor de scheepvaart van betrekkelijk weinig belang en het wegennet (vrachtauto's) is beperkt.

Wil men dus eenerzijds geen gevaar loopen op plaatselijke voedselschaarschte, aan den anderen kant den vijand de verpleging uit aan land gevonden voorraden verhinderen, dan is *krachtige organisatie en afdoende voorbereiding* voor het economisch vervoer noodig en zal daartoe onverwijld het noodige moeten worden verricht. *Instelling van een Hoofd van Staatsmobilisatie. ter zijde gestaan door een permanente commissie, waarin ook de noodige Intendance en Staf-officieren en vervoers-autoriteiten komt mij urgent voor.*

De Commissie dient samen te werken met die, *welke in het belang van de oorlogsnijverheid zal moeten arbeiden.* (Zie later.)

Voor de behoeften van het leger en de bevolking der Preanger zullen ruime voorraden te allen tijde in het centrum dezer residentie beschikbaar moeten zijn. (Een artikel van den oud-kapitein VERMEER kort geleden in *Oost en West* gepubliceerd, deed uitkomen, dat gegronde twijfel zou bestaan of te dien aanzien wel steeds de noodige voor-

zieneningen waren getroffen. Ik kan hier niet beoordeelen of zijn inlichtingen juist waren of niet).

M.M. H.H. Wat ik hierboven opmerkte, geldt niet *alleen* voor rijst.

Gelukkig is de bevolking zich langzamerhand ook gaan gewennen aan het gebruik van andere voedingsmiddelen. Daarvan vallen te noemen *Mais*, een artikel, dat als belangrijk voedingsmiddel, vooral op Midden en Oost-Java, wordt verbouwd. In 1919 bedroeg de oogst $\pm 1\frac{1}{2}$ millioen ton. De uitvoer werd verboden. Verder *Cassave*, bekend in den vorm van tapioca, pearl en flake, evenzeer als voedingsmiddel belangrijk. De oogst over 1919 bedroeg aan knollen ± 6 millioen ton. Hiervan wordt thans nog uitgevoerd.

Kedelee, een katjangsoort met betrekkelijk hooge voedingswaarde. Aangezien deze boonen nog niet in voldoende hoeveelheid worden verbouwd, vindt invoer plaats. Opvoer der productie blijft echter mogelijk. De voedingswaarde is hooger dan die van mais. Het ligt dus op den weg, *minder mais* (die wordt *uitgevoerd*) en *meer kedelee* te verbouwen. De teelt van kedelee is *loonender* bovendien dan die van mais.

In den oorlog heeft in vele landen gebrek geheerscht aan *vetten*. Welnu, M.M. H.H., voor *dat* gebrek behoeft voorloopig Java niet bevreesd te zijn. In en dank zij den oorlog toch is het fabricceeren van olie uit de copra ter hand genomen en geleidelijk uitgebreid.

Om u een denkbeeld te geven van den stand der olie-industrie, moge het volgende dienen:

Eind 1917 bedroeg volgens mededeelingen der oliiefabrikanten, het aantal klapperboomen op Java en Madoera ± 63 millioen, waarvan 37 millioen vruchtdragen.

Op de Buitenbezittingen ± 44 (23) millioen. De totale opbrengst dezer boomensoort voor Java, omgezet in copra, geschat op ± 368.000 ton per jaar. Buitenbezittingen 213.000 ton.

Toen werd van die copra ± 40.000 ton tot olie verwerkt en 60.000 ton uitgevoerd. De rest, ± 260.000 ton, verbruikte en verwerkte de bevolking zelve.

Sedert is het aantal fabrieken aanzienlijk uitgebreid.
1920/21. I.

Insulinde vestigde er over geheel Java, later kwamen Hollandsche fabrikanten concurreeren.

Eind 1919 was de behoefte aan grondstoffen der olie-industrie gestegen tot \pm 200.000 ton. De fabrieken zijn geheel modern ingericht en doen voor de besten in Europa en Amerika niet onder.

De meeste copra wordt van de bevolking betrokken, een deel wordt op ondernemingen gewonnen. (1.400.000 boomen op Java, daarbuiten 3.300.000 boomen). Het aantal ondernemingen bedraagt 38, waarvan slechts enkele op Java

In 1919 werd aan olie *uitgevoerd* 76.900.000 L., tegen 33.237.000 in 1918 en 27.700.000 in 1917. (Econ. Stat. berichten 1919/'20).

Zoo sterk is de toename der fabricatie, dat de kans bestaat, dat de copra-productie van N. I. spoedig ontoereikend zal blijken en meer aanplant noodig zal zijn.

In den laatsten tijd is ook de raffineering van de olie ter hand genomen.

Minstens één fabriek waarin de olie tot vast vet wordt bereid, is op Java noodig.

Margarine-fabricatie is een quaestie van afname. Te Buitenzorg is een fabriek, die margarine levert; van grooten omvang is zij nog niet.

Het zal dus zeker wel geen betoog behoeven, dat Indië (Java), ook bij de grondigste isolatie, voorloopig niet te lijden zal hebben van gebrek aan *vetten*, al zal menigeen zijn met roomboter gesmeerd cadetje — waar boter nog nagenoeg uitsluitend wordt *ingevoerd* — wel moeten missen.

Tarwe wordt tot dusverre uit Amerika en Australië ingevoerd.

Met het verbouwen van *tarwe* werden eenige malen proeven genomen. Zij slaagden.

Dat een tarwe-cultuur in het groot (deze graansoort gedijt alleen in de streken boven \pm 1200 M.) loonend zal zijn, wordt door sommigen aangenomen, door anderen betwijfeld.

Men zal hebben te zorgen, dat daarvan zoo groot mogelijke hoeveelheden voor de Europeesche bevolking en het leger aanwezig zijn, dat die voorraden direct bij mobilisatie door de Regeering worden in beslag genomen.

b. Veeteelt. Hoewel dierlijk voedsel bij den Inlander geen hoofdzaak is, is het toch verkeerd te meenen, dat hij geen vleesch en weinig visch consumeert.

Als hij het kan betalen, eet hij gaarne vleesch of visch en naarmate de welvaart toeneemt, zal dus ook het gebruik van dierlijk voedsel stijgen.

Chineezen en Arabieren gebruiken *vrĳ veel* dierlijk voedsel.

Om mij tot de hoofdzaken te bepalen zij het volgende vermeld :

Voor slachtvee komen in aanmerking *karbouwen* en *runderen*, welke in ongeveer gelijke hoeveelheden op Java voorkomen.

Hoe groot de aantallen dezer dieren elk jaar waren, leeren ons de statistieken in het Jaarboek van L., H. en N. Het mag als bekend worden verondersteld, dat in de laatste jaren de veestapel niet voldoende is vooruitgegaan, alsook, dat dit vraagstuk de volle aandacht der Regeering heeft.

West-Java is het minst rijk aan vee, Oost-Java het rijkst. De Preanger en Cheribon behooren tot de minst veerijke gewesten. Alleen Madoera heeft $\pm 8/3$ maal de vee-rijkdom van Java.

Op Java wordt *meer* vee *ingevoerd* dan uitgevoerd. Invoer vindt plaats van Madoera, Bali, Lombok, Soemba en Australië. Aangezien bij isolatie alle toevoer van buiten ophoudt, blijft Java aangewezen op invoer van *Madoera* en — onder gunstige omstandigheden wellicht ook — van Bali.

Kan over den geheelen voorraad van *Madoera* worden beschikt — en hiervoor kan worden *gezorgd* — dan is de vleeschvoorziening van Java *nagenoeg* verzekerd.

De toestand, waarin Java ten deze verkeert, is dus zeker *niet* ongunstig. Het zal wel niet noodig zijn, deelen van den veestapel te slachten door gebrek aan veevoeder (zoals in Nederland en Duitschland moest gebeuren), mits in dit opzicht de noodige voorraden in den natten tijd verkregen, voor den drogen tijd worden opgelegd.

Ik zal U niet met cijfers vermoeien. Trouwens, de vee-statistieken staan bekend als onbetrouwbaar. Er wordt zeer veel clandestien geslacht. Het meeste vertrouwen verdienen

nog n. m. m. de opgaven omtrent den huiden-uitvoer. De *veefokkerij*, op Madoera hoofdbedrijf, vormt op Java slechts een *nevenmiddel van bestaan*. De *melkveestapel* is hoofdzakelijk in handen van Europeanen. Voor een groot deel is de melkvoorziening afhankelijk van *blikkenmelk*, waarvan de aanvoer bij isolatie ophoudt. De beschikbare voorraden moeten dus zoo groot mogelijk worden gehouden (zieken en gewonden) en de Regeering zal distribueerend moeten optreden.

Waar nu Java steeds een tekort aan slachtvee heeft, bovendien in West-Java het grootste tekort heerscht, tegen een surplus in M. en O. Java, zal ingeval van isolatie in de *eerste* plaats moeten worden gezorgd voor *openhouding van de verbinding met Madoera en z. m. met Bali en Lombok*; in de tweede plaats voor *het onmiddellijk reserveeren van belangrijke hoeveelheden slachtvee in de Preanger*, in de derde plaats voor een *verzekerd vervoer van vee van Oost (Midden) Java naar West-Java*.

Ook hier wordt de aandacht gevestigd op het treffen van voorbereidingen om het vee *weg te voeren* uit die deelen, waar een vijandelijke invasie waarschijnlijk wordt geacht.

Voor al het wegvoeren over groote afstanden van karbouwen levert groote moeilijkheden op. Trouwens, die van runderen evengoed. En al slaagt men er in, al dat vee naar de Band. Hoogvlakte te voeren, dan is daarmee het veevoedselvraagstuk niet opgelost. In vele gewesten zal derhalve het vleeschverbruik in oorlogstijd *moeten* afnemen, terwijl de prijzen zeer zullen stijgen.

Maatregelen moeten worden voorbereid, om de Bandoengsche conservenfabriek *onverwijld* tot veel grootere capaciteit op te voeren.

Varkens worden op Java practisch alleen dóór Chineezzen gefokt en geslacht. Statistische gegevens ontbreken. Java voorziet voor ± 80 % in eigen behoeften. West-Java heeft een *teveel*, Midden-Java juist genoeg, Oost-Java is op Bali aangewezen.

Bijzondere voorzieningen zijn derhalve niet bepaald noodig. Een soortgelijke toestand heerscht t. o. v. *geiten* en *schapen*;

vooral de inheemsche bevolking consumeert het vleesch dezer dieren.

c. *Pluimvee*. De rijkdom aan *kippen* is bijna spreekwoordelijk. Toch schijnt door uitvoer a. a. deze rijkdom af te nemen.

Vooraf *Garoet* en *Tasikmalaja* zijn gebieden, waar de pluimveeteelt wordt gedreven, zoodat de Preanger gerekend mag worden, zich te kunnen voorzien.

Hoenderteelt heeft tot dusverre weinig resultaten opgeleverd. Die van *eenden* belooft steeds meer succes. Voor de behoeften van het leger verdient het aanbeveling hoenderen eendenparken in het hart van den Preanger aan te leggen.

d. *Visscherij*. De *visscherij* heeft thans over het algemeen op Java nog niet veel te beteekenen. In den laatsten tijd wordt — zooals U bekend zal zijn — de bevolking op Java's Noordkust min of meer wetenschappelijk op het gebied der zee-visscherij onderricht.

Bij isolatie zal de vischvangst aanzienlijk verminderen en dus het in het algemeen bestaand tekort grooter worden. Dengdeng en gezouten eieren zullen dan z. v. m. de plaats van visch als eiwit-houdende voedingsmiddelen moeten innemen.

e. *Zout*. Dit onmisbare artikel komt in hoofdzaak (Grobogan en Bojolali uitgenomen) uit Madoera.

Zoolang de aanvoer van Madoera verzekerd blijft, zal Java geen gebrek lijden. Wordt de communicatie met dit eiland — door bezetting van Soerabaja o. a. — *verbroken*, dan is Java op de *aanwezige* voorraden aangewezen.

Hoe groot deze gemiddeld *zijn*, zal ik hier liever niet vermelden. De zoutwinning op Java *kan* worden uitgebreid. Echter, ook te dien aanzien dienen in *vredestijd* de noodige voorbereidingen te worden getroffen. De vraag dient te worden overwogen, in hoeverre aanzienlijke opvoering van de op Java steeds gereed te houden zoutvoorraad, meer aanbeveling verdient. Verder ga ik op deze quaestie liever niet in.

Hiermede, M.M. H.H., zal ik het *voedselvraagstuk* besluiten. Het zal U duidelijk zijn, dat, mits het noodige worde gedaan voor *voorbereiding der economische mobilisatie* en, meer in het bijzonder, voor het onder de oogen zien van de voeding in oorlogstijd, *Java voorloopig nog niet door withongering tot overgave zal worden gedwongen*.

III. De industrie.

Het is een vaststaand feit, dat de bevolking van Java steeds toenemend is. Men kan deze toename schatten op $\pm 65\%$ in 30 jaar, 77% in 35 en 100% in 43 jaar. De bevolking zal thans 34 à 35 miljoen sterk zijn.

Indië is een *landbouwend* land, we zagen het reeds, zoodat het voedsel voor de bevolking in eerste instantie door den *bodem* zal moeten worden opgebracht. We zagen mede, dat alleen met groote moeite *thans* nog de bevolking gevoed kan worden. Eind 1917 was $\pm 64\%$ van de oppervlakte van Java beplant, 36% nog beschikbaar. De heer Jhr. VAN REIGERSBERG VERSLUIS ¹⁾ rekent uit, dat in ± 30 jaar reeds de *theoretische* grens zal zijn bereikt waarop, op den tegenwoordigen voet landbouw drijvende, alle oppervlakte in gebruik zal zijn genomen.

Java is feitelijk reeds *overbevolkt*. Emigratie naar b.b. vindt maar op bescheiden schaal plaats en dan nog zonder al te groot succes (Lampongs, Celebes, Deli), want de Java-bewoner is moeilijk tot emigratie te bewegen en zeer gehecht aan zijn geboortestreek.

Op groote schaal uitgevoerd, zou emigratie groote sommen verslinden.

De algemeen opgetreden verhooging van den levensstandaard maakt verder verhooging van het primaire inkomen beslist noodig.

Wat de *Landbouw* beteekent, wat de waarde voor Java is van *Veeteelt* en *Visscherij*, zagen wij reeds. De *Boschbouw*, hoewel in omvang en belang toenemend, kan niet worden

¹⁾ „De Fabrieksnijverheid in Ned.-Indië”. Publ. No. 2 Ver. v. Studie van Kol. Maatsch. Vraagstukken.

geacht te zijn een der *grootte* middelen van bestaan. (De productie aan Djati-boschen nam op Java in de jaren '14 t/m '18 toe en bedroeg ult^o 1918 aan timmerhout 218 693 M³, aan brandhout 1.228.126 M³. In 1918 was op Java beplant 726.566 H.A., aan overige houtsoorten 1.276.000 H.A.).

Kolen. Hoewel de productie *stijgende* is en vergroot zal worden door ontginning van nieuwe velden en opvoer der capaciteit van de bestaande, zal de kolendelving, dank zij de stijging der behoeften, vooralsnog als bestaansmiddel, weinig beteekenis hebben.

Er moeten thans nog kolen worden ingevoerd (een belangrijk artikel, de brandstoffen-voorziening betreffende, wordt aangetroffen van de hand van den heer VAN REIGERSBERG VERSLUIS in de Indische Mercur) en men zal tevreden mogen zijn, indien de productie later in staat stelt in eigen behoefte te voorzien.

Een enkel woord nog over het *brandstoffen-vraagstuk*.

Zooals U bekend is, worden de voornaamste steenkool-ontginningen aangetroffen in W. Sumatra (Sawah Loento), Poeloe Laoet (O. kust van Borneo) en Boekit Asem in Palembang.

Voor al deze laatste mijnen nemen in beteekenis toe, omdat de kool hier gemakkelijk kan worden verkregen (gelegen aan de oppervlakte) en middels een spoorweg naar Palembang kan worden vervoerd. Zij worden sedert 1918 ontgonnen. De kolen zijn van uitnemende qualiteit. Ten Oosten van Benkoelen werden eveneens kolen aangetroffen. In de Lampongs komen mede hier en daar steen- en bruin-kolen voor. Ook op Java vindt men hier en daar kleine kolen-afzettingen. Van ontginning is echter nog geen sprake.

De Ombilien mijnen bevatten een getaxeerde hoeveelheid van ± 200 millioen ton, waarvan in 1919 ruim 7 millioen waren ontgonnen. De productie bedroeg in 1919 en 1918 ruim 500.000 ton; die van Poeloe Laoet ± 121.000 ton, die van Boekit Asem in 1918 reeds 50.300 ton.

Het Jaarboek v. N. I. 1920 geeft aan, dat gedurende de afgelopen jaren de productie 67-70 % van het verbruik bedroeg, terwijl het verbruik gemiddeld met 5 % toenam.

Hierbij zij men indachtig, dat voor huisbrand(koken) als regel hout of houtskool wordt gebruikt, de suikerfabrieken meestal ampas stoken en de trein-locomotieven meeren-deels hout.

In 1917 bedroeg het verbruik van deze laatsten 300.000 ton hout tegen 250.000 ton kolen.

De ontwikkeling onzer mijnen was in den aanvang langzaam; als gevolg van het feit, dat de aanvoer van kolen uit het buitenland ruim was en de *prijs* in de Java-havens niet noemenswaard hooger dan van de inheemsche kolen. De productie kan echter geleidelijk worden opgevoerd.

Naast hout en kolen wordt als brandstof *stook-olie* gebruikt, welke in ruime hoeveelheid in Indië wordt gewonnen.

Gedeeltelijk is deze olie residu uit de petroleum-raffinerijen Tjepoe-Wonokromo, voor een ander, grooter deel, komt zij uit de velden van Borneo. Na eenvoudige zuivering is deze olie zóó geschikt als stook-olie.

Voor den oorlog werd deze olie, goedkoop nog, in het binnenland gebruikt. Later werd de uitvoer aanzienlijk, de prijs enorm hoog en verminderde het gebruik in het binnenland.

De verbrandwaarde van olie is grooter dan die van kolen, n.l. 11.000 cal tegen 7000. Die van hout is minder.

Vat men de geheele brandstoffen-voorziening van Indië *in vreedestijd* samen, dan valt (volgens Jhr. VAN REIGERSBERG VERSLUIS) af te leiden, dat een *tekort* aan brandstoffen niet zal optreden, aangezien een *tekort* in een der soorten door meerdere productie van de andere kan worden gedekt. Zulks is mogelijk door relatief eenvoudige wijziging der ketel-installaties. De totale inheemsche brandstof-productie is *grooter* dan het verbruik.

Steenkolen worden ingevoerd, stookolie uitgevoerd.

In vreedestijd kan men dus, wat brandstof betreft, Indië onafhankelijk rekenen.

Waar Java nu *wel* hout en ook stookolie, echter *geen* kolen levert, zullen voor gevallen van isolatie maatregelen moeten zijn voorbereid, *om over voldoende hoeveelheden steenkolen te beschikken*, grootere quantum's stookolie te ver-

vaardigen en brandhout te doen kappen en bijeenbrengen.

Op de wenschelijkheid tot z. v. m. electrificeeren van bestaande en nog aan te leggen railwegen wordt in dit verband gewezen. De S. S. had een getaxeed kolenverbruik voor 1920 van 250.000 ton, naast 100.000 ton hout.

Petroleum is in Indië meer dan genoeg. De tijdens den oorlog voorkomende schaarschte op Java moet meer worden geweten aan *blik*gebrek en onvoldoende plaatselijke opslagruimte.

Het is een gelukkig verschijnsel, dat telkens nieuwe petroleumvelden worden ontdekt. Immers, de oude raken eens uitgeput. VAN REIGERSBERG VERSLUIJS rekent uit, dat met intensieve exploitatie de bestaande velden nog \pm 25 jaar dezelfde resultaten kunnen opleveren.

Echter zijn in Djambi groote velden ontdekt.

Benzine (als bij petroleum). Is, evenals petroleum, op Java in voldoende hoeveelheden te winnen.

Van de verdere mijnbouw-producten vermeld ik *tin* in de eerste plaats.

De Gouv. tinmijnen leverden in de laatste jaren tusschen 12—14000 ton. De productie neemt *iets af*. De winsten bedroegen *netto* \pm 25 millioen.

De Billiton-maatschappij geeft een stijgende productie, welke over 1918 bedroeg 6945 ton. De Singkep-maatschappij een daling sedert 1916, met 518 ton in 1918.

Goud en *silver* komen op verschillende plaatsen en eilanden voor. Van een eenigszins loonende ontginning is alleen sprake in Sumatra.

Hoewel de vooruitzichten uit een fiscaal oogpunt niet onbelangrijk zijn, zal er geen sprake zijn van het aan zeer vele menschen een bestaan verschaffen middels den mijnbouw.

Zoals uit bovenstaande uitwijding volgt, is er geen enkele tak van bedrijf behalve de landbouw, welke de inheemsche bevolking een afdoend middel van bestaan verschaft. De vraag rijst, of een eventueele fabrieksnijverheid zulks *wel* zal kunnen.

Voor de ontwikkeling van een industrie zijn noodig: ondernemers en kapitaal, arbeiders, brandstoffen (krachtbronnen) en grondstoffen.

Aangezien de inlander nog geen *ondernemer* is en geen *kapitaal* bezit, zal de ondernemer van buiten moeten komen en kapitaal moeten medebrengen.

Treedt de Regeering niet als zoodanig op, dan zal zij den ondernemer door het verlenen van concessies, afstaan van waterkracht e. a. moeten tegemoet komen. De ondernemer zal tevens moeten weten, in hoeverre de Staat als afnemer zal optreden. Tevens dient de Staat den ondernemer alle mogelijke bescherming toe te zeggen.

De Nederlander is nog niet al te zeer bereid om geld te steken in ondernemingen in de Koloniën. Misschien, omdat hij die Koloniën nog onvoldoende *kent*, en . . . omdat het speculeeren met markten en kronen meer directe winsten belooft.

De *Inlander* kan zeer zeker een goed arbeider worden; dat is reeds bewezen. Indien hij maar kan breken met de aangeboren indolentie en de neiging van *ongeregeld* werken. Ook de Inlandsche vrouw is, volgens den heer v. R. V. (ik heb daaromtrent geen ervaring) geschikt tot verrichten van fabrieksarbeid, zelfs beter dan de Europeesche.

Wat de grondstoffen betreft, Ned.-Indië bezit deze slechts in beperkte mate. Dit behoeft echter geen belemmering te zijn om eenige industrie te drijven. Is niet Holland voor zijn margarine, Duitschland en Engeland voor de textiel, Zwitserland voor de chocolade-fabrikatie volmaakt afhankelijk van invoer der grondstoffen uit het buitenland? Misschien is Amerika het eenige land, dat bijna *alle* grondstoffen bezit.

Zoo heeft Ned.-Indië nog geen noemenswaardige cultuur van *vezelstoffen* en worden katoenen stoffen grootendeels ingevoerd. Daarom behoeft de textiel-industrie echter niet te worden opgegeven. Een bezwaar schijnt gelegen in de volksopvatting, dat het weven een *vrouwen*arbeid is en het verrichten daarvan den man zou verlagen en hem ongeschikt maken voor het vervullen zijner mannelijke plichten.

Wildhout voor houtindustrie bezit Indië genoeg. De eigenschappen der diverse soorten zijn echter nog onvoldoende bekend en voortdurend onderzoek ter zake door de Regeering is derhalve noodig.

Het thans bestaande *Proefstation* zou kunnen worden uitgebreid.

Ook neme de Regeering uitgebreide onderzoekingen ter hand inzake het voorkomen van delfstoffen, als zwavelenz. Het betrachten van meer spoed is zeker gewenscht, aangezien de kennis omtrent de minerale stoffen en haar voorkomen niet altijd voldoende is gebleken. (Zie N.-Guinea 1920, grensregeling).

Over *brandstof* sprak ik boven reeds.

Wat *waterkracht* betreft meen ik mogen verwijzen naar de brochure over „Waterkracht en Electriciteit” kort geleden door dien dienst uitgegeven. Zeer belangrijk waren ook de exposities op dit gebied op de Bandoengsche Jaarbeurs van 1920.

Enkele grepen hieruit, M.M. H.H.

Java is bezig zich geleidelijk te electrificeeren. En gelukkig, dat *kan* gebeuren door de enorme hoeveelheid waterkracht — en over bijna geheel Indië.

Behalve een krachtstation van 2000 P.K. nabij Madioen, vinden we thans op Oost-Java nog weinig W. K. werken boven 1000 P.K. De meesten dezer liggen in West-Java.

De werken bij Tjiantin en Tjitjatik, resp. 28000 en 5000 P.K. zullen eerlang zorgen voor de electrificatie van de spoorlijnen tusschen Batavia en Buitenzorg en van Batavia en omgeving. Op de begroting van 1921 hoopte men de gelden te brengen, noodig voor inrichting van een 40.000 P.K. sterk station even ten Z. van Bandoeng voor de electrificatie van de spoorlijnen in de Preanger. Twee kleinere centralen leveren nu reeds den stroom voor Bandoeng.

In Oost- en Midden-Java zullen twee krachtige stations verrijzen, te Kali Konto (36.000 P.K.) voor Soerabaja, en de Toentang centrale voor Semarang.

Op Celebes zijn diverse krachtbronnen onderzocht. De keuze is gevallen op een 150.000 P.K. sterke krachtbron in

midden Celebes voor de ontwikkeling van het groote nikkel-ijzerbed aldaar.

De *Asahan*-rivier opent de mogelijkheid tot ontwikkeling van 555.000 P.K.

In totaal is op Java aangetoond de mogelijkheid van waterkrachtexploitatie tot een totaal van 285.000 P.K., op Sumatra van 910.000, Borneo 375.000 en Celebes 477.000 P.K., alleen gevormd door eenheden *boven* 1000 P.K.!

Ik geloof wel, M.M. H.H., dat met *deze* cijfers voor oogen, Indië niet behoeft te vreezen voor gebrek aan waterkracht!

Ten slotte zal men de noodige *werkkrachten* moeten vinden. Europeesche werkkrachten zijn duur. Men zal dus moeten streven naar het opleiden van het inheemsche element door uitbreiding van het technisch onderwijs, ambachtscholen e. d.

Voorloopig is de inlander daarvoor nog weinig te vinden, naar het schijnt. De vulpenhouder laat zich gemakkelijker hanteeren dan de voorhamer! Terecht merkt de heer v. R. V. op, dat het feit, dat enkelen geletterd zijn, vaak zoo slecht op de omgeving werkt. Een euvel trouwens, dat, naarmate de ontwikkeling meer algemeen wordt, wel zal slinken.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat de *meeste* elementen, noodig voor het welslagen eener Fabrieksnijverheid in Indië wel te vinden zijn en deze, zij het ook in betrekkelijk geleidelijk tempo, tot stand te brengen is en tot stand gebracht behoort te worden.

Men mag ook aan den anderen kant niet blind zijn voor de *nadeelen* en daarom is het niet kwaad, eens den blik te wenden naar *Eng. Indië*, waar de groote fabrieksnijverheid reeds haar intrede heeft gedaan. Dat *Japan* in staat was zich een fabrieksnijverheid van beteekenis te scheppen, moge ten deele als voorbeeld kunnen dienen, men vergete echter niet, dat de Japanner en het Japansche volk voorloopig *zeer* groote verschillen vertoonen met den Java-bewoner.

Over de vraag, of de groot-industrie aan Eng. Indië voor- of nadeel heeft gebracht, is veel gestreden. (Ter zake verwijs ik naar het belangrijke werk van WALDEMAR FREUNDLICH, get.: Nijverheid in Britsch-Indië).

De prijsstandaard aldaar is beslist gestegen. Ook wordt geklaagd over gebrek aan landbouw-werkkrachten als gevolg van de opvoering der industrie. Aan den anderen kant is de algemeene welvaart toegenomen.

FREUNDLICH zegt o. m.: „Terwijl vroeger een groot deel der arbeidersbevolking zich artikelen als tarwe, meel en derg. voor eigen voeding bestemd, niet kon aanschaffen, is zij thans door de verhoogde loonen daartoe in staat. Daardoor is het binnenland zelf een gewichtige concurrent geworden voor den exporthandel, die mede invloed op de prijzen uitoefent, alvorens het toelaat, dat zeer groote hoeveelheden der landbouwproducten worden uitgevoerd. Deze hoogere prijzen komen den boer ten goede, die, daarbij gesteund door een goede crediet-organisatie in staat is gesteld en zijn achterlijke landbouwmethoden te verbeteren en zijn eigen *weerstandsvormogen te vergrooten*.

Toch moet worden toegegeven, dat bij de ontleding van den veelzijdigen invloed, welke de groot-industrie op den economischen toestand der bevolking heeft uitgeoefend, naast vele goede ook verscheidene kwade elementen te voorschijn komen. De periode van overgang van den eenen bedrijfsvorm in den anderen is zonder ernstige beproevingen voor bepaalde kringen der bevolking niet denkbaar. Toch moet gezegd worden, dat het hoofddoel werd bereikt, toen het volk en de Regeering besloten, de groot-industrie bewust te worden; de druk op den landbouw is verdwenen, doordat aan het teveel van onvoldoend betaalde en daardoor behoeftige landarbeiders bij de industrie een loonende arbeid werd verschafft”.

Dat de toestanden in ons Indië anders zijn dan in Britsch-Indië en dat er ten onzent dus ook *andere* factoren gelden om de wenschelijkheid eener groot-industrie te bepleiten, zal geen betoog behoeven.

Wanneer ook bij ons de landbouw meer zal worden herzien, mechanische bewerking veel handen-arbeid zal uitsparen, zal ook bij *ons* een grooter deel van het volk werk behoeven en een middel van bestaan moeten vinden.

't Is mogelijk, dat zij dat in de groot-industrie zal vinden.

Maar dan geleidelijk en naarmate de behoeften zich teekenen. Het plotseling, op te groote schaal omzetten van den landbouw in de industrie zou dezelfde nadeelen brengen als zich in Engelsch-Indië hebben voorgedaan. Voorzichtigheid schijnt dus geboden.

Het zou ondoenlijk zijn, U in kort bestek een overzicht te geven over den stand van het Nijverheidsvraagstuk in Nederlandsch-Indië.

Ik zal daarom volstaan met in korte trekken mede te deelen, hoe het met de fabricatie van de voornaamste producten gesteld is, in het bijzonder van die, welke voor de oorlogvoering van belang zijn, daarbij vermelden of fabricatie daarvan in Indië mogelijk en gewenscht is.

Om te beginnen de z.g. oorlogsindustrie.

Springstoffen, kruit, patronen, projectielen, enz.

Zooals U misschien bekend is, bestaat nabij Batavia een Romanietfabriek van bescheiden proporties. Het Romaniet is een bruikbare springstof, die o. a. in onze tijdens den oorlog gemaakte noodprojectielen goed heeft voldaan. De fabriek staat echter op een ongunstige plaats en werkt met in hoofdzaak geïmporteerde grondstoffen.

Derhalve zal het noodig zijn een fabriek op te richten voor Nytro-Glycerine springstoffen, welke in vrij groote hoeveelheden in de mijnen worden gebruikt.

Op dit gebruik zal de op te richten fabriek moeten worden gebaseerd. Zij zal dan tevens dienstbaar gemaakt kunnen worden voor het leveren van de grondstoffen voor de fabricatie van geweer- en geschutskruit, n.l. dat, hetwelk bestemd is voor het 7.5 c.M. geschut en het Marine exercitiekruit, waarvan een geregeld gebruik bestaat. Of zulk een fabriek zal *rendeeren* is nog niet uit te maken, Immers, de prijzen der diverse installaties zijn zeer hoog en men zal goed geschoold personeel duur moeten betalen, terwijl omtrent de afname door particulieren nog weinig valt te voorspellen. 't Wil mij echter voorkomen, dat de oprichting dezer industrie *noodig* is, ook al zou er aanvankelijk op moeten worden toegelegd.

Een van de eerste industrieën, die noodig zijn, is die van *zwavelzuur*.

Zooals U bekend zal zijn, werden eenige jaren geleden in Indië ingesteld een Commissie tot bestudeering van het Munitie-vraagstuk en een Commissie voor de Fabrieks-nijverheid. Een sub-commissie dezer laatste kreeg te behandelen de quaestie der chemische halffabrikaten. Aan haar arbeid is het voornamelijk te danken, dat binnenkort tot fabricatie van zwavelzuur in voldoende hoeveelheden al kunnen worden overgegaan.

Thans bestaan te Balikpapan en te *Sepandjang* nabij oerabaja reeds zwavelzuurfabrieken.

De nieuwe fabriek, welke nabij *Bandoeng* zou moeten verrijzen, zou sterk en zuiver zwavelzuur fabricceeren uit zwavelerts met 60—90 % S., dat in het Patoea geb. ten Z. van Bandoeng tot een hoeveelheid van $\frac{1}{2}$ millioen ton wordt gevonden. Der bovengenoemde Commissie komt de eer toe, hierop het eerst de aandacht te hebben gevestigd. De kostprijs der te winnen zwavel zou, volgens berekeningen, geringer zijn dan die van de geïmporteerde.

Eenmaal zoover, zou een *Salpeterzuurfabriek* in de nabijheid moeten worden gegrondvest. De onderzoekingen hieromtrent zijn echter nog niet afgelopen.

Voor kruifabrikatie is echter ook *katoen* noodig.

Katoen komt in Indië wel voor, maar de bestaande soorten zijn voor de kruifabrikatie zonder verdere bewerking niet bepaald geschikt, zoodat voorloopig katoen zal moeten worden geïmporteerd.

Watten worden reeds in Indië, o.a. in de wattenfabriek te Soerabaja, gemaakt. Of het product op den duur tegen de Nederlandsche fabrikaten kan concurreeren moet worden afgewacht. *Glycerine*fabrikatie is in Indië in combinatie met zelfbereiding zeer goed mogelijk. Alcohol *wordt* reeds vervaardigd, *aceton* en *diphenylamine* kunnen worden opgelegd en desnoods gemaakt.

Als conclusie valt dus mede te deelen, dat buskruitfabrikatie in Indië *mogelijk* — en *dus noodig* is.

Hoe staat het nu met de *projectielen*?

Tot dusverre wordt in Indië nog geen *staal* gemaakt en *ijzer* slechts in zeer beperkte hoeveelheden. Toch komen ijzerertsen op meer dan een plaats in den bodem voor.

Ik wijs o.a. op de aanwezigheid van *Magneetijzererts* aan de *Zuidkust van Midden-Java*. Voor de exploitatie werden concessies aangevraagd en verkregen, tot exploitatie kwam het echter nog nergens.

In *Midden-Celebes* in het *Verbeekgebergte* is de aanwezigheid van Chroom- en Nikkelijzererts tot een hoeveelheid van minstens een *milliard* ton geconstateerd, een hoeveelheid, welke Ned. Indië tot een der zes grootste productiegebieden van deze ertssoort kan maken ¹⁾.

Waar, gelijk reeds werd betoogd, daar ter plaatse tevens enorme waterkrachten worden aangetroffen, belooft de exploitatie alleszins loonend te worden.

Groote kapitalen worden echter vereischt, die er nog niet zijn en — misschien in Nederland niet zoo gemakkelijk zullen worden gevonden. In afwachting is door de Regeering een Memoriepost voor dit doel op de begrooting gebracht.

Zoolang dus nog geen staal wordt gemaakt — wat echter in de toekomst zeker mogelijk zal worden, zoodra ijzer wordt verkregen — moet vloeistaal worden ingevoerd en in groote hoeveelheden worden opgelegd.

Inmiddels is men begonnen met den aanmaak van *granaten*, waartoe een *granaatpers* met het noodige geschoolde personeel werd uitgezonden. De werkzaamheden zullen geschieden aan de A. C. W., binnenkort naar Bandoeng over te brengen, en omvatten de vervaardiging van granaten tot en met 12 c.M. kaliber, alsmede G.K. bussen van vloeistaal.

Hulzenpersen zijn er nog niet in Indië, wij hopen ze echter binnen kort te krijgen.

Ook „wordt er aan gewerkt” om binnen afzienbaren tijd

1) Verwezen wordt naar: de Mededeelingen der 5e sectie van het ingenieurscongres te Batavia 1920, naar het Tijdschrift voor Econom. Geografie van 15 Nov. 1919, de Veralagen No. 7 en 8 betreffende de Ind. delfstoffen, de Ingenieur van 25 October 1919 en andere geschriften, w.o. het Bataviaasch Nieuwsblad van 10 Mei 1920.

de installatië te bezitten om patronen, scherpe, No. 1 geheel zelf te vervaardigen.

Messing moet voorloopig worden aangevoerd, totdat er een messingwals zal zijn.

Koper en *zink* zijn nog niet in voldoende hoeveelheden aangetoond, wat echter niet zeggen wil, dat ze er niet *zijn*. Er is echter op Java een voldoende hoeveelheid koper beschikbaar en *zink* is gemakkelijk op te leggen. De industrie van gietkoper is in bewerking.

Waar *messing* ook buiten het leger veel wordt gebruikt, belooft *messing*fabrikatie wel resultaten.

Wat *artikelen van messing* voor oorlogsdoeleinden betreft, dat onze P. W. in staat is buizen van schier elken aard en van uitnemende qualiteit te leveren, zal U, hoop ik, bekend zijn. Slagschroeven en slaghoedjes werden in oorlogstijd reeds met succes aangemaakt. De grondstoffen waren echter voorhanden.

Wat de *springstoffen* voor projectielen betreft, het vervaardigen van Trotyl zou niet der moeite loonen. Romaniet kan worden gemaakt, als de grondstoffen (Amm. nitraat, trotyl en Aluminiumpoeder) aanwezig zijn. Aluminium schijnt, volgens een der jongste mailberichten, in rijke hoeveelheid te worden gevonden in het grensgebied van Nieuw-Guinea.

Echter is gebleken, dat het mogelijk is uit grondstoffen in Indië een bruikbare noodspringstof te maken; bestanddeelen chili-salpeter, houtskool en Alum. poeder.

Slagkwik wordt in Indië reeds gemaakt.

De vraag is wel gerezen, in hoeverre de particuliere industrie zou kunnen worden gemobiliseerd voor oorlogsdoeleinden.

Voorloopige koestere men te dien aanzien geen al te hooge verwachtingen. De part. industrie is niet berekend, over het algemeen, op het maken van kaliberwerk en het zou een langdurige oefening eischen om haar daartoe in staat te brengen. Bovendien zetelen de voornaamste industrieele bedrijven in en bij Soerabaja en deze zouden dus kans hebben, spoedig waardeloos te worden. Een zekere mate

van hulp kan echter door ateliers als het Technisch Bureau *Soenda* e.a. worden verleend.

Voor de P. W. zou het van groot belang zijn, indien er op Java een fabriek van *appendages* werd opgericht om de P. W. te ontlasten, te meer aangezien de daarbij gebruikte machines voor een groot deel ook bruikbaar zijn voor buizen- in het algemeen munitie-aanmaak.

Leder- en houtwerken. Deze worden voor het leger thans gemaakt aan de A. C. W. De wenschelijkheid zou kunnen spreken, deze artikelen reeds in vreedestijd door de part. industrie te doen aanmaken.

Of zulks goedkooper zal zijn? Dit is, wegens het helaas ontbreken van commercieele boekhouding aan de A. C. W., een open vraag.

Leder is in Indië genoeg, hout eveneens, zoodat we in *dit* opzicht voldoende onafhankelijk kunnen zijn.

Kleeding. Wat de kleeding betreft is, behalve dan voor enkele Inlandsche kleedingstukken, Indië *nog vrijwel geheel afhankelijk van het buitenland.*

Katoen-industrie is zeer goed mogelijk in een land, waar de grondstof niet voorkomt. Wel wordt op Java en in Palembang een *soort* katoen verbouwd, doch werd tot op heden nog niet gesponnen. Een filiaal van een Nederlandsche textielfabriek zal eerlang in Indië worden geopend. Of deze nijverheid na eenige jaren in staat zal blijken in de behoeften van het binnenland te voorzien, zal grootendeels afhangen van de werkkrachten en werkloonen. De voorsprong, welke de buitenlandsche industrie heeft, is zeer groot.

Kleurstoffen-industrie is in Indië zeer lastig.

Te dien aanzien zal Indië voorloopig wel afhankelijk blijven.

Hennep en touw. *Manilla-hennep* en *sisal* worden met eenig succes verbouwd. Tijdens den oorlog werd in Sumatra een machinale touwslagerij opgericht met in Indië gecultiveerde *Manilla-hennep*. Op enkele plaatsen op Java treft men handspinnerijen aan. Het wil mij, na kennisname van de hieromtrent door deskundigen gegeven adviezen voorkomen, dat deze industrie kan worden uitgebreid.

Olie en Zeep. Over de olie-fabrikatie werd reeds het noodige opgemerkt.

Zeep werd en wordt in Indië gemaakt. Te Soerabaja, in de Vorstenlanden en elders bestaan zeepfabrieken van meer of minder beteekenis. De voor de bereiding noodige soda wordt thans nog geïmporteerd, maar zou door electrolyse van keukenzout kunnen worden verkregen. Voor het daarbij vrijkomende chloor is echter thans op Java geen afzet. Niets staat een uitbreiding van de zeepfabrikatie, ook van betere soorten, in den weg.

Papier. De kansen voor papier-industrie zijn voorloopig nog niet gunstig. De voornaamste grondstof, hout, komt zeer zeker in Indië genoegzaam voor. Omtrent de *commercieele* mogelijkheid, het tropische hout te bewerken, schijnen echter nog onvoldoende gegevens te bestaan. Andere stoffen, als ampas, padistroot, bamboe, alang² zijn evenzeer voor de fabrikatie geschikt uit een *technisch* oogpunt.

Karton en pakpapier worden thans reeds te Soerabaja gemaakt. *Wit* papier nog niet. Een filiaal fabriek van een der Nederlandsche papierfabrieken is in wording.

Lucifers. Omtrent de lucifers-fabrikatie is een belangrijke verhandeling verschenen in de Publicatie No. 5 van de Comm. tot ontwikkeling der Fabrieksnijsverheid in Indië.

Vroeger werden lucifers in Kediri gemaakt. Wegens gebrek aan geschikte en goedkoope houtsoorten ging deze industrie te niet.

De Commissie van de Fabrieksnijsverheid gaf in overweging, door de Regeering een hout-onderzoek te doen instellen en daarna tot een beslissing te komen.

Door de Regeering is een plan tot wijziging der accijnsbepalingen overgenomen; een deskundige op dit gebied zou worden uitgezonden. Volgens veler verwachting belooft de lucifersfabrikatie onder voorwaarde van bescherming, een toekomst.

Is dat juist, dan acht ik eigen aanmaak van dit onmisbare artikel beslist noodig.

Kunstmest. Welke belangrijke rol kunstmest speelt en wellicht in nog meerdere mate zal gaan spelen bij het

vraagstuk der voedselvoorziening, werd reeds uiteengezet.

Voorloopig komt, volgens de Comm. Fabr. Nijv., alleen industrie van *kalkstikstofmest* in aanmerking, waarbij tegelijk *carbid* gemaakt kan worden.

Aan grondstoffen zijn daarvoor noodig *kalk* (gebrande kalksteen), *kool* en lucht.

De Staat zou den stroom moeten leveren noodig voor het bedrijf — we zagen, dat hiertegen wel geen bezwaar zal bestaan — de fabricatie kan door particulieren worden gedreven. Van particuliere zijde zijn reeds stappen gedaan om tot oprichting eener *zeer groote* kalkstikstoffabriek te geraken. Het kapitaal is reeds bijeen!

Verder zal de Regeering het oog gericht moeten houden op de quaestie van verschaffen van *phosphormest*, waarmede ook voor rijstbouw in Bantam, Cheribon en elders goede resultaten werden verkregen.

Cement. Cementfabrieken zijn in Indië onvoldoende. Het product, dat o. a. te *Padang* wordt gemaakt, is zeer goed. Aangezien voor het verkrijgen van 1 ton cement $\frac{1}{3}$ ton kolen noodig is, is de kolenquaestie een levensvraagstuk, alsmede die van de waterkracht ter plaatse. Ook de verpakking heeft op den prijs veel invloed.

Daar Java zelf geen kolen heeft en cementfabricatie op Java dus bezwaarlijk wordt, aan den anderen kant in oorlogstijd cement in vrij groote hoeveelheden benoodigd kan zijn, zal op oplegging van ruime hoeveelheden op Java n. m. m. gerekend dienen te worden.

Glas. Een glasfabriek is te Soerabaja in oprichting.

Metaalnijverheid. Deze begint in Indië meer en meer in belang toe te nemen.

Zooals de heer v. R. V. terecht heeft opgemerkt, is zij ontstaan uit de behoeften van den handel en van de cultures. Suiker- en andere fabrieken hadden machines noodig, welke, door de agenten der fabrieken, in Indië zelf werden gemonteerd. Daarna volgde de uitvoering van reparatiën, het ontstaan van reparatie-ateliers (technische bureau's) en de *fabrieken*.

Veel kan reeds in Indië worden gemaakt, zooals tijdens

en door den oorlog is gebleken. Zoo vervaardigt een der fabrieken te Soerabaja met succes artikelen, betrekking hebbende op de beveiliging der spoorlijnen, ijzeren gebouwen, enz. Bijzondere vermelding verdient ook de ontwikkeling der electriche laschinrichtingen.

Verder worden aangemaakt: goederenwagens, tankwagens, machines voor cassave-bewerking, voor rubber- en thee-ondernemingen, enz. Ook de moerbouten- en klinknagel-industrie nam toe.

De ontwikkeling van de metaalnijverheid is van het grootste belang. Thans worden de grondstoffen nog uit het buitenland geïmporteerd. Het hoogoven-bedrijf in Z. Sumatra produceert nog niet. De vraag is of het ooit *zal* produceeren.

Oppericht is een Vereeniging van Machine-fabrikanten in Ned. Indië en een Ned. Ind. Nijverheids-syndicaat.

Conserven. Het bestaan en de uitstekende producten der Bandoengsche Conservenfabriek zijn bekend. Reeds werd hierover een en ander opgemerkt.

Uitbreiding van dit bedrijf is niet alleen *mogelijk*, maar om diverse redenen, w. o. het legerbelang, urgent te achten.

Zoo zou de vruchtenconserven ter hand genomen kunnen worden. Ananas en mangga leenen zich hiertoe zeer goed. Voor de behoeften der Inl. bevolking is groentenconserven niet noodig. Gevogelte is er genoeg en door pluimvee te teelen zou de conserve daarvan aanzienlijk kunnen worden uitgebreid.

Fabrieken van *minerale wateren* en *ijs* zijn in Indië legio.

Chemische stoffen. In de meer genoemde brochure van den heer v. R. V. wordt terecht gewezen op de groote kans van isolatie van Indië. Als onmisbare industrieën in eigen land noemt hij die van chemische stoffen als: azijnzuur, zwavelzuur, salpeterzuur, soda, zuurstof, geneesmiddelen, carbid, mest en vele anderen.

Gedeeltelijk heb ik deze reeds besproken.

Tijdens den oorlog *werd* reeds de fabricatie ter hand genomen van Chenopodiumolie (tegen mijnwormziekte), castorolie, aether, tanalbine, citras cupicus en diverse tincturen.

Quinine-paerparaten, pixavon, pertussin, enz. werden reeds vervaardigd.

In Midden-Java bestaan plannen een fabriek van door droge houtdistillatie te winnen producten op te richten, voorloopig van methylalcohol, azijnzuur, teer.

Rubber. Er bestaat thans te Bandoeng een fabriek van rubberartikelen, welke zeer goede producten levert. De fabricatie kan — en naar mijne meening moet — worden uitgebreid.

De *grondstof* is aanwezig en de halffabrikaten, althans de surrogaten zijn eveneens voorhanden.

Voor autoband-fabricatie zijn echter ook *andere* stoffen noodig, als *zinkwit*, kleurstoffen e. d., welke moeten worden geïmporteerd. Het zou praematuur zijn, thans reeds te willen uitmaken of in dezen tak van nijverheid een *export*-toekomst schuilt.

Auto's. Voor zoover ik heb kunnen nagaan, wordt vrij algemeen een rendabele automobiel-industrie niet mogelijk geacht. Men zal dus hebben te zorgen voor de oplegging van een *zeer* ruimen voorraad reserve-onderdeelen. Gelet op het geweldig groot aantal op Java aanwezige auto's zal zulks wel niet te veel bezwaren met zich brengen.

Scheepsbouw. Nog heeft deze niet veel te beteekenen. Dat echter in de toekomst op dat gebied nog wel wat zal kunnen worden gepresteerd, bewijst het bouwen te Soerabaja van enkele keurige, zij het kleinere, stoomers en het op eigen werven vervaardigen van mijnenleggers.

Genotmiddelen. Thee, Koffie en Cacao. Hierover zal ik zeker niet veel behoeven te zeggen. Ik wil volstaan met vermelding, dat cacao, chocolade en suikerwerken op Java zeer goed kunnen, en ook worden gemaakt. Ook poederchocolade wordt gefabriceerd.

Alcoholica. Merkwaardig is het geweest, dat nauw de aanvoer van genever en bitter uit Europa stop stond, of Indië legde zich op de vervaardiging toe en deze slaagde, zoodat tijdens den oorlog tegen zeer civiele prijzen genever en citroenbitter te verkrijgen waren. Ook verschillende likeuren werden met succes gemaakt en gretig verwerkt.

Sigaretten en sigaren. Sigaretten zijn steeds in Indië gemaakt en de bekende Djati Rongga, Mac Gillavry en andere merken zijn bekend genoeg, alsmede de van de superieure Pajacombotabak in Indië — *en elders* — gemaakte sigaretten.

Tijdens den oorlog is de *sigarenindustrie* met kracht ter hand genomen. Chineezen gaven hiertoe den stoot. De eerste afgeleverde sigaren waren goedkoop, doch lang niet gelijk aan de Hollandsche. Geleidelijk werd het product echter beter en duurder.

Thans heeft Java een sterk in bloei toenemende sigarenindustrie, welke der Hollandsche meer en meer concurrentie gaat aandoen. Reeds nu wordt menig postpakket sigaren uit Indië betrokken.

De sigaren zijn verkrijgbaar in diverse qualiteiten en prijzen. Voor 5 à 6 cents heeft men thans een zeer goed rookbare sigaar.

Door het laten overkomen van geschoold personeel zijn de fabrikanten in staat steeds betere waar te leveren. Het wil mij voorkomen, dat voor de sigarenindustrie een zeer goede toekomst is weggelegd.

Ten slotte *inkt*. Ik zou onvolledig zijn als ik dit onmisbare artikel niet zou vermelden.

Medio 1917 werd op Java met gouv. steun een inktfabriek opgericht, welke uitsluitend met inheemsche grondstoffen werkt.

Wat *Inkt* betreft, zijn we dus onafhankelijk.

Eind goed, al goed. We kunnen gerust zijn!

MM. HH. Geen oogenblik vlei ik mij met de hoop, volledig te zijn geweest en alle artikelen te hebben besproken. Misschien heb ik zelfs wel een paar heel voorname artikelen vergeten, waarover ik dan gaarne excuses maak.

Ik hoop echter U een *klein* denkbeeld te hebben kunnen geven van den stand van het industrie-vraagstuk.

Dat de Indische Industrie zich niet kan ontwikkelen zonder kapitaal, en dat dit kapitaal dus door de Regeering of door *Nederlandsche* particulieren zal moeten worden bijeengebracht, spreekt vanzelf. Als een gelukkig verschijnsel

noem ik het feit, dat in den laatsten tijd de Nederlandsche Industrie door het oprichten van filialen in Indië blijken geeft, zich voor Indië meer dan vroeger te interesseeren. De nieuwe industrieën aldaar komen zoodoende direct onder deugdelijke leiding en de winst op de geïmporteerde artikelen gemaakt, zou helpen om de beginmoeilijkheden te boven te komen. Op de quaestie Staatsbedrijf of Particulier bedrijf zal ik hier niet te ver ingaan.

Hoewel in *vele* gevallen de Staat als eerste ondernemer zal moeten optreden om het pad te effenen, bijv. door het oprichten van modelfabrieken ter bestudeering van het bedrijf, zal n. m. m. de staatsbemoeyenis zich tot het hoognoodige dienen te beperken. Men late het particulier initiatief zoo spoedig mogelijk vrij.

In het bovenstaande heb ik de *Inlandsche nijverheid* onbesproken gelaten. Zij is niet van zeer groot belang.

De Inlander is tot dusverre niet gebleken een *ondernemer* te zijn, al zal hij dat in de verre toekomst waarschijnlijk wel worden.

De bestaande inl. industrie wordt meestal met onvoldoende middelen en op zeer uiteenlopende wijze gedreven.

Goede voorlichting zal steeds noodig blijken, alsmede de neiging om zich te *laten* voorlichten. De voorlichters zullen *grooten* tact moeten hebben, goedkoope credieten zullen moeten verschafft, enz. Alles toekomstmuziek.

M.M. H.H. Aan het eind van dit onderdeel gekomen, kom ik tot de volgende conclusie: Op Industrieel gebied is Ned.-Indië nog zeer ver van onafhankelijkheid verwijderd. Indien de Staat er zich voorspant en het particuliere kapitaal bereid is, kan echter op verschillend gebied, met name in het bijzonder, op dat der *Chemische* en van de *Metaalnijverheid*, voor de Indische Industrie een schitterende toekomst zijn weggelegd. (De Regeering heeft ten aanzien van de Chemische industrie blijkbaar vérgaande plannen).

Zonder meer is de particuliere industrie *niet* in staat voor oorlogsdoeleinden veel te presteeren. In vreedestijd dient alles *deugdelijk* te zijn voorbereid, om de algemeene mobi-

lisatie der industrie in oorlogstijd ten uitvoer te kunnen leggen en deze industrie voor zoover *mogelijk* dienstbaar te maken aan oorlogsdoeleinden. Instelling van *een permanent lichaam acht ik daartoe noodig, staande onder het Hoofd der Staatsmobilisatie.*

Met alle kracht dient gewerkt te worden aan vermeerdering der middelen, noodig om in de *voornaamste* behoeften van leger en vloot te kunnen voorzien.

Het verdient aanbeveling, bij het oprichten van elke nieuwe industriele onderneming het oog gericht te houden op de mogelijkheid, *haar te benutten voor defensie-doeleinden.*

C. DE INTELLECTUEELE ZIJDE.

Inleiding. Er zal zeker wel niemand gevonden worden, die kan beweren, dat Indië op intellectueel gebied *weerbaar* of beter gezegd *onafhankelijk* is. Voor vele betrekkingen bestaat reeds thans de mogelijkheid in Indië zelf te worden opgeleid, zeker lang niet in alle, zoodat ten deze Indië voorloopig nog op opleiding in het buitenland blijft aangewezen.

In den loop der laatste vijftien jaren is een grondige verandering te constateeren geweest in de onderwijspolitiek der Regeering, als gevolg van het toenemend streven naar schoolsche ontwikkeling bij den Inlander en van het feit, dat sedert met krachtige hand is gewerkt aan de ontwikkeling van land en volk.

Zeer zeker is dat een zware arbeid geweest en ze is dat nog, aangezien de zorg voor het onderwijs in Indië in hoofdzaak drukt op de Regeering. Wel bestaan er zending-scholen en andere particuliere onderwijs-inrichtingen, maar daartegenover op een enkele uitzondering na *geen* gemeentescholen, terwijl de Inlander nog steeds een geprononceerde voorkeur aan den dag legt voor Gouvernementsonderwijs.

Ter illustratie van de toename van het *Inl. Onderwijs* diene:

Ult ^o . 1900 Schoolgaande Inlandsche kinderen	128.390
Uitgaven voor onderwijs	f 4.150.000

Ult^o. 1917 Schoolgaande Inlandsche kinderen 745.000

Uitgaven voor onderwijs f 21.830.000

(12 % v/h totaal aantal kinderen op schoolg. leeft.).

Ult^o. 1918 Schoolgaande Inlandsche kinderen 771.473

Uitgaven voor onderwijs ruim f 24.000.000

Ult^o. 1919 Schoolgaande Inlandsche kinderen

Uitgaven voor onderwijs f 28.000.000

Onder deze bedragen zijn weliswaar begrepen die voor Eur. Onderwijs, doch niet die, voor opleiding van leerkrachten. Alle scholen zijn ook voor niet-Eur. toegankelijk, al zijn op vele scholen de programma's gericht op de eischen der Europeanen.

Hooger onderwijs bestaat sedert medio 1920 in den vorm van de *Techn. Hoogeschool* te Bandoeng

In 1916 bracht een Staatscommissie verslag uit nopens instelling eener Indische Middelbare School, bestaande uit een 1e en 2e afdeeling, elk van 3 jaren; de laatste gesplitst in drieën, n.l. A. 1 met Ind. letterkundige afd., A. 2 een Westersch klassieke met Latijn, en B., een wis- en natuurkundige afdeeling.

In 1919 is de eerste dier scholen te Djocja opgericht, aanvankelijk met afd. B. (Alg. Middelbare School. Eindexamen gelijk aan dat der H. B. S.). Voor 1921 is gerekend op een tweede dergelijke afdeeling.

Afd. A. 2 werd 2 Juli 1920 te Bandoeng geopend onder een *rector*. Over gelijkstelling dezer school met de gymnasia werd nog geen beslissing genomen.

Afd. A. I hoopt men later te kunnen openen. Thans ontbreken nog de noodige leerkrachten in Oostersche talen.

Het Centraal Beheer en de indeeling in inspectiën mag als bekend worden verondersteld. (Ter zake kan worden verwezen naar het uitvoerige hoofdstuk *Onderwijs* in de pas verschenen encyclopaedie van N. I.).

Alvorens U een kort resumé te geven van den stand van het onderwijs, enkele algemeene opmerkingen.

Aan de ontwikkeling van het Inl. onderwijs is in de laatste jaren zeker de uiterste zorg besteed. Terecht m. i. Te lang reeds is de inlander verstoken gebleven van schoolsch

onderricht. Dat men het verzuim dus in snel tempo tracht in te halen, is te billijken.

Echter, meermalen is de vraag gerezen of dit tempo niet te snel is geweest en nog is.

Immers, scholen eischen onderwijzers en waar deze nog bij lange na niet alle uit de inlandsche wereld konden worden betrokken, werd en wordt voor een belangrijk deel beslag gelegd ook op Europeesch personeel, dat diensten-gevolge aan het Europeesch onderwijs werd onttrokken.

Al te veel Europeesch onderwijspersoneel hebben wij nooit gehad.

Het gevolg van het feit, dat vele en goede onderwijskrachten over zijn gegaan bij het Holl. Inl. of het Inl. Onderwijs is o. m. geweest, dat thans een *tekort* bestaat aan Onderwijzers en Onderwijzeressen bij het *Gouvernement*. (De particuliere scholen zijn in den regel beter van personeel voorzien).

Ten deele wordt in dit tekort voorzien door tewerkstelling van — meest — dames, die toevallig ter plaatse wonen, maar voor een groot deel kan daarin *niet* worden voorzien. Gevolg: zeer groote klassen als gevolg van te weinig scholen, of één leerkracht voor twee klassen hier en daar. Nader gevolg: tallooze klachten van ouders over gebrek aan onderwijs, welke klachten lang niet altijd ongegrond zijn.

Een tweede, evenmin steeds ongegronde klacht, is dat het onderwijs vaak tusschen de verschillende scholen niet voldoende aansluit. Vooral voor gouvernements-ambtenaren, aan vele overplaatsingen onderhevig (mijn eigen kind bezocht in 4 $\frac{1}{2}$ jaar 5 lagere scholen in vijf verschillende plaatsen) weegt dat bezwaar, aangezien bijna steeds het kind in een of meer vakken *achter* is. Ook bij overgang van Holland naar Indië en omgekeerd ondervindt men daarvan de ernstigste bezwaren.

Zou het nu zulk een overdreven eisch zijn, dat *alle* gouvernementsscholen der zelfde klasse precies hetzelfde program volgden, met dezelfde boeken en dat het Indische leerplan meer dan tot dusverre rekening hield met het onderwijs in de groote centra van Nederland? Voor het Middelbaar Onder-

wijs geldt t. o. v. den overgang Indië-Holland of omgekeerd hetzelfde.

Men hoort dan ook meermalen de klacht uiten, dat het Eur. Onderwijs *lijdt* onder de snelle uitbreiding van het Inlandsch Onderwijs.

In het midden latende, of deze klacht geheel ongegrond is en in hoeverre de verbetering van het Inl. Onderwijs kan en mag domineeren, wil ik hier toch een kort pleidooi voeren voor verbetering van de onderwijstoestanden voor Europeanen, te meer, omdat ik geloof, dat zulks in het belang van Indië is.

Immers, *de tijd is er bij lange na nog niet*, dat de Europeaan, ambtenaar, militair of particulier, in Indië niet meer noodig zal zijn. Zonder het Europeesche element kan Indië het in een lange reeks van jaren nog niet stellen. Zelfs al zou *al* het ambtelijke personeel uit de inheemsche bevolking kunnen worden gerecruteerd — wat nog heel lang zal duren — dan nog zal men het particulier (Europeesch) initiatief, dus den Europeaan, niet kunnen missen. Het is in het belang van Indië, volgens mij, indien in de toekomst het aantal *blijvers* vermeerdert, dat der *trekkers* vermindert.

Om dus het *gaan naar* en het *blijven in* Indië zooveel mogelijk aanlokkelijk te maken, moet de Staat zorgen, dat de omstandigheden voor den Europeaan in de tropen *steeds gunstiger* worden, en dus — om bij het onderwijs te blijven — dat het onderricht *aan* en de intellectueele opvoeding *van* de jeugd zooveel mogelijk die in het Moederland nabij komt.

Thans een kort overzicht van den stand van het Onderwijs.

I. Lager Onderwijs met *Nederlandsch* als voertaal.

De *Openbare Eur. scholen* zijn toegankelijk voor alle landaarden, zij het ook dat die voor inlanders tot zuiver Eur. scholen aan eenige beperkende bepalingen onderhevig zijn.

Uit^o 1918 waren er 198 zulke scholen (w.o. 20 meisjesscholen).

„ 1919 „ „ 199 „ „ („ 19 „).

Voor 1921 is gerekend op een uitbreiding met 6 Eur. lagere scholen.

Het aantal leerlingen bedroeg Ult^o 1918 27.368, w.o. 4905 Inl. en 1292 vreemde Oosterlingen. Ult^o 1919 27.313, w.o. 7010 Inl. en vreemde Oosterlingen.

a. Holl. Inl. Scholen en z.g. Speciale Scholen.

Bestonden voor 1914 Inl. scholen 1e en 2e kl.. op welke eerste categorie van af de 3e klasse les in Nederlandsch werd gegeven door Nederl. onderwijzers, bij de reorganisatie van 1914 werden de Holl.-Indische scholen ingesteld, bestemd voor kinderen, „wier ouders door hun ambt of afkomst, gegoedheid en opleiding in de Inlandsche Maatschappij op den voorgrond treden”.

Onder speciale scholen worden verstaan Inlandsche scholen, waar geen Hollandsch wordt onderwezen en die een speciaal karakter dragen, bijv. de Depoksche school, de scholen te Asahan, Deli, Ambon, Saparoea, e.a. Totaal 14. Deze scholen worden geleidelijk tot Holl.-Inl. scholen vervormd.

Op deze scholen wordt *geen* Fransch, wel Maleisch en de landstaal onderwezen.

Europeanen hebben op deze scholen slechts bij uitzondering toegang.

Aantal dezer scholen: Ult. 1918 121 met 22.445 leerlingen.

„ 1919 127 „ 24.574 „

Voor 1921 is gerekend op uitbreiding met 10 Holl.-Inl. scholen.

b. Hollandsch-Chineesche scholen.

Deze ontstonden na den Russisch-Japanschen oorlog en vooral na de totstandkoming der Chineesche Republiek. In 1908 nam het Gouvernement deze aangelegenheid ter hand.

Ult. 1918 bestonden 33 dezer scholen met 7317 leerlingen.

(w.o. 37 Eur. en 120 Inl.)

„ 1919 „ 33 dezer scholen met 7479 leerlingen.

(w.o. 41 Eur. en 114 Inl.)

Voor 1921 is gerekend op uitbreiding met 4 Holl.-Chin. scholen en 3 Holl.-Chineesche meisjesscholen.

II. Mulo Onderwijs.

Bestaat sedert 1903. In 1910 werd de cursus met een 3e leerjaar uitgebreid. Sedert kort vormt de Mulo school een afdeling van de Alg. Middelb. school.

De Mulo school in Indië is zuiver gericht op de behoeften der samenleving in Indië en op die van de diverse landaarden.

In 1914 werd het leerplan in zooverre gewijzigd, dat de grondslagen werden gelegd voor verdergaand Westersch onderwijs van specifiek Indisch karakter.

Een voorklasse (1- of 2-jarige) werd ingesteld om de aansluiting aan de Holl.-Inl. scholen mogelijk te maken.

Fransch is facultatief. *Duitsch* afgeschaft, evenals *Maleisch* en andere Inlandsche talen.

Einddiploma Mulo staat voor sommige betrekkingen gelijk met dat eener 3-jarige H. B. S.

Eind 1919 aantal leerlingen 2129, w. o. 826 meisjes, 778 Inl. en 164 vr. Oosterlingen.

III. Technisch en Vakonderwijs.

In 1906 werd de *Kon. Wilhelmina School* te Batavia opgericht, gesplitst in 3 jar. H. B. S. met daarna cursus handel en zeevaart (A) en techn. cursus (B).

In 1911 gesplitst in *Prins Hendrik School* en *Kon. Wilhelmina School* (technisch).

In 1912 *Kon. Emmaschool* te Soerabaja opgericht. (Opleiding van bouwkundigen en machinisten (suiker)).

In 1917 *Techn. School* te *Djocja* (*Prinses Julianaschool* voor bouwkundigen).

In 1920 *Midd. Techn. School* te Bandoeng opgericht.

Het onderwijs, dat grootendeels is gebaseerd op de behoeften der Indische bedrijven, is in theoretische en praktische opleiding gesplitst.

Alleen *mann.* leerlingen van alle rassen.

Aantal leerlingen te Batavia:

Eind 1918 te zamen 1298, w. o. 367 Inl. en 118 Chin.

„ 1919 „ „ 1547, w. o. 514 „ „ 150 „

Ambachtsschool te Batavia.

Twee 3-jarige cursussen, een voor metaal- en een voor houtbewerking. Dit is een school voor minvermogenenden, welke eind 1918 telde 154 leerlingen.

Cultuurschool te Soekaboemi. (Tot 1912 te Buitenzorg).

Een driejarige cursus voor opleiding voor bosch- en landbouw op Java. Toegankelijk voor alle landaarden na de lagere school. Toen in 1918 het aantal leerlingen de 200 overschreedt, werd in 1919 een tweede dergelijke school te Malang geopend. Deze scholen staan onder het Dep. van L. H. N.

Aantal leerlingen eind 1918, 250.

In September 1920 werd te *Bandoeng* een *gemeentecambachtsschool* geopend. Een der weinige *gemeentescholen*, die Indië kent.

IV. *Ander Vak-onderwijs.*

Een 15 jaar geleden bestond niets op dit gebied, behalve de kweekscholen voor Inl. onderwijzers, Inl. ambt. en Dr. Djwaja's. Sedert is het aantal opl. scholen verdubbeld.

Voor zoover zulks mogelijk was, werden alle deze inrichtingen voor alle landaarden toegankelijk gesteld. Rekening is steeds gehouden met de gebleken behoefte aan in bepaalde richting opgeleide werkkrachten. Men heeft vóór alles de Inl. Maatschappij willen behoeden voor de aankweeking van „geleerd proletariaat” (toch is dat helaas ontstaan!), een klasse van lieden, die geen bestaan kunnen vinden evenredig aan de door hen genoten opleiding en dientengevolge vaak ontevreden en zelfs gevaarlijke elementen worden. Met uitzondering van de bestuursschool, die een van de andere vakscholen afwijkend type vertoont, verschaffen al deze inrichtingen tot dusverre zelf het voorbereidend onderwijs dat haar leerlingen noodig hebben.

1. *Opleidingsschool Inl. Rechtskundigen.*

In 1909 te Batavia opgericht.

Bedoelt opleiding van ambtenaren bij de Landraden, n.l. Griffiers, adj. Griffiers, leden, ondervoorzitter en voorzitter. Deze school beleefde in de eerste jaren weinig bloei, omdat

de Regeering verzuimd had duidelijk de bedoelingen en vooruitzichten uiteen te zetten.

De cursus is verdeeld in een voorbereidende en een rechtskundige, elk van 3 jaar.

Sedert 1915 is deze school ook open voor Inlanders van de Buitenbezittingen.

In 1918 telde de school 59 leerlingen 6 extra toegelaten leerlingen.

In 1919 telde de school 61 leerlingen.

2. *De Bestuurschool te Batavia.*

Opggericht in 1914.

Doel: a. Opleiding tot hulpgezaghebber B. B.

b. Hoogere vorming van Inl. Ambtenaren voor de hogere rangen (Java).

Eischen voor a: Einddiploma 5 jr. H.B.S. Cursusduur 2 jaar.

Voor b worden de ambtenaren aangewezen.

Eind 1918 telde deze school a 24 en b 23 leerlingen.

3. *Opleidingsscholen voor Inl. Ambtenaren.*

Doel: Zonen van Inl. Hoofden en aanzienlijken op te leiden voor ambtelijke betrekkingen, bij den bestuursdienst in het bijzonder.

Op Java zijn 6 van deze scholen en wel:

te *Serang, Bandoeng, Magelang, Madioen, Blitar* en *Probolinggo*. Elk heeft zijn eigen ressort.

De scholen zijn verdeeld in *voorbereidende, eerste* en *tweede* afdelingen, resp. 2, 3 en 2 jaar. Het eigenlijke vakonderwijs begint in de 2de afdeling.

Ook op de Buitenbezittingen bestaan dergelijke scholen, doch met minder ver gaande strekking. Sedert 1918 kunnen aan de kweekschool te *Fort de Kock* eenige Atjehsche jongelui voor bestuursfunctiën worden opgeleid. Verder de Kweekschool te *Makassar* sedert 1910.

Eind 1918 totaal aantal leerlingen op Java en te Fort de Kock 834, te Makassar 111.

Eind 1919 respectievelijk: 845 en 115.

4. *Artsenscholen. Batavia, de S.t.o.v.i.a.*

" *Soerabaja.* Ned. Ind. Artsenschool, opgericht in 1913, als gevolg van stijgende behoefte, om ook Europeanen, Chineezen en vrouwen te kunnen opleiden.

Omvat voorbereidende opleiding (3 jaar), tusschenopleiding (1 jaar), artsopleiding (6 jaar).

Eisch van toelating: 6e of 7e kl. Eur. L. O., leeftijd 12-16 jr. In 1919. Aantal leerlingen Stovia 162, N.I.A.S. 110.

3. *Middelbare Landbouwschool te Buitenzorg (sedert 1913).*

Deze school heeft, naast algemeene opleiding tot land- en boschbouwkundige, in het bijzonder ten doel, de opleiding van Inl. jongelui tot Inl. landbouwleeraar, Inl. ambtenaar van het Volkscredietwezen en adjunct-houtvester.

Een driejarige studie, aansluitende op het Mulo onderwijs. Ult. 1918 telde de school 48 leerlingen.

6. *Ned. Ind. Vee-Artsenijschool te Buitenzorg.*

Gereorganiseerd in 1914. Opleiding van *alle* landaarden tot Inl. dierenarts. De studie duurt 4 jaar. Toelatingseisch als sub 5. Eind 1918 aantal leerlingen 28.

7. *Handelsonderwijs.* Te Batavia en Soerabaja worden op eenvoudige leest Handelskursussen gegeven, waaraan ult. 1918 door resp. 69 en 51 jongelui van Inl. en Chin. landaard werd deelgenomen. In 1919 door resp. 66 en 49. Een achteruitgang dus.

8. *Cursus voor Zeevaartkunde.*

Te Batavia als onderdeel van de Prins Hendrikschool sedert 1913. Cursus van 2 jaar. Ult. 1918 in totaal 11 leerlingen; ult. 1919 slechts 6.

N.B. Op de begroting voor 1921 is gerekend op uitbreiding van het voortgezet en vak-onderwijs met:

- 1 Middelb. Techn. school;
- 2 Muloscholen;
- 1 Proefschool tot voorbereiding voor het Mulo;
- 2 Kweekscholen voor inl. onderw. personeel;
- 4 Normalscholen " " " "

- 2 Normaalesscholen voor inl. hulp-onderwijzeressen ;
- 1 leergang tot opl. van leerkrachten in inl. talen ;
- 3 Inl. meisjesscholen als leerscholen bij de normaalscholen voor Inl. onderwijzeressen ;
- 70 cursussen voor opl. van volksonderwijzers.

V. *Middelbaar Onderwijs.*

Het Middelbaar Onderwijs in Indië dateert van 1860 toen het z.g. Gymnasium Willem III te Batavia werd opgericht. Thans is deze inrichting, sedert de opheffing van de afd. B. (opleiding van B. B. ambtenaren) is vervallen, uitsluitend H. B. S.

H. Burgerscholen met 5-jarigen cursus bestaan te Batavia, Soerabaja, Semarang en Bandoeng. Het M. O. is toegankelijk voor alle landaarden.

Ult. 1918 bedroeg het *totaal* aantal leerlingen : 1943 (w.o. 97 Inl. en 184 Chin.).

Ult. 1919 bedroeg het *totaal* aantal leerlingen : 2170 (w.o. 124 Inl. en 226 Chin.), zijnde ruim 500 per school! Dit aantal neemt nog gestadig toe. In Bandoeng en Batavia moesten zelfs een 2de H. B. S. worden opgericht als filialen van de 1ste. Uitbreiding van het M. O. zal in de toekomst noodig blijken. Waar echter een chronisch tekort van \pm 40—50 bevoegde leeraren bestaat, zal men naar middelen moeten omzien, om door verbetering der positie o.a. meer leerkrachten uit Nederland te betrekken, en door detachering voor 4 jaren voor leeraren. Blijkens de Indische bladen zouden zich dezer dagen een 20-tal leeraren bij het Dep. van Koloniën hebben aangemeld.

Voorts bestaat te Batavia een H. B. S. 3-jarige cursus, voor alle landaarden, (Prins Hendrikschool) welke ult. 1918 251 leerlingen telde (w. o. 72 meisjes).

VI. *Inlandsch Onderwijs.*

Steeds is aangedrongen op uitbreiding van het Inlandsch Onderwijs.

Zulks te doen plaats vinden door uitbreiding van de Inl. scholen 1ste en 2de kl. (Holl. Inl. scholen) zou niet doenlijk

zijn voor 40 millioen zielen. Alleen op Java bedraagt het aantal voor schoolgaan in aanmerking komende kinderen reeds 15 % van 34 millioen of ruim 5 millioen.

In 1918 bedroegen de kosten per schoolgaand kind op de 2de kl. Inl. scholen *f* 12.50 per jaar. (Thans natuurlijk veel meer). In totaal zou dus noodig zijn 62.5 millioen op een begrooting in 1918 van 441 millioen.

Er moest dus naar een ander middel worden omgezien, om het aantal analphabeten te beperken.

In 1907 werd door Gouverneur-Generaal VAN HEUTZ ingesteld het *Volks-* of *desa-*onderwijs.

Deze volksscholen worden opgericht en grootendeels (ook door eenig schoolgeld) bekostigd door plaatselijke gemeenschappen. De Regeering geeft financieelen steun v. z. n. De onderwijzers zijn van matig gehalte en terecht is daarover geklaagd. Men vergete echter niet, dat de toestand geleidelijk moet verbeteren.

Een groot aantal Inl. schoolopzieners, elk over 40 scholen, is thans werkzaam.

De behoefte aan Inl. meisjesscholen werd vroeger weinig gevoeld. In 1914 werden voorbereidingen voor de oprichting getroffen. In 1918 werden geopend een *kweekschool* en 2 *normaalscholen* voor opleiding van Inl. onderwijzeressen, terwijl in 1919 nog 2 *normaalscholen* werden opgericht. Men kent 3 soorten, n.l. scholen met Nederlandsch als voertaal, scholen met een der inheemsche talen als voertaal en Nederlandsch als leervak en scholen met uitsluitend inheemsche talen.

Inlandsche scholen 2e klasse. Bestaan feitelijk alleen in de groote plaatsen; ten plattelande zijn ze door volksscholen vervangen.

In 1893 waren er in geheel Indië 504, in 1900, 1905 en 1910 resp. 756, 938 en 953.

Ult. 1918 waren er 1665, waarvan 1138 op Java en Madoera, met 144108 leerl. op Java en Madoera en 74941 op de B.B.

Ult. 1919 waren er 1755, waarvan 1191 op Java en Madoera, met 151.178 leerlingen op Java en Madoera.

Gerekend is voor 1921 op uitbreiding met 75 scholen.

Volksscholen.

Eind 1918 waren op Java en Madoera 4473 scholen, waarop 296.882 leerlingen. Hiervan verlieten 38.936 de school met een getuigschrift.

Eind 1919 waren op Java en Madoera 4296 scholen, waarop 206.568 leerlingen, 30.011 verwierven een getuigschrift.

Deze getallen, door mij aan de Kol. Verslagen ontleend, verdienen echter geen absoluut vertrouwen. Gerekend is, het aantal scholen in 1921 uit te breiden met:

1000 volksscholen op Java,
124 in de buitengewesten.
19 op Atjeh.

Onderwijs wordt gegeven in lezen en schrijven in de landstaal en met Latijnsche karakters. In rekenen tot 1000.

Het gemiddeld aantal leerlingen per school is *dalende*.

In 1918 was het aantal jongens met 4000 verminderd. In dat jaar moesten 31 % der leerlingen worden afgeschreven en verlieten 72 % de school *zonder* getuigschrift.

Zou het geen zaak zijn eens over een *leerplicht* te gaan denken?

Op de Buitenbezittingen is thans dit onderwijs ingevoerd in Z. en O.Afd., W.Afd. van Borneo, Ternate. In Djambi boekt men weinig succes, meer in Korintji.

VII. *Lager Landbouw-onderwijs.*

Een in 1906 door den toenmaligen controleur JASPER gehouden onderzoek bracht aan het licht, dat de behoefte aan deze scholen bestond als gevolg van de toename der Eur. Nijverheid.

In 1907 werd dit onderwijs ter hand genomen.

De eerste Landbouwschool kwam te *Soreang*, spoedig door anderen gevolgd. De leerlingen komen van de 2de kl. Inl en van de Dessa-scholen.

Verder bestaan er Dessa-scholen, welke landbouwcursussen hebben, alsmede leergangen voor volwassenen, bijv. in thee-cultuur, landbouw-economie.

In 1909/10 werden de ambachtsscholen te Batavia, Semarang en Soerabaja opgericht, bedoelende de vorming van

geschoolde werklieden. Cursus: 3 jaar. Voertaal Maleisch.

Deze 3 scholen telden eind 1918 resp. 198, 123 en 111 leerlingen.

Verder bestaan thans ambachtsscholen te *Keboemen, Fort de Kock en Kota Radja*.

VIII. *Opleiding van leerkrachten.*

Er bestaat een *Normaalcursus* te Batavia, *Normaalscholen* vindt men in Batavia, Semarang, Bandoeng en Soerabaja.

De *normaalcursus* ter opleiding lager akte is open voor ieder boven den leeftijd van 16 jaar, duurt 3 jaren en telde eind 1918 16 leerl., w.o. 3 mannel. In 1919 31 leerlingen (w. o. 5 mannel.).

De *Normaalscholen* ter opleiding voor de hoofdakte telden eind 1918 135 leerlingen, w.o. 70 mnl. Over 1919 werden geen gegevens ontvangen.

De groote behoefte aan onderwijskrachten gaf in de laatste 10 jaren aanleiding tot toename der opleidings-inrichtingen.

Cursussen worden verder gegeven in *kennis der natuur en wiskunde*, ter verkrijging der desbetreffende lager akten, resp. te Batavia, Bandoeng.

Akte-examen kan voorts worden afgelegd in het Nederlandsch en in de inlandsche talen en L. en V. kunde van Ned.-Indië.

Voor 1921 is gerekend op het verleenen van Middelb. akten in deze vakken.

De *Hoogere Kweekschool* te *Poerworedjo* leidt op tot Inl. onderwijzer voor de Holl.-Inl. scholen. Een 3-jarige cursus.

Ult. 1918 aantal leerlingen 55, ult. 1919 66.

Holl.-Chineesche Kweekschool te Mr. Cornelis, opgericht in 1917, telde eind 1919 66 élèves.

Kweekscholen voor Inl. Onderwijzers te Bandoeng, Salatiga, Probolinggo, Oengaran, Fort de Kock, Poerwokerto en Djocja.

Opleiding tot onderwijzer voor Inl. scholen 2e kl.

Opleiding duurt 6 jaar.

Ult. 1918 706 leerlingen, ult. 1919 700 leerlingen.

Cursussen tot opleiding van Inl. Hulp-onderwijzers te Poerwakarta, Poerwokerto, Salatiga, Blitar, Padang Pandjang,

Batavia, Djember, Garoet, Solo, Djombang, Makassar, Djocja en Siantar. Ult. 1918 766 leerlingen, ult. 1919 883.

Verder zijn er 17 normaal-cursussen, welke ult. 1919 in totaal 686 leerlingen telden en 30 cursussen tot opleiding van volks-onderwijs.

Op de begrooting voor 1921 wordt 2500 gulden uitgetrokken tot toekenning van uitkeeringen groot *f* 10.— bij het behalen van een vaardigheidsdiploma van de Vereeniging *N. I. Padvinders*.

Een zeer bescheiden schrede op den weg naar betere *lichamelijke* opvoeding!

IX. *Bijzonder Onderwijs.*

Ons Reg. Reglement art. 126 kent alleen bijzonder onderwijs toe aan Europeanen. Aan Inlanders niet met het oog op vrees voor verkeerde invloeden. Vergunning tot geven van onderwijs aan Inlanders kan alleen worden gegeven aan te goeder naam en faam bekend staande personen. (Wel eigenaardig is het, dat meermalen zeer roode en revolutionnaire elementen door de Regeering op de jeugd zijn losgelaten!)

In 1889 werd besloten de zendingsscholen te subsidieeren, zoowel die voor Europeanen als voor Inlanders.

In een der laatste zittingen van den Volksraad werd een door het lid, den heer BERGMELJER, voorgestelde motie, naar aanleiding van de gelijkstelling van het particulier Eur. L. O. met het Gouv. L. O. aangenomen, waaruit voortkwam een voorstel ter zake van den Directeur van Onderwijs.

Tegen dit voorstel kwam sterke oppositie van Inl. zijde, waarop de Directeur het voorstel introk.

Daarop verklaarde de Min. van Koloniën in de Eerste Kamer (pag. 524 Handelingen), dat gelijkstelling in beginsel ook voor Indië moet worden gehandhaafd, binnen grenzen der finantiën.

Hij maakte onderscheid tusschen Eur. en Inlanders. Voor de Europeanen bestaat *meer* behoefte aan onderwijs dan voor Inlanders! Bovendien zouden de kosten zeer hoog loopen.

Op de suppl. begrooting voor 1920 kwam de Ind. Regeering met het voorstel, om de gelijkstelling alleen voor het Eur. onderwijs in te voeren.

In de Vergadering van 12 December j.l. (Hand. 1919, blz. 481—489, 492, 498 en 503) werd het voorstel *teruggenomen*.

Het aantal *part. Eur. scholen* bedroeg ult. 1918 50 met 8715 leerlingen en ult. 1919 53 met 9189 leerlingen.

Het getal *Holl. Inl. scholen* bedroeg (op Java) 54 (40) met 5854 leerlingen tegen 64 (43) in 1919 met 6186 leerlingen.

Particulier Middelb. Onderwijs. Er zijn thans 5 H. B.-scholen voor meisjes, n.l. 3 te Batavia, 1 te Soerabaja en 1 te Bandoeng.

Part. Mulo-onderwijs. Ult. 1918 aantal leerlingen 173, meest meisjes, eind 1919 214.

Part. Techn. en Vak-onderwijs. Semarangse Ambachtschool. Ult. 1918 197 leerl., w. o. 54 Inl. Eind 1919 102.

Particulier Inl. Lager Onderwijs vindt men voornamelijk op de Buitenbezittingen.

Verder bestaan 17 leergangen voor opleiding van Inl. hulponderwijzers, opleidingscursussen voor Eur. akte-examens, voor de hoofdakte voor Eur. onderwijzeressen, kweekscholen voor inl. onderwijzers (van de Ver. Associatie van Oost en West, R.K. kweekscholen te Moentilan, Mendoet, een Chr. Holl. Inl. Kweekschool voor Inl. Onderwijzers te Soerabaja, een Seminarie te Depok) enz.

X. Hooger Onderwijs.

Het *Hooger Onderwijs* deed in 1920 zijn intrede in Indië in den vorm van de te Bandoeng opgerichte *Technische Universiteit*, welke aanving met ruim 50 studenten, w.o. eenige dames en opleidt voor Civiel Ingenieur.

Het ligt in de bedoeling, de inrichting geleidelijk uit te breiden, het eerst voor opleiding van chemische ingenieurs, die uiteraard in Indië zeer veel noodig zijn.

Alhoewel deze Universiteit in eerste instantie rekening zal houden met de behoeften van den Indischen dienst, is *zeer terecht n. m. m.*, uitgegaan van het grondbeginsel, dat

de opleiding te Bandoeng *in alle opzichten gelijkwaardig* moet zijn aan die in Nederland.

Wil Indië zich verheffen in de toekomst, dan zal deze gedragslijn moeten worden gevolgd ten opzichte van *elke* studie, van *elke* opleiding, opdat men later niet aan de Indische opleiding een cachet van minderwaardigheid toekenne.

Al sedert lang wordt gesproken over academische opleiding tot rechtsgeleerde en arts in Ned. Indië. En het is mijn vaste overtuiging, dat het binnen niet langen tijd zoover zal komen. Worden de commissoriale voorstellen tot reorganisatie van de opleiding tot rechtsgeleerde voor den Indischen dienst uitgevoerd en daarmede dus aan jongelui, afkomstig van de H. B. S. de gelegenheid gegeven, den Mr. titel te behalen, dan staat niets een dergelijke opleiding in Indië in den weg. Het zal dan een quaestie worden van het vinden van superieure leerkrachten en deze *zullen* zijn te vinden.

Hoezeer ik nu een snelle ontwikkeling van Indië zou toejuichen en dus ook een grootere intellectueele onafhankelijkheid, moet toch even worden gewezen op hetgeen Engelsch-Indië op het gebied van Hooger Onderwijs heeft te zien gegeven.

In 1857 werden aldaar de eerste universiteiten geopend.

Reeds in 1871 rees gegronde twijfel over het nut dezer inrichtingen als gevolg van het verkeerde systeem. De colleges waren examen-instituten, welke met elkaar concurreerden. Men studeerde om den titel B. A. te behalen omdat deze in de eigen omgeving eenig overwicht gaf, en dan hoofdzakelijk in de literaire wetenschap. Van 44000 studenten studeerden er slechts 3000 in de medicijnen, wiskunde of technische vakken, en slechts enkele dezer leverden kundige en bruikbare mannen.

De rest vormde een soort geleerd proletariaat, waaruit later de uiterste Nationalisten zijn voortgekomen, die zoo herhaaldelijk van zich deden spreken.

Lord Curzon maakte aan den ongezonden toestand een einde, door het Hooger Onderwijs aanzienlijk te beperken

en meer den nadruk te leggen op lager, ambachts- en technisch onderwijs.

Het wil mij voorkomen, dat wij ons zeer goed kunnen spiegelen aan wat Engelsch-Indië ons in dit opzicht te leeren geeft en de uitbreiding van het Hooger Onderwijs in Indië op uiterst geleidelijke wijze zal dienen te geschieden. Het moet ons daarbij een les zijn, dat een analoog verschijnsel zich min of meer in onze Inlandsche maatschappij ook nu reeds voordoet. Vele inlanders, die iets meer geleerd hebben, verhoovaardigen zich maar al te graag op hun grootere kennis en achten elk baantje, waarbij *geschreven* wordt veel hoger en gewichtiger dan een werkring van handenarbeid. Spottenderwijze spreekt men wel eens van het vulpenhouder-proletariaat, naar de gewoonte van vele dezer mannen, om te allen tijde met zulk een goed zichtbaar schrijfinstrument in hun vestzakje te prijken. Hoe grooter het aantal ontwikkelden wordt, des te minder zullen dezulken in het oog vallen.

Zoolang het aantal analphabeten nog zoo enorm groot is, zoolang nog zoovele bekwame vak- en handwerkslieden van noode zijn, zoolang dient de zorg voor lager, middelbaar en vakonderwijs die voor Hooger Onderwijs vooraf te gaan.

XI. *Militair Onderwijs.*

Zeker zou ik niet volledig zijn, indien ook het militair onderwijs niet werd besproken. Feitelijk zou met dit belangrijke onderwerp een geheele avond zijn te vullen en ik moet mij dus tot de hoofdzaken beperken.

(Nog dezer dagen bereikte mij over dit onderwerp het verslag eener lezing van kapitein F. KROON, in de Indische zustervereniging).

Ten aanzien van de officiers-opleiding acht ik de vorming van officieren in verband met de ontwikkelingsgang van Indië in zeker opzicht aldaar *gewenscht*.

Op één voorwaarde, en dat is, dat de opleiding in Indië *volkomen* gelijkwaardig zij aan die in Holland en ons officieren brengt, *die op gelijke hoogte staan* en op *geheel dezelfde wijze* worden behandeld als de in Holland opgeleide officieren.

Het zal hen, die mijn opstel in het I. M. T. van Maart 1919 over de Inl. Militie lazen, niet ontgaan zijn, dat ik op deze voorwaarde *toen* reeds heb gewezen, alsmede, dat in den Volksraad *de* meerderheid der leden aan mijne zijde scheen te staan.

Het heeft mij genoeg gedaan, dat de Ind. Regeering bij monde van den Reg. gemachtigde zich sedert niet meer heeft verzet tegen deze gelijkwaardigheid en dat in de toekomst *geen* tweërlei officierskorpsen in ons ééne leger zullen worden gevormd.

Ik voor mij prefereer een opleiding in Nederland, indien het opleidings-systeem hier grondig wordt herzien en meer dan tot dusverre rekening houdt met de Indische belangen. Wanneer het echter blijkt, dat de K. M. A. te Breda niet in staat zal zijn om de noodige beroeps-officieren *van goede kwaliteit*, ook voor de meerdere behoeften van het te versterken Indische leger te leveren, zal tot oprichting van een Indische Kon. Mil. Academie moeten worden overgegaan. Als 't U belieft geen Cadettenschool er nog bij. Wel daarentegen een cursus of Militaire School, ten einde de gelegenheid te scheppen, ook *uit den troep* onderofficieren naar de Academie te kunnen zenden of — zoolang deze er niet is — tot officier op te leiden. De verlofsofficieren worden opgeleid aan scholen voor verlofsofficieren en dienen voort te komen *uitsluitend* uit de militieplichtigen. Hoe eerder het reserve-kader-instituut weer verdwijnt, des te beter.

De heer KROON bepleit in zijn brochure een betere verzorging van de Indische legerbelangen bij de opleiding in Nederland. Hij wil die o. m. zoeken in uitbreiding van het leeraarspersoneel met eenige officieren en het meer aandacht besteden aan het onderwijs in Indische reglementen en voorschriften.

Ik sta in deze geheel aan zijn zijde, maar zou hierin *zelfs veel verder willen gaan*.

Aan Indië wordt volgens zijne meening — en ook volgens de mijne — niet voldoende medezeggenschap toegekend bij de opleiding. Indië is *geheel* afhankelijk van de inzichten welke *hier* ten opzichte van de opleiding worden gehuldigd

door onderwijs-autoriteiten, zoodat niet alleen van de *ups* maar ook van de *downs* de invloeden worden ondervonden. Destijds, bijv., werd het noodig geacht, de cadetten in de zomermaanden bij den troep te detachceeren, ten einde hen met het troepenleven kennis te doen maken. Thans is dat niet mogelijk meer, omdat er feitelijk in den zomer geen geoefende troepen in voldoende sterkte zijn.

Indien de omstandigheden in het leger hier te lande blijven zooals zij thans zijn of worden, zooals men veronderstelt dat ze *zullen* worden, dan, M.M. H.H., zou ik een opleiding in Indië zeer zeker prefereeren.

Dat die opleiding in Indië *zeer goed mogelijk* is en in *vele* opzichten *beter* zou kunnen zijn, behoeft geen betoog. Alleen... we zullen niet in staat zijn in Indië candidaten in voldoende hoeveelheid te verkrijgen. Nu nog niet.

Wat de *hoogere vorming* der officieren betreft, ik weet, dat er voorstanders zijn van een Hoogere Krijgsschool in Indië, welke, zooals U bekend is, gedurende 1½ jaar heeft bestaan.

Erkennende de *vele* en *grootte* voordeelen aan die opleiding in Indië, vooral uit een practisch oogpunt, verbonden, en op den duur de mogelijkheid niet ontkennende om ook theoretisch een gelijkwaardige opleiding aldaar te krijgen, blijf ik *een opleiding hier in Nederland prefereeren*. In de eerste plaats, omdat men hier voorloopig nog over veel uitgebreider studie-materiaal beschikt en beter de hand kan leggen op een staf van uitgezocht personeel; maar in de tweede — en zeker niet de minst voorname — plaats, omdat ik het verruimen van den blik en het opdoen van andere indrukken door een verblijf en studie in Europa, voor onze officieren beslist noodig vindt. Aan die voorwaarde wordt door een studie in Europa op dezelfde wijze voldaan als aan een detachceering van Nederlandsche officieren ter kennismaking met het Indische leger naar Nederlandsch-Indië.

Ik zou echter de opleiding hier te lande tot een tweejarige willen beperken en deze doen voorafgaan door detachceeringen bij de (andere) *wapens* in *Ned. Indië, aangezien*

soortgelijke detacheringen hier te lande thans vrijwel alles van hare waarde hebben verloren, en voor een zeer goed deel als verloren tijd zijn te beschouwen.

Conclusie. Wanneer ik nu, aan het einde van dit onderdeel, een en ander mag samenvatten, kom ik tot de volgende *conclusie*:

Indië is intellectueel verre van onafhankelijk en zeker onvoldoende weerbaar. Elk jaar verbetert deze toestand echter.

De ontwikkeling van het onderwijs moet krachtig worden doorgezet, te beginnen *in hoofdzaak* van onderop. Verbetering van de onderwijstoestanden bij het Europeesch onderwijs mag niet ondergeschikt worden gemaakt aan uitbreiding van het Inlandsch onderwijs. Uitbreiding van Hooger onderwijs geschiede op zeer voorzichtige wijze.

Voor de behoeften van het *leger* kan men de onderwijs-toestanden reeds nu voldoende noemen. Officiers- en kaderopleiding is in Indië mogelijk. Het aantal mannelijke Inlanders, dat schoolsch onderricht heeft genoten is voldoende om den grondslag te leggen voor eene militie en uit hen het vereischte kader te kunnen vormen.

Voor al aan lager- en middelbaar technisch en handwerk-onderwijs dient de uiterste zorg te worden besteed.

Bij *elken* tak van onderwijs moet de opleiding zoodanig zijn, dat de verkregen radicalen *volkomen* gelijkwaardig zijn aan die, welke elders kunnen worden behaald (Nederland).

D. DE FINANTIEELE ZIJDE.

Hoewel door velen de finantiëele zijde van het vraagstuk als *de voornaamste* of zeker *één der voornaamste zijden* wordt beschouwd, heb ik haar achteraan geplaatst, omdat, n. m. m. door Holland de vragen: *wat kost het en wat zullen we weer moeten betalen?* tot dusverre steeds *te veel op den voorgrond* zijn gebracht.

Nog kort geleden hoorde ik iemand hier te lande zeggen, — een persoon, die nooit in Indië was geweest en over dat land en zijn omstandigheden niets wist — toen hem terloops werd gesproken over plannen om nu eindelijk eens iets

voor de landsdefensie te doen, zeggen: Wat zal dat ons, belastingbetalers, weer een geld kosten!

Welnu, Mijne Heeren, bedoelde persoon had het volmaakt bij het *verkeerde* eind. Al wordt de Indische begrooting *millioenen* hooger in uitgaven, geen *Nederlandsch* belastingbetaler zal daarvan den druk ondervinden.

Immers, sedert 1912 is formeel vastgesteld de *finantiëele zelfstandigheid van Indië*. De Koloniale, d. w. z. de Indische begrooting, staat geheel los van de Nederl. Staatsbegrooting. Nederland en Indië hebben hun eigen uitgaven en middelen. Tekorten op het budget van Indië worden *niet* door *Holland* gedekt, eventueele *baten* zullen niet meer als in de jaren voor 1883 kunnen worden aangewend om Nederlandsche kanalen en spoorlijnen aan te leggen.

Waar nu bovendien de Indische Begrooting in Indië voorloopig wordt opgemaakt (in Nederland definitief.) en men zich hier te lande als regel in hoofdzaken houdt aan de Indische voorstellen, kan men thans feitelijk reeds spreken van een finantiëele onafhankelijkheid van Indië. Niet onwaarschijnlijk is het, dat binnenkort de bemoeienis van Nederland met de Indische begrooting practisch tot nul zal worden gereduceerd.

Hoe is het nu gesteld met de finantiëele omstandigheden van Indië?

Beschouwen wij daartoe Indië eens een oogenblik als een staat op zichzelf, een staat met een bevolking van ongeveer 50 millioen zielen.

De ontwikkeling van land en volk, de enorme toename dier ontwikkeling n.l., dateert nog slechts van enkele tientallen van jaren. Aan die ontwikkeling valt bovendien nog *reusachtig* veel te doen.

Alleen op grond daarvan *kan* en *mag* op de begrooting *geen* batig slot meer voorkomen. Waar bovendien de uitgaven voor *hoognoodige* verbeteringen niet uitgesteld *mogen* worden, zal men als regel zelfs met een *nadeelig* saldo het budget zien sluiten.

Aan *totale* schuld zal Nederl.-Indië eind 1921 bezitten

± 815 millioen gulden, waarvan vaste schuld f 399.223.248 en vlottende schuld f 415.000.000, w.o. 40 millioen voor ongedekt circuleerend muntpapier.

De omstandigheden tijdens de crisisjaren in aanmerking genomen, zijn die bedragen *niet exorbitant hoog*, zulks te minder, waar *vroeger* maar al te dikwijls *buitengewone* werken (spoorwegen o.a.) ook middels *gewone* uitgaven werden betaald.

Van dat bedrag van 815 millioen zal eind 1921 een kapitaalsuitgave zijn besteed (voor spoorwegen, havenwerken o.a.), van ± 486 millioen, buitengewone uitgaven derhalve, welk geld echter als *rendeereud kapitaal* is te beschouwen.

Men ziet op de begrootingen der laatste jaren steeds een vrij aanzienlijk tekort. Ook voor 1921 bedraagt dit tekort bijna 60 millioen, waarbij nog zullen komen ± 75 millioen voor inkomstenverhoogingen der Gouvernementsdienaren.

Ten onrechte m. i., wordt vaak een buitengewoon hooge wissel getrokken op de *productenbelasting*.

Zeker zal zij in de toekomst het noodige opleveren, doch men bedenke daarbij, dat de groote cultures sterk aan ups en downs onderhevig zijn en jaren kunnen en zullen voorkomen, waarin zeker wat minder winsten met de producten worden gemaakt dan thans.

Hoewel dus de finantieele vooruitzichten zeer zeker een voorzichtige finantieele politiek noodig maken, kan aan den anderen kant toch allermint de finantieele toestand ongunstig worden genoemd.

Toch weet ik zeker, dat *velen* van oordeel zullen zijn, dat het wel buitengewoon gewaagd is, onder die omstandigheden met plannen voor den dag te komen, die voor leger en vloot ettelijke tientallen millioenen per jaar *meer* zullen vragen.

Zoo trof ik eenigen tijd geleden een artikel in de „Ind Gids” aan (Oct. afl., overgenomen uit de Telegraaf), hetwelk besprak de toeneming der welvaart van Ned. Indië in de laatste 20 jaren. In dat artikel wordt geschreven: „Java zou 7 à 8 millioen ton rijst kunnen uitvoeren, indien de *helst* van het bedrag, thans voor het oorlogsbudget uitgetrokken, aan bevoelïng en deskundig personeel werd besteed.”

Ik wil aannemen, dat zulks inderdaad zou *kunnen*. En dat, door aanzienlijke vermindering of nihileering van die uitgaven voor de defensie nog 1000 en meer scholen zouden kunnen worden gemainteneerd, spoorwegen aangelegd enz.

Maar, M.M. H.H., dan zou Indië nog *veel weerlooz*er zijn dan thans. Dan zou het schoone eilandenrijk ten prooi liggen voor elke natie, die er begeerige handen naar zou uitsteken, *te* begeeriger, *naarmate door onze bemoeienis de welvaart was vergroot*.

Wij zouden dan hebben gehandeld als de knallprotz, die zijn woning schitterend heeft ingericht, het volmaakte nabij, zijn schatten heeft uitgestald voor iedereen, deuren en ramen wijd openzet en... *tegen de uitgaven voor den Part. Nachtveiligheidsdienst en Jalesloten opziet*.

Hoe kostbaarder Indië wordt, des te begeerenswaardiger wordt het tevens en... des te meer klemt de eisch dat kostbare te verdedigen. Is het niet een historisch verschijnsel, dat elke staat, die tot grootere ontwikkeling komt, zich een weermacht schept of de bestaande verbetert?

Ik heb in den aanvang mijner voordracht reeds doen uitkomen, dat gedurende een reeks van jaren de defensie van Indië *stelselmatig is verwaarloosd*, dat men leger en vloot steeds *alles* heeft onthouden, wat zij voor het voeren eener defensie op bescheiden schaal noodig hadden.

Die verkeerd gebleken overdreven zuinigheidspolitiek *wreekt zich thans*, nu er iets moet komen, en zal oorzaak zijn van *steeds hogere oorlogsbudgetten* nu en in de toekomst.

Maar, zoo rijst de vraag, *is* het oorlogsbudget zoo hoog?

Ter beantwoording dezer vraag diene het volgende overzicht:

Vergelijking tusschen de zuivere gewone uitgaven voor defensie (O. + M.) en het totaal der zuivere landsuitgaven (behalve die voor monopolies, producten en bedrijven.) In millioenen guldens.

JAAR.	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921
Defensie	63.6	65.9	73.5	78.9	82.5	96.8	111.5	133.0
Tot. gew. uitgaven	189.5	201	220.3	240.3	299.8	380.7	388.6	438.2
Percentage (±) . .	33	33	36.4	32.9	27.5	25.5	29	28.6

Derhalve, Mijne Heeren, is het percentage *in de laatste jaren afgenomen*.

De begrooting voor 1920 gaf voor *totaal uitgaven f 657* millioen.

Oorlog en *Marine* samen waren daarbij betrokken voor 125 millioen, zijnde: $\pm 19,0\%$; voor 1921 is de verhouding 149,6 op 821,8 millioen of $18,2\%$.

Men zal *wel* doen, alvorens een oordeel over de getallen te vellen, eens na te gaan hoeveel *andere* landen voor hun verdediging besteden. Bijv. Japan! En dat, niettegenstaande in dat land in vergelijking met 1919 eer van economische inzinking dan van economischen vooruitgang sprake is — blijktens de jongste uit Japan ontvangen officieele berichten. In Indië is het gelukkig in *dat* opzicht anders gesteld.

Nu mogen *Oorlog* en *Marine*, in tegenstelling met bijna *alle* andere onderdeelen der begrooting, zich in de onderscheiding van twijfelachtige waarde verheugen, dat zij *wel uitgaven* vragen, maar daarnaast *geen post voor inkomsten* kunnen vertoonen. In veler oog zijn zij daarom *onsympathiek*.

Maar, M.M. H.H., *indirect* kunnen toch ook *deze* onderdeelen voordeelen brengen. Zij kunnen de *premie* betalen voor de *verzekering van orde, rust, veiligheid* en *ongestoord bezit*. En als zoodanig zijn zij *onmisbaar*.

Hij, die zijn bezit verzekert tegen een *hooger* bedrag dan de reële waarde, handelt onverstandig. Maar evenzoo hij, die, om een *lage* premie te betalen, zijn huis en inboedel *beneden* de waarde verzekert. Want hij zal dan een evenredig deel van de risico *zelf* moeten dragen.

Ik herhaal het, er *moet* een zekere verhouding bestaan tusschen de uitgaven voor veiligheid en die voor andere doeleinden. Al zou men voor de gelden ten behoeve der defensie uitgetrokken, ik weet niet wat kunnen verkrijgen, wanneer men zich niet de zekerheid schept — tot op zekere hoogte — zijn bezit te kunnen *behouden*, dan wordt dat bezit van relatieve waarde.

Dat er verschil van inzicht bestaat inzake de beoordeeling van de mate van urgentie der uitgaven en van de wijze, waarop de gelden moeten worden besteed, is niet te ont-

kennen. Ik als militair meen echter met klem en kracht te moeten bepleiten het voteeren van uitgaven, noodig om van de verdediging *iets* terecht te doen komen, van het oogenblik af, waarop *verdediging noodig wordt geucht*.

Het zal niet wel aangaan, meen ik, om ter wille van de te verwachten verhoogde uitgaven voor leger en vloot een leening aan te gaan. Men zal moeten besluiten tot instelling van een vlootfonds, vastgekoppeld aan een vlootwet, om daaruit in een zeker aantal (klein te nemen) jaren de vloot en de steunpunten aan te bouwen. Hierop werd reeds gewezen. *Ik* kan hier niet beoordeelen, in hoeverre daarvoor op andere uitgaven moet worden bezuinigd, dan wel of het mogelijk zal zijn de schroef voor directe en indirecte belastingen (tarieven verhooging) meer aan te draaien. Maar de gelden *moeten* worden gevonden, wanneer men überhaupt Indië verdedigen wil.

Die gelden zullen noodig zijn *niet alleen voor de vloot*, maar ook voor het *leger*. Want het leger heeft — reeds wees ik U hierop — schier alles noodig, *zelfs al wordt het niet verder uitgebreid dan thans*.

Men zal er dus op bedacht moeten zijn, dat *onverwijld het leger moet worden gereorganiseerd en modern uitgerust, gelijktijdig met het aanbouwen der vloot*.

Doet men dit *niet*, dan handelt men als iemand, die zich *alleen* een gekleede jas of jaquet aanschaft met een hoogen hoed, doch daarbij denkt te dragen *een versleten gerafelde en oud-modische pantalon*.

Ik zou er derhalve voor zijn, in stede van eventueel een vlootwet te maken en een vlootfonds te scheppen, over te gaan tot definitief vaststellen van een defensie-systeem en een *fonds voor de defensie van Indië*.

De vraag zou kunnen rijzen, of de kosten der defensie van Indië *geheel en al* door Indië zullen moeten worden betaald.

N. m. m. zal een deel der kosten — waaronder die van de vloot, zijnde een Staats-Marine — waarop een belangrijk contingent Nederlanders dienen, ten laste moeten komen van de Nederlandsche begrooting. Hoe groot dat deel zal

zijn, zal ik niet uitmaken, daar dit van diverse factoren afhankelijk is, o. a. van het belang, dat Nederland bij het onderhouden en bemannen eener vloot in Indië heeft.

Aan het slot van dit hoofdstuk wil ik nog even wijzen op het feit, dat in Indië *geen munt wordt geslagen*. De Duitschers in Oost-Afrika gingen, na isolatie dezer kolonie, er onverwijld toe over, eigen munt te maken. Zij zagen de noodzaak hiervan in en . . . slaagden er in, munten uit te geven.

Waaróm zou ook Indië geen eigen munt kunnen slaan?

Enige malen reeds heeft in Indië gebrek aan zilveren en koperen munt geheerscht, hetgeen ernstige belemmering in het verkeer heeft veroorzaakt. Thans is papieren geld in omloop (2.50, 1 en 1/2 gulden), dat in Amerika is gemaakt.

Ik breng het muntvraagstuk voor Indië derhalve ernstig onder de aandacht van hen, die hierover hebben te beslissen.

M.M. H.H. Hiermede ben ik gekomen aan het eind van mijn betoog. Geenszins — het zij nogmaals gezegd — vlei ik mij met de hoop bij de behandeling dezer zoo omvangrijke onderwerpen de volledigheid nabij te zijn gekomen.

Maar wel hoop ik er in te zijn geslaagd enkele der hoofdzaken wat nader te hebben belicht en U te hebben kunnen aantoonen, hoe eindeloos veel er nog zal zijn te verrichten, voor en alear Indië militair en economisch geheel weerbaar zal kunnen worden genoemd, en te kunnen overtuigen, hoe noodig het is, dat er voor de verdediging van Indië eindelijk eens spijkers met koppen worden geslagen.

M.M. H.H., als eindconclusie dus deze: met de economische weerbaarmaking is men bezig, is men op den goeden weg. Voor de militaire weerbaarmaking werd feitelijk niets gedaan.

Welnu, de toekomst brenge ons verhooging van *beide* onderdeelen der weerbaarheid in *logische verhouding*.

De Voorzitter: Mijne Heeren, na hetgeen wij gehoord hebben, zult ge het ongetwijfeld met mij eens zijn dat de

heer WINTER een zeer diepgaande studie van het door hem behandelde onderwerp heeft gemaakt. Het belooft dan ook een zeer interessante verhandeling te worden, welke de leden in het orgaan in handen zullen krijgen. Ik betuig den heer WINTER onzen oprechten dank maar bovendien mijn hulde voor de wijze, waarop hij wegens den beperkten tijd — voor de vuist weg — het belangrijkste uit zijn voordracht hier heeft samengevat. Daardoor is de voordracht met groote aandacht en voortdurende belangstelling gevolgd.

Het is het voornemen van het bestuur *nu* geen ingaande discussie te doen houden, doch die eventueel te doen plaats vinden, op een nader te bepalen avond. Indien zij, die in debat zouden willen treden, zulks, nadat de verhandeling in druk is verschenen, aan het bestuur willen mededeelen, zal dit kunnen beslissen of er voldoende reden bestaat een debat-avond uit te trekken en c. q. wie dan aan het woord zullen komen. Het bestuur vertrouwt dat de heer WINTER bereid zal zijn eventueele debaters te beantwoorden. En het zal het op prijs stellen indien zich heeren voor de discussie aanmelden; en wel binnen 3 weken na het ontvangen van de verhandeling.

Intusschen bestaat er vanavond nog wel gelegenheid voor het maken van een korte opmerking of het stellen van een eenvoudige vraag. Doch met het oog op den tijd moet ik wel dengene, die van deze gelegenheid gebruik zou willen maken, verzoeken zich zeer sterk te beperken. Is er een van de heeren, die het woord verlangt? Niemand? Welnu, dan rest mij slechts de taak den spreker onze erkentelijkheid te herhalen en u allen dank te zeggen voor uw aanwezigheid.

Ik sluit de vergadering.

BIJLAGE I.

„Geheel instemmende met de in dat verslag neergeschreven
„meening, dat de ontwapening op dit oogenblik, dus onder
„de thans heerschende omstandigheden praematuur zou
„zijn, is de Regeering, hoezeer ook in het algemeen tegen
„oorlog gekant, van oordeel, dat de veiligheid van den Staat
„eischt, dat wij ons naar de mate van onze krachten en
„van onze middelen voorbereiden, om ons tegen een, die
„veiligheid bedreigende handeling te kunnen verweren.

„Dit op den voorgrond plaatsende, heeft de Regeering
„voor de samenstelling der vloot de volgende richtlijnen
„opengesteld, richtlijnen, waarmede de ondergeteekende zich
„heeft vereenigd, en waaromtrent het geheele kabinet dus
„eenstemmig denkt.

„De Regeering acht voor de handhaving van de souve-
„reiniteit in en buiten Europa een Staatsmarine onontbeerlijk;
„een verdeeling der Koninklijke Marine in een Nederlandsche
„en een Koloniale Marine zou zij in strijd achten met de
„bestaande staatkundige verhoudingen tusschen Nederland
„en zijn Koloniën. Zulks sluit niet uit, dat met kracht zal
„worden voortgegaan op den reeds ten aanzien van de Inl.
„vrijwilligers met goeden uitslag gevolgden weg om voor
„de bemanning van het voor Ned. Indië bestemde deel der
„vloot ook voor wat betreft officieren en onder-officieren,
„zoover mogelijk gebruik te maken van in dat gebiedsdeel
„beschikbare Europeesche en inheemsche krachten, *opdat*
„in Nederland niet langer een aanzienlijk grootere sterkte
„aan personeel zal moeten worden onderhouden dan voor
„de vloot hier te lande gevorderd wordt ¹⁾.

„Zoolang zulks vereischt wordt, zullen behalve Neder-
„landsche vrijwilligers, voor de vloot in Indië ook bestemd
„kunnen worden Nederlandsche zee-miliciens, die zich onder

¹⁾ Het wil mij voorkomen, dat voor het benutten van in Indië be-
schikbare krachten nog wel andere, *minstens* even sterke argumenten
aangevoerd hadden kunnen worden. De belangen van Indië tellen
n. h. v. ook in deze aangelegenheid mede!

„bijzondere voorwaarden voor den dienst in de Koloniën
„beschikbare stellen.”

En verder:

„De Regeering stelt zich op het standpunt, dat de ver-
„dediging te water, zoowel in het moederland als in de
„Koloniën, zal moeten geschieden met z.g. klein materieel,
„omdat het bouwen, op de hoogte van den tijd houden en
„bemannen van een vloot van *groot* materieel onze krachten
„in elk opzicht verre te boven zoude gaan.

„In de Koloniën, een groot eilandenrijk met een uitgebreid
„watergebied, kan eene kustverdediging, als in het moeder-
„land beoogd, niet tot het doel voeren. Daar komt het,
„naast verkenning van den vijand, er op aan zijn door-
„dringen in den archipel zoo lang mogelijk te vertragen,
„hem te beletten met een geringe macht zijn heerschappij
„in de Indische wateren te vestigen, zijn transportvloot
„naar vermogen verliezen toe te brengen en zijn verbin-
„dingen te bedreigen. Hiertoe zijn, naast onderzeebooten,
„mijnenleggers en vliegtuigen, ook jagers en enkele snelle,
„lichte kruisers noodig, omdat — aangezien hier met het
„oog op het te bereiken doel het terrein van actie ver van
„elke kustversterking ligt en op steun van die zijde dus
„niet gerekend kan worden — de onderzeewapenen den
„steun boven water der laatstgenoemde oorlogsschepen niet
„ontberen kunnen, wil men geen gevaar loopen, dat de
„werkzaamheid der eerstbedoelde door vijandelijk materieel
„van zeer geringe strijdwaarde ernstig wordt belemmerd,
„dan wel onmogelijk gemaakt wordt.

„Voorts moet getracht worden de in de Indische wateren
„steeds aanwezige koopvaardijvloot, alsmede zooveel mogelijk
„ook de gouvernementsmarine, aan de verkenning dienst-
„baar te maken, terwijl daartoe ook een goed werkende
„kustwacht zal moeten worden ingesteld.”

BIJLAGE II.

SAMENSTELLING DER DIVISIE.

- Infanterie.* 3 Regimenten à 3 bataljons.
Cavalerie. 1 Eskadron.
Artillerie. 1 Regiment à 4 afdeelingen (2 afd. kan., 2 afd. krombaangeschut).
Genie. 1 Bataljon techn. troepen.
Mitrailleurs. 1 Compagnie.
Treinen.
In totaal ± 14.000 man.

Ter beschikking van den Commandant Veldleger.

- a. De afdeelingen Marechaussées op Java.
b. De Leger-Cavalerie, sterk 1 Regiment à 4 eskadrons, waaraan toegevoegd 1 bat. wielrijders met de noodige mitrailleurs.
c. Een Regiment Korps-artillerie, bestaande uit 4 afdeelingen (geschut van 10—15 c.M.). 2 afdeelingen kanonnen, 2 afdeelingen houwitser, allen met motortractie.
d. Het spoorweg- en telegraaf-bataljon.
e. De luchtvaartafdeeling.
f. Het automobielcorps.
g. Een eskadron ordonnansen.
h. Een korps motor-berichrijders.
In totaal ± 6500 man.

DE DIVISIE VAN HET STAANDE LEGER.

- Infanterie.* 3 Regimenten à 4 bataljons.
Cavalerie. 1 Eskadron.
Artillerie. 1 Regiment à 4 Afdeelingen (veld- en berg-artillerie).
Genie. 1 Bataljon tech. troepen.
Mitrailleurs. 1 Compagnie.
Treinen enz.
In totaal ± 18.000 man.

Detachement Batavia.

4 Bat. Infanterie met hulpwapens (van het staande leger).

Detachement Soerabaja.

Infanterie. 2 Regimenten à 3 bataljons.
Cavalerie. 1 Eskadron.
Artillerie. 2 Afdeelingen (1 afd. kan. en 1 afd. Houwitsers).
Genie. 2 Compagnieën.
Mitrailleurs. 1 Compagnie.
 Treinen, enz.
 Sterkte ± 10.000 man.

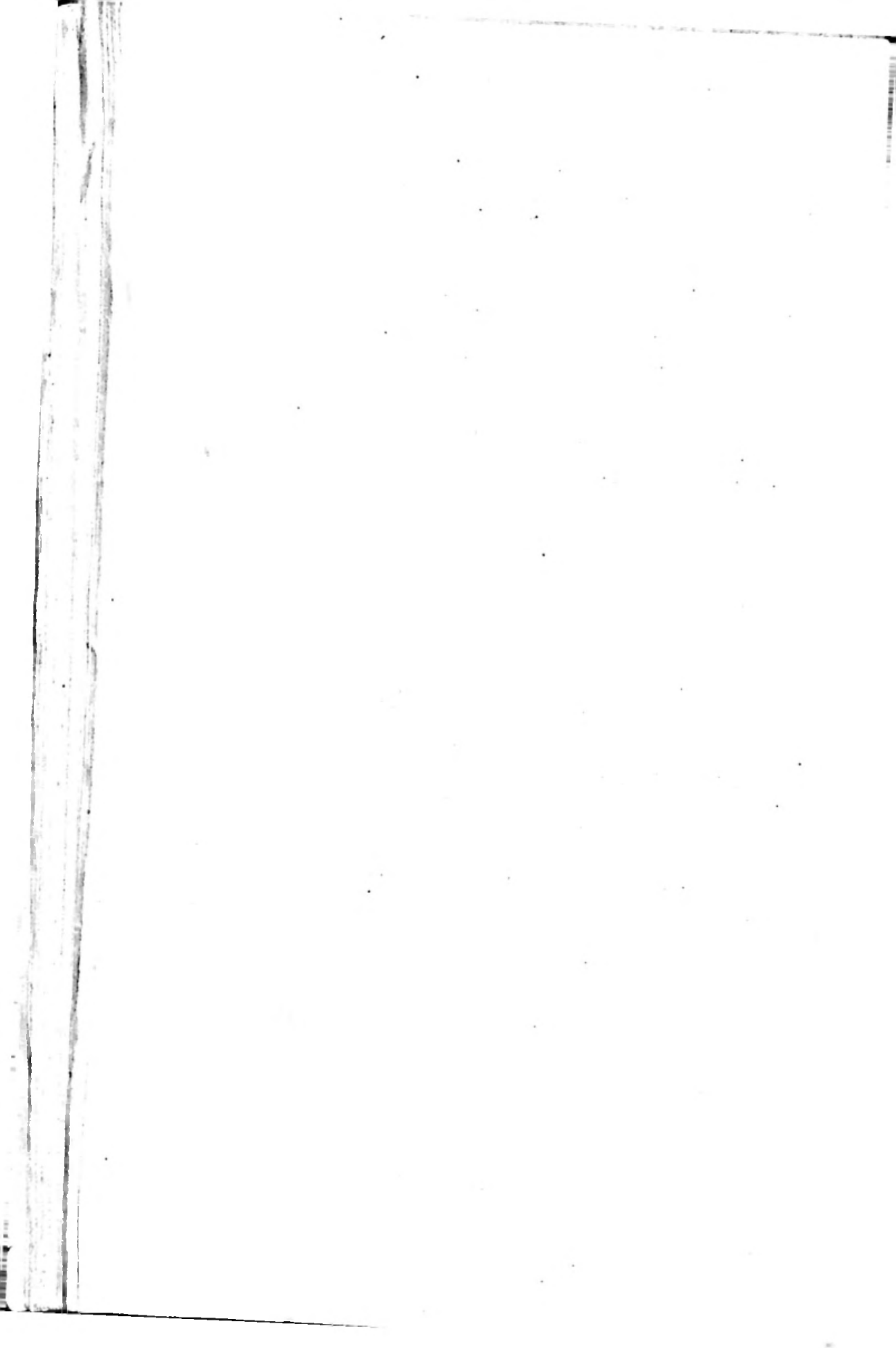
Detachement Tjilatjap.

Infanterie. 1 Regiment à 3 bataljons.
Wielrijders. 1 Compagnie.
Artillerie. 1 afdeeling (artillerie).
Genie. 1 Compagnie.
Mitrailleurs. 1 Compagnie,
 Treinen.
 Sterkte ± 4000 man.

Bezetting stellingen om Bandoeng.

Infanterie. 4 Bataljons (landstormers).
Wielrijders. 1 Compagnie.
Artillerie. Een deel der Stelling-Artillerie.
Genie. 3 Compagnieën.
 Sterkte ± 5000 man.

Totale sterkte ± 67.000 man en 5000 man landstorm.

INHOUD.

INLEIDING.

Pag.

A. HET DEFENSIE-VRAAGSTUK UIT EEN MILITAIR OOGPUNT BESCHOUWD.

I. De toestand in 1914	11
II. De huidige toestand	17
III. Is verdediging van Indië noodzakelijk? Grondslagen, waarop de verdediging moet berusten	23
IV. Hoe dient de verdediging te geschieden bij aanname van een vloot van klein materieel, als door de Regeering gewenscht?	31
A. De Vloot	31
a. Beginselen.	31
b. Beschouwingen.	32
c. Samenstelling, beteekenis en nadere taak der vloot	35
d. Steunpunten voor de vloot	40
e. Wijze van aanbouw	43
f. Staats- of Koloniale Marine	44
B. Taak en samenstelling der Landmacht.	45
a. Voor het vrijwilligers leger alleen.	45
b. Voor het geheele leger	45
c. Hoe moet het personeel worden verkregen?	49
d. Meest urgente maatregelen ten behoeve van het leger	61

B. DE ECONOMISCHE ZIJDE VAN HET VRAAGSTUK.

I. Algemeene Beschouwingen	66
II. Het voedingsvraagstuk	74
a. Plantaardig voedsel	74
b. Veeteelt	83
c. Pluimvee	85
d. Visscherij	85
e. Zout	85

INHOUD.

	Pag.
III. De Industrie	86
Conclusie	104

C. DE INTELLECTUEELE ZIJDE.

INLEIDING	105
I. L. O. met Nederlandsch als voertaal	108
II. M.u.l.o. Onderwijs	110
III. Technisch Vakonderwijs	110
IV. Ander Vakonderwijs	111
V. Middelbaar Onderwijs	114
VI. Inlandsch Onderwijs	114
VII. Lager Landbouw Onderwijs	116
VIII. Opleiding van Leerkrachten	117
IX. Bijzonder Onderwijs	118
X. Hooger Onderwijs	119
XI. Militair Onderwijs	121
Conclusie	124

D. DE FINANTIEELE ZIJDE.. . . . 124

BIJLAGEN I en II	132 en 134
----------------------------	------------